

10
LAT PO
REFERENDUM

SKURCZONE MOCARSTWO

BILANS GOSPODARCZY, POLITYCZNY I SPOŁECZNY
ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA

RAPORT
CZERWIEC 2026

75 – 100
mld £

mniej rocznie w dochodach
sektora finansów publicznych

przy spadku PKB per capita o 6%–8% i niezmienionej liczbie ludności

Instytut Sobieskiego
ul. Lipowa 1a lok. 20
00-316 Warszawa

sobieski@sobieski.org.pl
www.sobieski.org.pl

**SKURCZONE MOCARSTWO
DZIESIĘĆ LAT PO REFERENDUM BREXITOWYM:
BILANS GOSPODARCZY, POLITYCZNY
I SPOŁECZNY ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA**

prof. Arkady Rzegocki ORCID 0000-0002-8688-0365
dr Piotr Arak ORCID 0009-0009-4325-3220
dr Przemysław Biskup ORCID 0000-0002-2573-3046
Zuzanna Hebdzyńska
dr Aleksander Łaszek
prof. Anand Menon ORCID 0000-0002-0304-6528
dr Julia Patarska

Redakcja językowa, korekta
Agata Sawicka-Korgol

©Copyright by Instytut Sobieskiego 2026
ISBN 978-83-68374-24-7

Projekt i produkcja: Piotr Perzyna

 NOWE MEDIA 24.PL

SKURCZONE MOCARSTWO

DZIESIĘĆ LAT PO REFERENDUM BREXITOWYM:
BILANS GOSPODARCZY, POLITYCZNY
I SPOŁECZNY ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA

Arkady Rzegocki (red.)

Piotr Arak

Przemysław Biskup

Zuzanna Hebdzyńska

Aleksander Łaszek

Anand Menon

Julia Patorska

Raport Instytutu Sobieskiego i Deloitte

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE – BREXIT PO 10 LATACH	14
<hr/>	
2. WPŁYW DECYZJI O BREXICIE NA WZROST GOSPODARCZY	19
2.1. DLACZEGO KOSZTY BREXITU OKAZAŁY SIĘ TAK WYSOKIE?	23
2.2. SŁABSZA GOSPODARKA OBNIŻYŁA POZIOM ŻYCIA I BEZPIECZEŃSTWO WIELKIEJ BRYTANII	26
2.3. WNIOSKI Z CZĘŚCI GOSPODARCZEJ	28
2.4. BREXIT I NIEZAMIERZONE KONSEKWENCJE POLITYKI MIGRACYJNEJ	29
2.5. GOSPODARKA PO BREXICIE: JAK WYJŚCIE WIELKIEJ BRYTANII Z UNII EUROPEJSKIEJ ZMIENIŁO STRUKTURĘ HANDLU I MAPĘ ROZWOJU REGIONÓW	36
<hr/>	
3. SYSTEM POLITYCZNY I PAŃSTWO PO BREXICIE	53
3.1. BREXIT JAKO KULMINACJA DŁUGIEGO KRYZYSU POLITYCZNEGO	55
3.2. BREXIT I REKONFIGURACJA SYSTEMU PARTYJNEGO	56
3.3. BREXIT A PROBLEM INTEGRALNOŚCI PAŃSTWA	59
3.4. SUWERENNOŚĆ PO BREXICIE: MIĘDZY AUTONOMIĄ A WSPÓŁZALEŻNOŚCIĄ	62
ZAKOŃCZENIE	65
WNIOSKI	66

4. BREXIT. POLITYKA I POPULIZM	68
<hr/>	
5. RELACJE POLSKO-BRYTYJSKIE W LATACH 2016–2026: OD BREXITU DO PARTNERSTWA STRATEGICZNEGO	76
5.1. WPROWADZENIE	77
5.2. TRUDNY PUNKT WYJŚCIA	78
5.3. DYPLOMACJA JAKO ARCHITEKT PARTNERSTWA	78
5.4. BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ – NOWY FILAR PARTNERSTWA	79
5.5. UKRAINA JAKO MOMENT PRÓBY	80
5.6. WSPÓŁPRACA PRZEMYSŁÓW OBRONNYCH	80
5.7. WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA	81
5.8. ROLA POLONII	82
5.9. WNIOSKI I REKOMENDACJE	86
<hr/>	
6. KLUCZOWE REKOMENDACJE	87
<hr/>	
O AUTORACH I WYDAWCY	92

STRESZCZENIE WYKONAWCZE

Dziesiąta rocznica referendum z 23 czerwca 2016 r. na nowo uwypukliła pytania o polityczne, gospodarcze i społeczne konsekwencje brexitu. Perspektywa dekady pozwala wyjść poza doraźną ocenę i poddać te następstwa pogłębionej, wyważonej analizie. Niniejszy raport stawia tezę, że Wielka Brytania nie doświadczyła zapowiadanego załamania, lecz przeszła proces stopniowego „kurczenia się”: trwałego obniżenia trajektorii wzrostu, osłabienia pozycji w europejskim systemie gospodarczym oraz przejścia od roli znaczącego gracza w ramach dużego bloku do średniego mocarstwa działającego niezależnie.

W odpowiedzi na to wyzwanie eksperci Instytutu Sobieskiego oraz Deloitte wraz z innymi autorami prezentują raport oferujący pogłębioną, wielowymiarową analizę następstw brexitu – w wymiarze gospodarczym, politycznym i społecznym. Opracowanie stanowi próbę całościowego ujęcia konsekwencji opuszczenia Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię i koncentruje się na następujących zagadnieniach:

Wymiar gospodarczy. Sprowadzanie korzyści z obecności w Unii Europejskiej wyłącznie do unijnych dotacji to zasadniczy błąd. Prawdziwym fundamentem naszego wzrostu – co jednoznacznie potwierdzają badania¹ – nie są transfery pieniężne, lecz nieograniczony dostęp do jednolitego rynku. Doskonale obrazuje to przypadek Wielkiej Brytanii. Będąc płatnikiem netto do unijnego budżetu, kraj ten powinien finansowo zyskać na brexicie. Stało się jednak odwrotnie: po odcięciu od wspólnego krwioobiegu gospodarczego brytyjska gospodarka wyraźnie zbiedniała. To fundamentalna lekcja dla Polski. Musimy o niej pamiętać zwłaszcza teraz, gdy w wyniku bogacenia się naszego kraju bilans wpłat i wypłat z unijnej kasy będzie się nieuchronnie zmieniał.

Koncentracja na suwerenności formalnej może okazać się pułapką. Doświadczenie brexitu dobitnie pokazuje, że odzyskanie przez państwo formalnej suwerenności nie uwalnia go z gorsetu globalnych i regionalnych współzależności. Choć brytyjski parlament odzyskał pełnię kompetencji ustawodawczych, ta teoretyczna swoboda natychmiast zderzyła się z uwarunkowaniami silnie zintegrowanej gospodarki. W praktyce operacyjna sprawczość Londynu nadal jest ograniczana przez konieczność utrzymywania

¹ Deloitte, *20 lat Polski w Unii Europejskiej – bilans korzyści gospodarczych*, Deloitte Polska, Warszawa 2024.

kompatybilności regulacyjnej z rynkiem unijnym oraz sztywność globalnych łańcuchów dostaw. Co więcej, miejsce starych europejskich więzi zajęły nowe, zewnętrzne zależności strategiczne, z którymi kolejne rządy mierzą się w warunkach braku spójnej wizji przebudowy państwa. W rezultacie opuszczenie Wspólnoty przyniosło raczej zmianę konfiguracji dotychczasowych ograniczeń niż obiecywane „odzyskanie kontroli”, uwydatniając głęboką przepaść między suwerennością formalną a rzeczywistą zdolnością do realizacji własnych celów.

Brexit nie rozwiązał problemów prowincji. Regiony, które w 2016 r. najsilniej poparły brexit, paradoksalnie ucierpiały najmocniej z powodu jego gospodarczych konsekwencji. Głosowanie za wyjściem z Unii Europejskiej było tam wyrazem buntu dawnych ośrodków przemysłowych przeciwko londyńskiemu modelowi globalizacji i głębokim nierównościom strukturalnym. Zamiast jednak obiecywanego przez rząd „wyrównywania szans” po referendum obszary te doświadczyły drastycznego spowolnienia. Utrata płynnego dostępu do unijnego rynku uderzyła w lokalne łańcuchy dostaw, a nowe brytyjskie instrumenty finansowe, takie jak UK Shared Prosperity Fund, okazały się znacznie uboższe niż dawne fundusze strukturalne UE, z których biedniejsze regiony wcześniej korzystały. W efekcie brexit nie tylko nie rozwiązał problemu „geografii niezadowolenia”, ale wręcz go pogłębił, sprawiając, że to właśnie dawne bastiony przemysłowe zapłaciły najwyższą cenę za dobrowolną dezintegrację gospodarczą państwa.

Ponadto brexit, przeprowadzony pod hasłem odzyskania kontroli nad granicami, doprowadził do objęcia obywateli Unii Europejskiej tym samym systemem punktowym co obywatele państw trzecich. Mimo to zbiegł się z faktyczną liberalizacją napływu migrantów spoza UE i rekordową migracją netto, sięgającą około 944 tys. osób w roku zakończonym w marcu 2023². Zmianie uległa przede wszystkim struktura narodowościowa napływu – z przeważająco europejskiej na pozaeuropejską – czemu towarzyszyły spadek liczby studentów z UE oraz wzrost liczby wniosków o ochronę międzynarodową.

Referendum z 2016 r. nie zapoczątkowało kryzysu systemu politycznego, lecz stanowiło nieudaną próbę rozwiązania problemów narastających od dekad – było kulminacją długotrwałego kryzysu reprezentacji, a nie jego źródłem. Brexit przyspieszył najgłębszą od stu lat przebudowę systemu partyjnego: osłabił duopol Partii Konserwatywnej i Partii Pracy oraz otworzył przestrzeń dla ugrupowań antyestablishmentowych. Uwidocznili również napięcia w wielonarodowym państwie – w Szkocji, Irlandii Północnej i Walii. Rosnące znaczenie partii spoza tradycyjnego duopolu wskazuje, że kryzys reprezentacji politycznej, którego jednym z przejawów było referendum, nie został przezwyciężony, lecz przybrał nowe formy³.

2 M. Sumption, B. Brindle, P.W. Walsh, *Net Migration to the UK*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2025, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/long-term-international-migration-flows-to-and-from-the-uk/>.

3 P. Biskup, *Wzrost poparcia dla partii antyestablishmentowych w Wielkiej Brytanii*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/wzrost-poparcia-dla-partii-antyestablishmentowych-w-wielkiej-brytanii>.

Mimo wyjścia z UE Wielka Brytania pozostała jednym z filarów bezpieczeństwa europejskiego, co szczególnie wyraźnie ujawniła rosyjska agresja przeciwko Ukrainie. Z perspektywy Polski najbardziej nieoczekiwanym rezultatem dekady okazało się zacieśnienie relacji polsko-brytyjskich, które przekształciły się w jedno z najbliższych partnerstw strategicznych w Europie. Opiera się ono na zbieżnej ocenie zagrożeń, współpracy obronnej i przemysłowej oraz na zasadniczej zmianie brytyjskiego postrzegania Polski – z kraju kojarzonego głównie z migracją na kluczowego partnera i współtwórcę bezpieczeństwa kontynentu.

Doświadczenie brytyjskie potwierdza, że opuszczenie głęboko zintegrowanego rynku wiąże się z trwałymi kosztami, a formalna suwerenność nie zastępuje współzależności gospodarczych w silnie zglobalizowanym świecie. Polska – powiązana ze wspólnym rynkiem znacznie silniej, niż była Wielka Brytania – powinna konsekwentnie pogłębiać integrację europejską, prowadzić pragmatyczną politykę migracyjną opartą na realiach rynku pracy, a zarazem rozwijać strategiczne partnerstwo z Wielką Brytanią jako trwały element polityki bezpieczeństwa. Debata o miejscu Polski w Unii Europejskiej nie powinna ograniczać się wyłącznie do kwestii transferów środków unijnych.

BREXIT W LICZBACH

GOSPODARKA — BILANS DEKADY

- 6% do -8%
niższy PKB per capita

-12% do -18%
niższe inwestycje firm

-3% do -4%
niższe zatrudnienie

-3% do -4%
niższa produktywność

Źródło: wszystkie cztery wskaźniki: Bloom et al. (2025).

o 75 –100 mld £

mniej rocznie w dochodach sektora finansów publicznych

przy spadku PKB per capita o 6%–8%
i niezmienionej liczbie ludności

Źródło: Analiza Deloitte – rozdział 2.

HANDEL: WYMIANA Z UE I ŚWIATEM

-16%
eksport towarów do UE
(2024 vs 2018)
- £35 mld

-8%
eksport towarów poza UE
(2024 vs 2018)
-£18 mld

-19%
małe i średnie przedsiębiorstwa eksportujące wyłącznie do UE (2024)
z 17,8 tys. do 14,3 tys. firm

-24,3%
eksport aut do UE
(r/r 2024)

+38,5%
eksport aut do USA (r/r 2024)
częściowa kompensacja spadków

+424%
import aut elektrycznych z UE do UK
£4,6 mld (2019) → £24 mld (VI 2025)

Źródła: Automotive Manufacturing Solutions (2025); International Accounting Bulletin (2024); Brexit FactBase (2026).

LUDZIE: EDUKACJA I MIGRACJE

-51%
mniej studentów z UE rozpoczynających studia w UK (2020/21 – 2023/24)

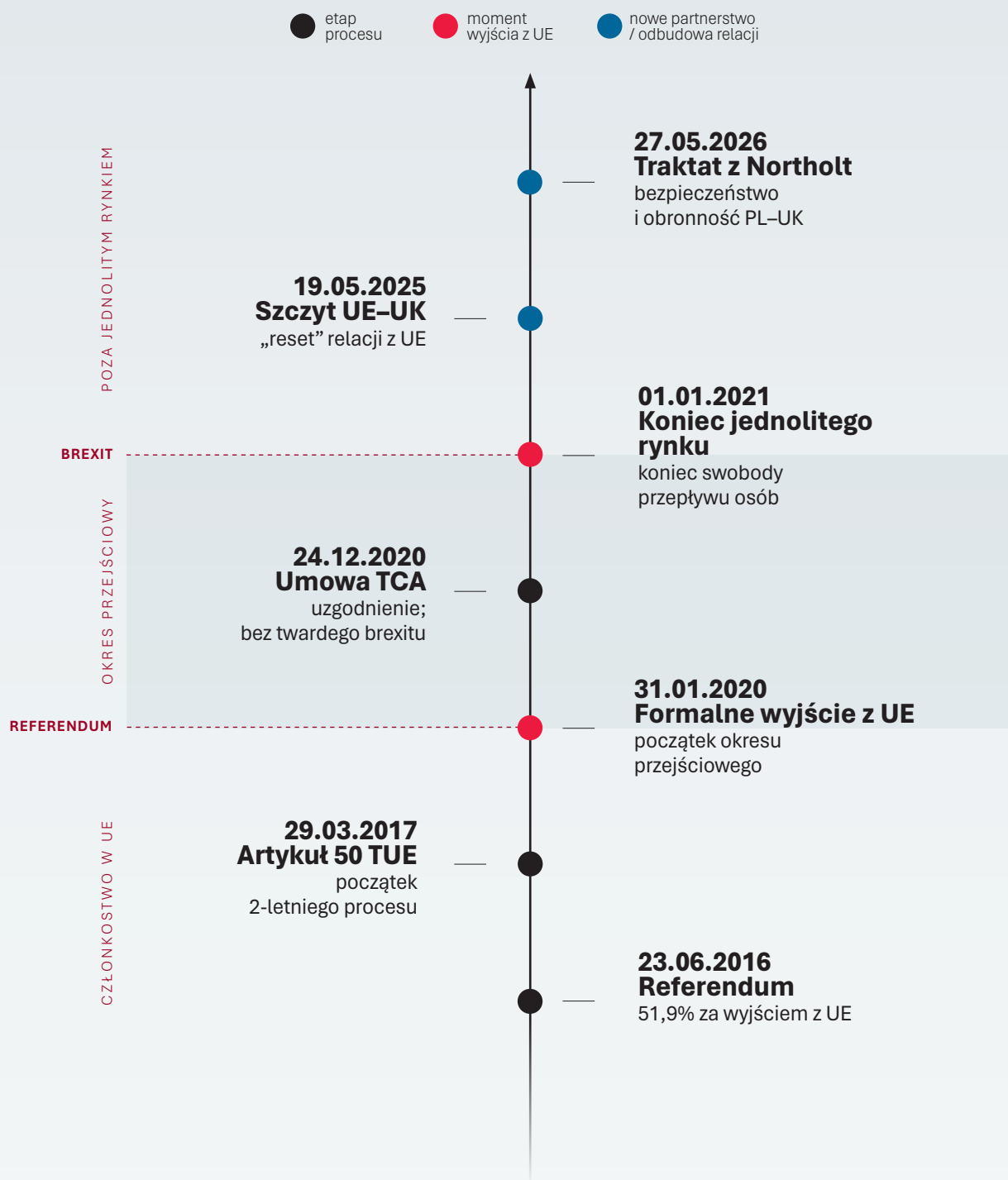
≈200 tys.
polskich obywateli wyjechało z UK od 2018 r.
wg niektórych szacunków nawet 400 tys.; większość wróciła do Polski

185 tys.
obywateli brytyjskich mieszka w Polsce

Źródła: Bloom et al. (2025); ONS (2021); UN DESA (2024); Migration Observatory (2025). Opracowanie własne.

BREXIT – OD WYJŚCIA Z UE DO NOWYCH PARTNERSTW

NAJWAŻNIEJSZE DATY: 2016–2026

Źródło: opracowanie własne.

Premier **David Cameron** zapowiedział referendum w sprawie członkostwa we Wspólnocie. W przemówieniu nawoływał do pozostania w niej.

5 czerwca
1975

Pierwsze referendum, w którym Brytyjczycy mogli wypowiedzieć się przeciwko pozostawaniu w strukturach europejskich (wtedy EWG). Wtedy zdecydowali o pozostaniu w strukturach wolnego rynku europejskiego.

23 stycznia
2013

2015

Partia Konserwatywna wygrała wybory do Izby Gmin, obiecując m.in. przeprowadzenie referendum w sprawie członkostwa w Unii Europejskiej.

17 378 581

za pozostaniem
w strukturach europejskich

8 470 073

za opuszczeniem
struktur europejskich

**IRLANDIA
PÓŁNOČNA**
55,8% | 44,2%

DROGA DO REFERENDUM

Brexit

Dla Zjednoczonego Królestwa najważniejszą sprawą jest dostęp do wspólnego rynku, nawet w przypadku wyjścia ze Wspólnoty, ponieważ tylko dzięki temu od 2004 roku Wielka Brytania była w stanie przyciągnąć **20%** wszystkich inwestycji w Europie.

David Cameron, Bloomberg speech 23 stycznia 2013 r.

WALIA
47,5% | 52,5%

GIBRALTAR
95,9% | 4,1%

W referendum głosowało
72,2% uprawnionych,

spośród których 51,89% opowiedziało się
za opuszczeniem Unii Europejskiej.

23 czerwca
2016

23 stycznia
2020

**Wielka Brytania
opuszcza Unię Europejską**

31 stycznia 2020
o godz. 24:00

31 stycznia
2020

Akt (Withdrawal Agreement Bill)
został zaaprobowany przez królową Elżbietę II.

Parlament Europejski zaaprobował
porozumienie 29 stycznia 2020.

**Za umową o wyjściu Wielkiej
Brytanii z UE głosowało**

621 europostów,

49 było przeciw,

a 13 wstrzymało się od głosu.

SZKOCJA
62,0% | 38,0%

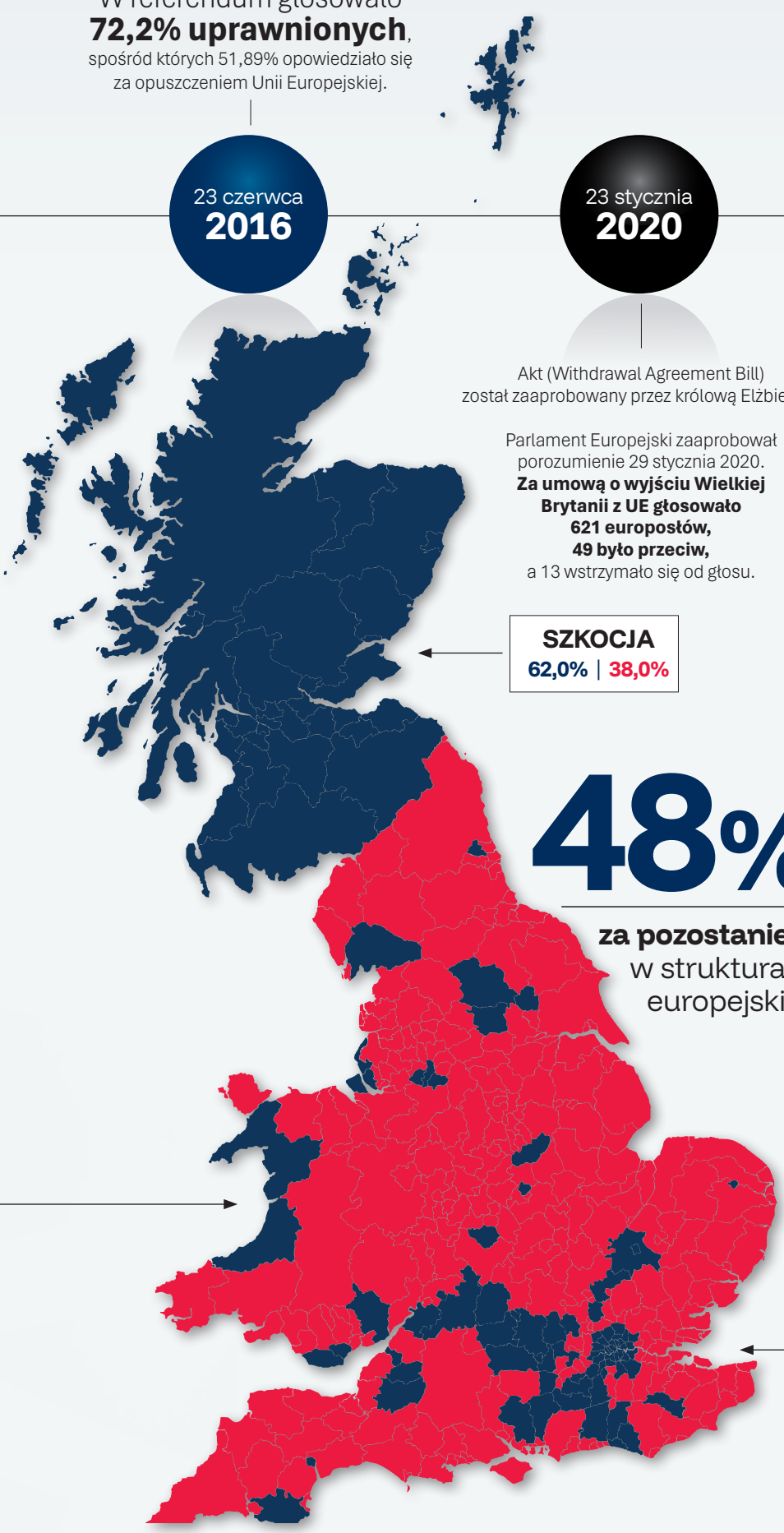
48%

za pozostaniem
w strukturach
europejskich

52%

za opuszczeniem
struktur
europejskich

ANGLIA
46,6% | 53,4%

1. WPROWADZENIE – BREXIT PO 10 LATACH

Arkady Rzegocki

Dziesięć lat po referendum z 23 czerwca 2016 r. brexit pozostaje jednym z najważniejszych wydarzeń politycznych, gospodarczych i geostrategicznych we współczesnej historii Europy. Po raz pierwszy państwo członkowskie zdecydowało się opuścić Unię Europejską, uruchamiając proces, który miał zmienić nie tylko przyszłość Zjednoczonego Królestwa, lecz także sposób myślenia o integracji europejskiej, suwerenności państwowej oraz miejscu Europy w świecie. Dziś, dekadę po tym przełomowym wydarzeniu, możliwe jest dokonanie bardziej wyważonej oceny skutków brexitu – wolnej od emocji kampanii referendalnej i politycznych sporów, które przez lata zdominowały brytyjską debatę publiczną.

Doświadczenie Wielkiej Brytanii ma szczególne znaczenie dla wszystkich państw europejskich. Brexit był bowiem nie tylko projektem politycznym, ale również wielkim eksperymentem gospodarczym, instytucjonalnym i społecznym. Zwolennicy opuszczenia Unii Europejskiej obiecywali odzyskanie pełnej kontroli nad granicami, prawem i polityką gospodarczą oraz stworzenie nowej wizji Global Britain – państwa bardziej elastycznego, konkurencyjnego i aktywnego na arenie międzynarodowej. Przeciwnicy ostrzegali przed osłabieniem brytyjskiej gospodarki, marginalizacją międzynarodową oraz pogłębieniem podziałów społecznych. Dziesięć lat później można stwierdzić, że rzeczywistość okazała się bardziej złożona niż przewidywania obu stron.

Jednym z najważniejszych wniosków płynących z doświadczenia ostatniej dekady jest widoczny brak spójnej strategii określającej miejsce Wielkiej Brytanii po opuszczeniu Unii Europejskiej. Kolejne rządy koncentrowały się przede wszystkim na realizacji samego procesu wyjścia ze Wspólnoty, podczas gdy długofalowa wizja nowego modelu rozwoju gospodarczego i politycznego pozostawała niejednoznaczna. Ostatecznie zwyciężyła koncepcja tzw. twardego brexitu, podporządkowująca kwestie gospodarcze i regulacyjne politycznemu celowi odzyskania formalnej suwerenności. Jednocześnie wydarzenia ostatnich lat pokazują, że nawet poza strukturami Unii Europejskiej Wielka Brytania pozostaje głęboko związana z kontynentem. Coraz ściślejsza współpraca w obszarze bezpieczeństwa, nowe formy koordynacji politycznej oraz debata dotycząca ponownego uczestnictwa w wybranych programach europejskich, takich jak Erasmus+, wskazują, że całkowite oddzielenie Wielkiej Brytanii od Europy nigdy nie było możliwe.

Brexit nie jest jednak wyłącznie historią kosztów gospodarczych, napięć politycznych czy redefinicji brytyjskiej suwerenności. Jednym z najbardziej interesujących i zarazem najmniej oczekiwanych rezultatów ostatniej dekady było bezprecedensowe zacieśnienie relacji polsko-brytyjskich. Wbrew obawom pojawiającym się po referendum Wielka Brytania nie przestała być kluczowym partnerem Polski, a Polska stała się dla Londynu jednym z najważniejszych sojuszników w Europie. Wspólne spojrzenie na kwestie bezpieczeństwa europejskiego, rolę NATO, politykę wobec Rosji oraz wsparcie dla Ukrainy stworzyło podstawy nowego partnerstwa strategicznego. W wielu obszarach relacje polsko-brytyjskie są dziś bliższe niż w okresie brytyjskiego członkostwa w Unii Europejskiej. To właśnie ten proces należy uznać za jeden z najważniejszych politycznych rezultatów epoki postbrexitowej.

Niniejszy raport stanowi próbę kompleksowego bilansu pierwszej dekady po brexicie. Łączy perspektywę gospodarczą, polityczną, społeczną i geostrategiczną, pokazując zarówno brytyjskie doświadczenia, jak i ich znaczenie dla Polski oraz Europy Środkowej. Jego celem nie jest jedynie podsumowanie wydarzeń minionych lat, ale także wskazanie szerszych wniosków dotyczących integracji europejskiej, funkcjonowania współczesnych demokracji oraz wyzwań stojących przed państwami średniej wielkości w niestabilnym środowisku międzynarodowym.

Raport otwiera **streszczenie wykonawcze** oraz **Brexit w liczbach** – zestawienie najważniejszych danych, w którym przedstawiono kluczowe wskaźniki gospodarcze, społeczne i polityczne ilustrujące skalę zmian, jakie zaszły w Wielkiej Brytanii od 2016 r.

We wprowadzeniu – **Brexit po 10 latach** – zaprezentowano ogólny bilans procesu wychodzenia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej oraz główne pytania badawcze, które wyznaczają strukturę całego raportu.

Rozdział drugi, zatytułowany **Wpływ decyzji o brexicie na wzrost gospodarczy**, poświęcony jest konsekwencjom ekonomicznym brexitu. Za jego redakcją odpowiadają **Julia Patorska i dr Aleksander Łaszek wraz z zespołem Deloitte**, którzy wykorzystując szeroki dostęp do różnorodnych danych, analizują wpływ nowych barier handlowych, zmian regulacyjnych, inwestycji oraz sytuacji na rynku pracy. W części tej omówiono zagadnienia handlu zagranicznego i relacji gospodarczych z Unią Europejską, niedoborów kadrowych, wzrostu gospodarczego i inwestycji oraz to, jak brexit wpłynął na funkcjonowanie przedsiębiorstw i korporacji. Osobny podrozdział autorstwa **Zuzanny Hebdzyńskiej**, badaczki specjalizującej się w europejskiej polityce migracyjnej i azylowej, poświęcony jest paradoksowi migracyjnemu – zmianom w strukturze migracji i mobilności edukacyjnej po opuszczeniu Unii Europejskiej. Z kolei **dr Piotr Arak**, główny ekonomista VeloBanku i były dyrektor Polskiego Instytutu Ekonomicznego, analizuje finanse publiczne, funkcjonowanie sektorów szczególnie narażonych na skutki wyjścia Wielkiej Brytanii z UE oraz pogłębiające się dysproporcje rozwojowe między Londynem a pozostałymi regionami kraju.

Rozdział trzeci, **System polityczny i państwo po brexicie**, przygotowany przez **dr. Przemysława Biskupa z Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych**, koncentruje się na przemianach brytyjskiego systemu politycznego. Autor analizuje zmiany w systemie partyjnym, trwałość nowych podziałów politycznych, napięcia związane ze Szkocją i Irlandią Północną oraz praktyczny wymiar odzyskanej suwerenności. Rozdział ten pokazuje, że brexit okazał się nie tylko projektem dotyczącym relacji z Unią Europejską, ale także wydarzeniem głęboko przekształcającym samo państwo brytyjskie.

Rozdział czwarty, **Brexit. Polityka i populizm**, został przygotowany przez prof. Ananda Menona, dyrektora renomowanego brytyjskiego ośrodka badawczego UK in a Changing Europe. Autor analizuje sytuację Wielkiej Brytanii po referendum brexitowym, przyglądając się zarówno architekturze samego brexitu, jak i pobrexitowemu środowisku, w którym funkcjonuje państwo. Dowodzi przy tym, że wyjście z UE było jednocześnie przyczyną i symptomem narastającej polaryzacji. Autor bada, jak niespełnione obietnice kolejnych pobrexitowych rządów pogłębiły tę dynamikę, erodując zaufanie zarówno do Partii Labourzystów, jak i do Partii Konserwatywnej.

Rozdział piąty, **Relacje polsko-brytyjskie w latach 2016–2026: od brexitu do partnerstwa strategicznego**, przygotowany przez **prof. Arkadego Rzegockiego**, byłego ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie, a następnie w Dublinie oraz byłego szefa służby zagranicznej RP, przedstawia rozwój relacji między Warszawą a Londynem po 2016 r. Omówiono w nim budowę partnerstwa strategicznego, współpracę polityczną, wojskową i gospodarczą, znaczenie polskiej diaspory w Wielkiej Brytanii oraz przemiany mobilności społecznej po wyjściu z UE. Rozdział ten pokazuje, że pomimo opuszczenia przez Wielką Brytanię Unii Europejskiej relacje polsko-brytyjskie weszły w nową, wyjątkowo dynamiczną fazę rozwoju.

Raport zamykają **Kluczowe rekomendacje**, przygotowane wspólnie przez ekspertów **Instytutu Sobieskiego**. W tej części autorzy podejmują próbę syntetycznej odpowiedzi na pytanie, czym stała się Wielka Brytania po brexicie oraz jakie lekcje płyną z jej doświadczeń dla Polski, Europy Środkowej i całej Unii Europejskiej. Przedstawione rekomendacje zwracają uwagę na liczne wyzwania i problemy, które były związane zarówno z procesem wychodzenia z UE, jak i z niezależnymi kryzysami, takimi jak pandemia COVID-19 czy pełnoskalowa agresja rosyjska przeciw Ukrainie. Rekomendacje te skierowane są zarówno do decydentów politycznych, jak i środowisk biznesowych oraz eksperckich.

Do współtworzenia raportu udało się zaprosić wyjątkowe grono autorów reprezentujących różne środowiska – akademickie, analityczne i eksperckie – po obu stronach kanału La Manche. Wszystkich autorów łączy nie tylko dorobek naukowy, ale również praktyczne doświadczenie zdobywane w administracji publicznej, dyplomacji, instytucjach międzynarodowych, sektorze finansowym i organizacjach badawczych. Dzięki temu raport łączy rygor analityczny z praktycznym spojrzeniem na procesy polityczne i gospodarcze.

Publikacja powstała dzięki współpracy **Instytutu Sobieskiego** oraz **Deloitte**, łączącej doświadczenie jednego z najważniejszych polskich ośrodków analitycznych zajmujących się polityką międzynarodową z wiedzą ekspertów specjalizujących się w analizie procesów gospodarczych i regulacyjnych. Deloitte – jedna z najstarszych firm audytorskich świata – powstała w Londynie w 1845 r., u progu epoki wolnego handlu, którą Wielka Brytania właśnie otwierała, znosząc Corn Laws, i której skutki, po blisko dwóch wiekach, analizujemy na kolejnych stronach.

Mamy nadzieję, że raport stanie się użytecznym źródłem wiedzy dla decydentów, ekspertów, przedsiębiorców oraz wszystkich zainteresowanych przyszłością Europy, miejscem Wielkiej Brytanii w świecie oraz perspektywami dalszego rozwoju relacji polsko-brytyjskich.

2. WPŁYW DECYZJI O BREXICIE NA WZROST GOSPODARCZY

Julia Patorska, Aleksander Łaszek

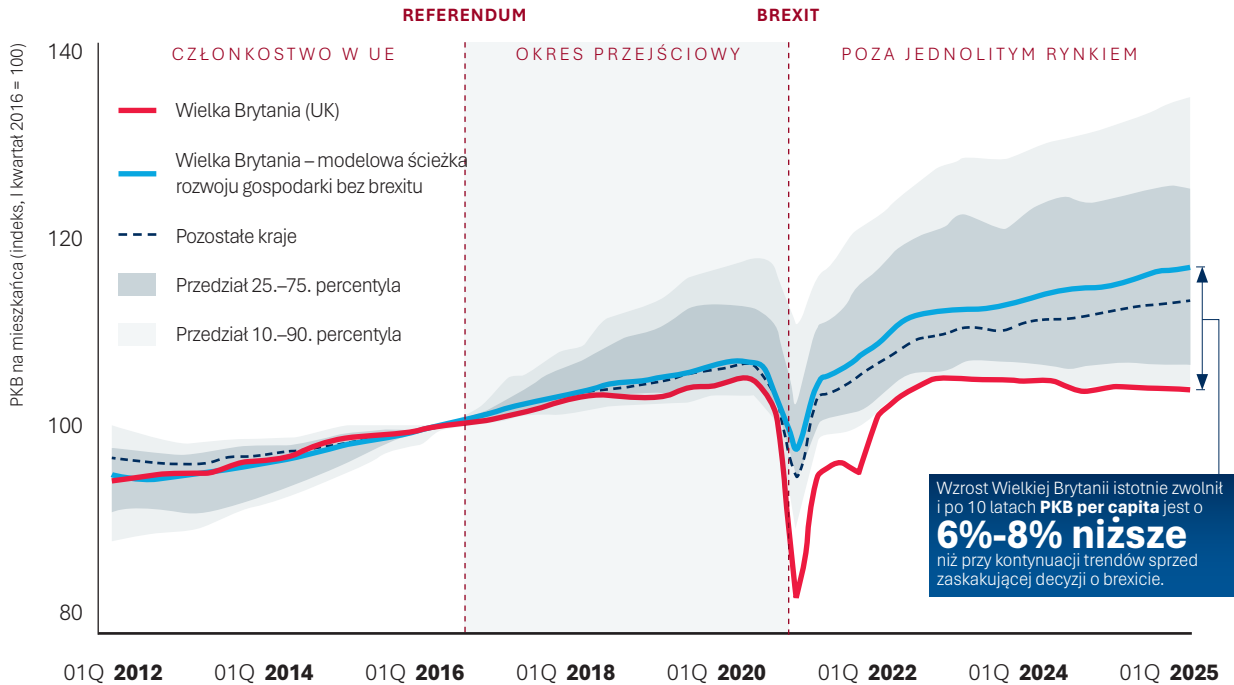
Podjęta 10 lat temu decyzja o opuszczeniu Unii Europejskiej zmniejszyła zamożność Wielkiej Brytanii o 6% do 8%. Wielka Brytania, która przed 2016 r. była jedną z dynamiczniejszych dużych gospodarek Unii Europejskiej, w następnej dekadzie rozwijała się wyraźnie wolniej i zaczęła zostawać w tyle za innymi krajami rozwiniętymi. By skwantyfikować skalę tego efektu, Bloom et al.⁴ porównali wzrost Wielkiej Brytanii przed i po brexicie do 33 krajów wysoko rozwiniętych. Punktem odniesienia były dla nich zarówno proste średnie arytmetyczne, jak i bardziej złożone metody uwzględniające wielkość gospodarek, powiązania handlowe czy tworzące na podstawie danych innych krajów syntetyczny duplikat Wielkiej Brytanii, którego ścieżka rozwoju do 2016 r. odpowiadała brytyjskiej. Niezależnie od zastosowanego podejścia wyniki były zbliżone – tempo wzrostu gospodarczego Wielkiej Brytanii istotnie spadło i po 10 latach PKB na mieszkańca jest o 6%–8% niższy niż przy kontynuacji trendów sprzed zaskakującej decyzji o wyjściu z UE.

Decyzja o brexicie była wyraźnym punktem zwrotnym. Przy podejściu zastosowanym przez Bloom et al.⁵ naturalnie nasuwa się pytanie o zasadność ekstrapolowania trendów sprzed 2016 r. na kolejną dekadę. W tym wypadku takie podejście ma zdecydowanie sens. Po pierwsze, odniesienie wzrostu PKB Wielkiej Brytanii do innych krajów pozwala na uwzględnienie czynników wpływających na całą światową gospodarkę. Po drugie, jak pokazujemy dalej, dane mikroekonomiczne z poziomu firm potwierdzają negatywny wpływ brexitu. Po trzecie, wynik referendum był zaskoczeniem, co wymusiło na firmach zmianę sposobu funkcjonowania. Co istotne, kluczowym momentem nie jest tu samo wyjście Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej, ale referendum z 2016 r. – od chwili ogłoszenia jego wyników firmy w swoich decyzjach uwzględniały już funkcjonowanie Wielkiej Brytanii poza Unią Europejską.

4 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*, NBER Working Paper, nr 34459, National Bureau of Economic Research, Cambridge (MA) 2025, <https://www.nber.org/papers/w34459>.

5 Tamże.

ZMIANY PKB PER CAPITA WIELKIEJ BRYTANII PORÓWNANIE Z MODELOWĄ ŚCIEŻKĄ ROZWOJU GOSPODARKI BEZ BREXITU

Prognozy formułowane w trakcie debaty o wyjściu Wielkiej Brytanii ze struktur Unii Europejskiej okazały się bardzo trafne. Negatywne skutki brexitu nie są zaskoczeniem.

O ekonomistach często mówi się, że bardzo dobrze potrafią wyjaśnić, czemu ich prognozy się nie sprawdziły. Wynika to z wciąż małej trafności prognoz makroekonomicznych – o ile przez ostatnich kilkadziesiąt lat prognozy w wielu obszarach (od prognoz pogody po prognozy wyników sportowych) znacznie się poprawiły, to w ekonomii takiego postępu nie widać⁶. Wynika to m.in. z licznych, oddziałujących równocześnie i zarazem trudnych do przewidzenia czynników wpływających na gospodarkę (od wojen po zmiany technologiczne, polityki i regulacje). Co więcej, firmy i gospodarstwa domowe nieustannie dostosowują swoje zachowanie do zmieniających się prognoz. W przypadku brexitu przewidywania ekonomistów sprawdziły się, ponieważ decyzja ta uderzyła w bardzo dobrze przebadane silniki współczesnego wzrostu gospodarczego – handel międzynarodowy, specjalizację i rozbudowane łańcuchy tworzenia wartości dodanej.

6 Zob. np. N. Silver, *The Signal and the Noise: Why So Many Predictions Fail – but Some Don't*, New York 2012; P.E. Tetlock, D. Gardner, *Superforecasting: The Art and Science of Prediction*, New York 2015.

Zaskoczeniem jednak okazała się skala negatywnych konsekwencji decyzji o brexicie. Spośród 11 sformalizowanych analiz *ex ante* przeprowadzonych przez International Monetary Fund, dotyczących wpływu wtedy jeszcze potencjalnego brexitu na gospodarkę Wielkiej Brytanii w 2016 r., osiem wskazywało na jego silny wpływ negatywny, dwie prace na raczej negatywny, a jedna na pozytywny.

Średnia z prognoz zakładała obniżenie PKB Wielkiej Brytanii o ok. 4%⁷. Czynnikiem prawdopodobnie niedocenianym były skomplikowane i czasochłonne negocjacje warunków wyjścia ze struktur Unii Europejskiej, co wprowadziło niepewność potęgującą zakłócenia w handlu międzynarodowym.

Prognozy zakładające pozytywny wpływ brexitu na gospodarkę Wielkiej Brytanii były oparte na mało realnych założeniach. Choć większość prac wskazywała na negatywne skutki wyjścia z Unii, to niektórzy autorzy mówili też o potencjalnych korzyściach netto⁸. Wynik ten opierał się jednak na bardzo silnych założeniach jednostronnej eliminacji ceł przez Wielką Brytanię i deregulacji, ignorując ekonomię polityczną i naturę sił dążących do brexitu, wśród których istniały co najmniej dwie bardzo różne opcje. Część zwolenników wyjścia z UE liczyła na deregulację i większą otwartość gospodarki, co teoretycznie mogło przynieść pewne korzyści. Jednocześnie jednak wśród zwolenników brexitu wielu dążyło do bardziej izolacjonistycznej Wielkiej Brytanii, „chroniącej” swój rynek wewnętrzny i krajowe firmy, co w praktyce oznaczało mniej konkurencji i wolniejszy wzrost produktywności. Obecnie widać, że polityka brytyjska po 2016 r. była raczej bliższa tej drugiej opcji. W tym miejscu warto podkreślić, że choć Unia Europejska jest źródłem wielu regulacji, to często te najmniej przemysłane i zarazem najbardziej szkodliwe dla wzrostu gospodarczego mają swoje źródła w prawodawstwie krajowym. W Wielkiej Brytanii jedną z kluczowych barier rozwojowych są sztywne regulacje budowlane ograniczające możliwość budowania mieszkań, co czyni je bardzo drogimi i trudno dostępnymi. W efekcie infrastruktura tkanki miejskiej jest mocno zużyta, miasta rosną wolniej, a pracownicy nie mogą przenieść się tam, gdzie są najbardziej potrzebni. Wyjście z Unii Europejskiej takich problemów rozwiązać nie mogło.

7 International Monetary Fund, *United Kingdom: Selected Issues*, „IMF Staff Country Reports” 2016, nr 2016/169, Washington (DC) 2016.

8 Np. P. Minford, *Understanding UK Trade Agreements with the EU and Other Countries*, Cardiff Economics Working Papers, nr E2016/1, Cardiff Business School, Cardiff 2016.

2.1. DLACZEGO KOSZTY BREXITU OKAZAŁY SIĘ TAK WYSOKIE?

Rosnąca niepewność oraz ograniczony dostęp do unijnego wspólnego rynku przetożyły się na wolniejszy wzrost PKB po brexicie. Po ogłoszeniu wyników referendum brytyjskie firmy nie miały jasności co do przyszłego kształtu regulacji krajowych oraz warunków dostępu do wspólnego rynku. W efekcie zawiesiły część inwestycji oraz ograniczyły ekspansję zagraniczną. W miarę jednak jak warunki dostępu do rynku unijnego stawały się coraz jaśniejsze, zaczęły ujawniać się negatywny efekt wysokich ceł oraz innych barier, pozacelnych, ograniczających dostęp do wspólnego rynku.

Negatywne skutki makroekonomiczne brexitu są widoczne zarówno w danych makro-, jak i mikroekonomicznych. Bloom et al.⁹ uzupełniają analizę makroekonomiczną o wymiar mikroekonomiczny, sięgając po dane z Decision Maker Panel (DMP) – badania zaprojektowanego specjalnie po to, by uchwycić niepewność przedsiębiorstw związaną z wyjściem Wielkiej Brytanii z UE w całej jej złożoności i rozciągłości czasowej. Już w pierwszych latach po referendum niemal 40% firm wskazywało brexit jako jedno z trzech głównych źródeł niepewności.

W najnowszym badaniu dane z DMP posłużyły do skonstruowania syntetycznego wskaźnika przedreferendalnej ekspozycji firm na UE, obejmującego sześć wymiarów: eksport, import, zatrudnienie pracowników z UE, znaczenie regulacji unijnych, udział dyrektorów z UE oraz własność unijną. Wskaźnik ten połączono następnie z danymi rachunkowymi z bazy FAME, co umożliwiło zastosowanie metody *difference-in-differences* z efektami stałymi firm i czasu. Dzięki temu podejściu autorzy mogli nie tylko ocenić, czy firmy silniej powiązane z UE odnotowały po 2016 r. słabszy wzrost inwestycji, zatrudnienia i produktywności, ale także częściowo zidentyfikować kanały transmisji tego efektu – takie jak narastająca niepewność, oczekiwany spadek sprzedaży czy czas menedżerów, jaki pochłaniały przygotowania do zmian regulacyjno-handlowych¹⁰.

Inwestycje były jedną z kategorii najmocniej dotkniętych przez brexit. Spadek inwestycji wynikał przede wszystkim z tego, że firmy przestały mieć jasność, na jakich zasadach będą działać w przyszłości – szczególnie w relacjach z UE. Nie wiedząc, jakie będą cła, regulacje czy bariery administracyjne, wiele przedsiębiorstw wstrzymywało nowe projekty albo je ograniczało.

9 N. Bloom, P. Bunn, S. Chen, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, G. Young, *Brexit and Uncertainty: Insights from the Decision Maker Panel*, „Fiscal Studies” 2018, t. 39, nr 4, s. 555–580.

10 N. Bloom, P. Bunn, S. Chen, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, G. Young, *Brexit and Uncertainty: Insights from the Decision Maker Panel*; N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

W praktyce oznaczało to, że zamiast inwestować w rozwój, firmy czekały na większą stabilność otoczenia. Było to szczególnie widoczne wśród przedsiębiorstw silnie powiązanych z rynkiem unijnym, dla których ryzyko zmian w handlu było największe. Bloom et al.¹¹ oceniają, że w ujęciu makroekonomicznym inwestycje przedsiębiorstw były do 2025 r. o ok. 18% niższe niż w scenariuszu bez brexitu, podczas gdy estymacje mikroekonomiczne wskazują na spadek rzędu ok. 12% do roku obrotowego 2023/2024. Wcześniejsze analizy dochodziły do zbliżonych wniosków: Springford szacował, że już w II kwartale 2022 r. poziom inwestycji w Wielkiej Brytanii był o ok. 11% niższy niż w kontrfaktycznym „doppelgängerze”¹², natomiast Haskel i Martin¹³ wskazywali, że po referendum inwestycje biznesowe w Wielkiej Brytanii zasadniczo się zatrzymały, a szereg metod porównawczych sugeruje, iż istotna część tej słabości była związana właśnie z brexitem.

Wpływ brexitu na handel materializował się zarówno przez wieloletnią niepewność poprzedzającą zmianę reżimu handlowego, jak i przez sam wzrost barier pozataryfowych po 2021 r. Dhingra i Sampson podkreślają, że w latach 2016–2020 brexit działał przede wszystkim jako szok oczekiwani i niepewności dotyczący przyszłych relacji gospodarczych UK–UE, co wpływało na decyzje firm jeszcze przed faktycznym wejściem w życie nowych zasad handlu¹⁴. Z kolei Crowley, Exton i Han pokazują, że sama niepewność co do przyszłego dostępu do rynku UE ograniczyła wejście brytyjskich firm na rynki eksportowe już w pierwszych miesiącach po referendum, a efekt ten nasilał się z czasem¹⁵. Po wejściu w życie Trade and Cooperation Agreement skutki handlowe stały się bardziej bezpośrednie: Freeman et al. szacują, że opuszczenie jednolitego rynku i unii celnej doprowadziło do natychmiastowego i trwałego spadku handlu towarowego z UE, redukując światowy eksport Wielkiej Brytanii o 6,4%, a import o 4,4% w ciągu pierwszych dwóch lat, przy czym szczególnie silnie ucierpiały mniejsze firmy¹⁶.

Produktywność obniżyła się głównie na poziomie wewnątrzfirmowym, a w mniejszym stopniu również wskutek mniej korzystnej alokacji zasobów między przedsiębiorstwami. Bloom et al. szacują, że do 2025 r. produktywność pracy w Wielkiej Brytanii była o około 3–4% niższa niż w scenariuszu bez brexitu, podczas gdy wyniki mikroekonomiczne wskazują na około 3,4% spadku TFP w sektorze prywatnym do 2023/2024¹⁷. Z perspektywy makroekonomicznej Broadbent et al. interpretują dostosowania po referendum jako reakcję gospodarki na informację o przyszłym spowolnieniu wzrostu produktywności w sektorze dóbr handlowych, co pomaga wyjaśnić osłabienie wzrostu

11 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

12 J. Springford, *The Cost of Brexit to June 2022*, Centre for European Reform, Londyn 2022, https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_JS_costbrexit_21.12.22.pdf.

13 J. Haskel, J. Martin, *How Has Brexit Affected Business Investment in the UK?*, Economics Observatory, Bristol 2023, <https://www.economicsobservatory.com/how-has-brexit-affected-business-investment-in-the-uk>.

14 S. Dhingra, T. Sampson, *Expecting Brexit*, CEPR Discussion Paper, nr 16970, Centre for Economic Policy Research, Paryż–Londyn 2022, <https://cepr.org/publications/dp16970>.

15 M.A.Crowley, O. Exton, L. Han, *Renegotiation of Trade Agreements and Firm Exporting Decisions: Evidence from the Impact of Brexit on UK Exports*, Cambridge Working Papers in Economics nr 1839, Faculty of Economics, University of Cambridge, Cambridge 2018, <https://doi.org/10.17863/CAM.27669>.

16 R. Freeman, M. Garofalo, E. Longoni, K. Manova, R. Mari, T. Prayer, T. Sampson, *Deep Integration and Trade: UK Firms in the Wake of Brexit*, CEP Discussion Paper No. 2066, Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London 2024, <https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/126762/>; N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

17 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

gospodarczego, inwestycji i konsumpcji po 2016 r.¹⁸. Ujęcia mikroekonomiczne akcentują natomiast kanały takie jak ograniczenie inwestycji w aktywa niematerialne i technologie, słabsza innowacyjność, wzrost kosztów organizacyjnych oraz przekierowanie czasu kadry zarządzającej na przygotowania do brexitu, co osłabiło produktywność bezpośrednio na poziomie przedsiębiorstw¹⁹.

Skutkiem brexitu był także spadek zatrudnienia, choć jego skala była mniejsza niż w przypadku inwestycji. Bloom et al. szacują, że poziom zatrudnienia w gospodarce brytyjskiej był do 2025 r. o ok. 4% niższy niż w scenariuszu pozostania w UE, natomiast wyniki mikroekonomiczne wskazują na spadek rzędu około 3% dla całej gospodarki do roku obrotowego 2023/2024²⁰.

Szerzej rzecz ujmując, IMF już przed referendum wskazywał, że opuszczenie UE może negatywnie oddziaływać na rynek pracy poprzez słabszy handel, niższe inwestycje i gorsze perspektywy wzrostu²¹, natomiast Dhingra i Sampson podsumowują *ex post*, że główne kanały oddziaływania brexitu obejmowały wzrost cen importu, spadek inwestycji oraz wolniejszy wzrost realnych płac i PKB, co jest spójne z obrazem osłabienia popytu na pracę²². W badaniu Bloom et al. szczególnie widoczne było to w firmach silniej eksponowanych na relacje z UE, które po referendum notowały słabszy wzrost zatrudnienia niż przedsiębiorstwa mniej powiązane z rynkiem unijnym²³.

Porównanie wyników makro- i mikroekonomicznych prowadzi do wniosku, że brexit miał szeroki, wielokanałowy i trwały negatywny wpływ na gospodarkę brytyjską. Nowe szacunki Bloom et al. wskazują na większy i bardziej długotrwały koszt, niż sugerowała część wcześniejszych ocen *ex post*, choć kierunek efektu pozostaje spójny z wcześniejszymi prognozami instytucjonalnymi i z późniejszą literaturą empiryczną²⁴. W tym sensie najnowsze badania raczej wzmacniają, niż odwracają wcześniejszy konsensus, zgodnie z którym gospodarcze koszty brexitu rozkładały się na handel, inwestycje, produktywność, ceny i – pośrednio – rynek pracy²⁵.

18 B. Broadbent, F. Di Pace, T. Drechsel, R.J. Harrison, *The Brexit Vote, Productivity Growth, and Macroeconomic Adjustments in the U.K.*, „Review of Economic Studies” 2024, vol. 91, issue 4, DOI:10.1093/restud/rdad086.

19 N. Bloom, P. Bunn, S. Chen, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, G. Young, *Brexit and Uncertainty: Insights from the Decision Maker Panel*; N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

20 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

21 International Monetary Fund, *United Kingdom: Selected Issues*.

22 S. Dhingra, T. Sampson, *Expecting Brexit*.

23 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

24 Tamże; International Monetary Fund, *United Kingdom: Selected Issues*.

25 S. Dhingra, T. Sampson, *Expecting Brexit*; B. Broadbent, F. Di Pace, T. Drechsel, R.J. Harrison, *The Brexit Vote, Productivity Growth, and Macroeconomic Adjustments in the U.K.*

2.2. SŁABSZĄ GOSPODARKA OBNIŻYŁA POZIOM ŻYCIA I BEZPIECZEŃSTWO WIELKIEJ BRYTANII

Negatywne skutki gospodarcze decyzji o opuszczeniu Unii Europejskiej wprost przełożyły się na płace i w efekcie poziom życia w Wielkiej Brytanii. Brexit oddziaływał na wynagrodzenia przede wszystkim poprzez pogorszenie dynamiki płac realnych, a nie przez bezpośredni i jednolity spadek płac nominalnych²⁶. W okresie bezpośrednio po referendum kluczowe znaczenie miało osłabienie się kursu walutowego funta, do czego z czasem dołączył efekt wolniejszego wzrostu produktywności i w efekcie także płac.

Słabszy funt doprowadził do wzrostu cen konsumpcyjnych oraz wymusił na firmach dostosowanie się. Bezpośrednio po referendum z 23 czerwca 2016 r. doszło do wyraźnej deprecjacji funta szterlinga, która – jak wskazują Sampson, Leromain, Novy i Breinlich²⁷ – podniosła ceny importu i przełożyła się na wzrost inflacji konsumenckiej. Autorzy ci szacują, że deprecjacja kursu związana z referendum zwiększyła poziom cen konsumpcyjnych w Wielkiej Brytanii łącznie o ok. 2,9%, co odpowiadało wzrostowi kosztów utrzymania przeciętnego gospodarstwa domowego o ok. 870 funtów rocznie. Równocześnie przedsiębiorstwa odczuwające negatywne skutki brexitu obniżyły tempo wzrostu płac i inwestycje w pracowników. Costa, Dhingra i Machin wykazują, że w sektorach silnie uzależnionych od importowanych dóbr pośrednich wzrost kosztów po referendum był częściowo absorbowany przez przedsiębiorstwa poprzez wolniejszy wzrost wynagrodzeń oraz ograniczenie inwestycji w szkolenia pracowników²⁸.

Ograniczenie napływu pracowników z Europy nie przełożyło się na wyższe płace dla Brytyjczyków. Po zakończeniu swobody przepływu osób brexit wywołał także napięcia podażowe na rynku pracy, które mogły lokalnie zwiększać presję płacową, lecz nie zmieniły ogólnego, niekorzystnego obrazu makroekonomicznego²⁹. Portes i Springford szacują, że do połowy 2022 r. brytyjski rynek pracy wykazywał niedobór ok. 330 tys. pracowników względem scenariusza kontrfaktycznego, zakładającego utrzymanie wcześniejszych zasad mobilności, przy czym niedobory te koncentrowały się przede wszystkim w sektorach zatrudniających pracowników o relatywnie niskich kwalifikacjach³⁰. Migration Observatory podkreśla jednak, że mimo występowania

26 S. Dhingra, T. Sampson, *Expecting Brexit*; B. Broadbent, *Brexit and the Pound*, przemówienie wygłoszone w Imperial College London, 23 III 2017, Bank of England, Londyn 2017, <https://www.bankofengland.co.uk/speech/2017/brexit-and-the-pound>.

27 T. Sampson, E. Leromain, D. Novy, H. Breinlich, *The Brexit Vote and Inflation – Updated Evidence*, VoxEU, 2 III 2020, Centre for Economic Policy Research, Paryż–Londyn 2020, <https://cepr.org/voxeu/columns/brexit-vote-and-inflation-updated-evidence>.

28 R. Costa, S. Dhingra, S. Machin, *Trade and Worker Deskilling: How the Post-Brexit Pound Has Hurt Britain's Workers*, CEP Brexit Analysis, nr 15, Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, Londyn 2019, https://cep.lse.ac.uk/_new/publications/abstract.asp?index=6726

29 J. Portes, J. Springford, *Early Impacts of the Post-Brexit Immigration System on the UK Labour Market*, Centre for European Reform / UK in a Changing Europe, Londyn 2023, <https://www.ukandeu.ac.uk/reports/early-impacts-of-the-post-brexit-immigration-system-on-the-uk-labour-market/>; *Why Has Non-EU Migration to the UK Risen?*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2023, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/commentaries/why-has-non-eu-migration-to-the-uk-risen/>; K. Forster-van Aerssen, T. Spital, *The Impact of Brexit on UK Trade and Labour Markets*, „ECB Economic Bulletin” 2023, nr 3, European Central Bank, Frankfurt nad Menem 2023, https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2023/html/ecb.ebart202303_01~f9baf5f89e.en.html.

30 J. Portes, J. Springford, *Early Impacts of the Post-Brexit Immigration System on the UK Labour Market*.

trudności rekrutacyjnych i wielu wakatów nie ma przekonujących dowodów na to, aby zakończenie swobody przepływu osób przetożyło się na szeroki wzrost płac w całej gospodarce. Zamiast tego obserwowano zróżnicowane dostosowania obejmujące automatyzację, ograniczanie skali działalności oraz zmiany w strukturze zatrudnienia³¹. Zbliżony wniosek przedstawiają Forster-van Aerssen i Spital³², wskazując, że brexit przyczynił się do obniżenia podaży pracy w Wielkiej Brytanii i tym samym osłabił jej długookresowy potencjał wzrostowy.

W długim okresie to wolniejszy wzrost produktywności będzie ograniczał tempo wzrostu realnych płac. Office for Budget Responsibility (2025) zakłada, że obecny model relacji handlowych między Wielką Brytanią a UE obniży w długim okresie produktywność gospodarki brytyjskiej o ok. 4% względem scenariusza pozostania w UE, a zarówno eksport, jak i import będą o ok. 15% niższe niż w scenariuszu kontrfaktycznym³³. Niższy poziom produktywności jest spójny z szacunkami Bloom et al.³⁴.

Według Office for National Statistics przeciętne tygodniowe wynagrodzenie w Wielkiej Brytanii w marcu 2026 r., wynosiło 749 funtów, co w przeliczeniu na wartość roczną daje ok. 39 tys. funtów brutto. W tej sytuacji szacunkowy negatywny wpływ brexitu na płace to ok. 1,5 tys. funtów brutto rocznie.

Wolniejszy wzrost gospodarczy ograniczył także dochody sektora finansów publicznych. Dochody sektora finansów publicznych w Wielkiej Brytanii stanowią niecałe 40% PKB. Dla uproszczenia przyjmując, że brexit nie zmienił liczby mieszkańców, a tylko obniżył PKB na mieszkańca o 6% do 8%, oznacza to niższe dochody sektora finansów publicznych o 75–100 mld funtów rocznie. Oczywiście niższy PKB oznacza także często niższe wydatki, jednak nie są to raczej pożądane efekty (np. niższe płace w sektorze publicznym czy niższe emerytury). By umieścić skalę niższych dochodów w odpowiednim kontekście, warto pamiętać, że sloganem kampanii „Vote Leave” było hasło: 350 mln funtów tygodniowo dla NHS (służby zdrowia). Miało to odzwierciedlać skalę oszczędności możliwych dzięki wyjściu z Unii Europejskiej, które zostaną przeznaczone na służbę zdrowia. Nie wchodząc w dyskusję na temat rzetelności wyliczenia tej kwoty, w skali roku dawałoby to 18 mld funtów. Używając bardziej aktualnego porównania, można też wskazać, że koszt nowoczesnej fregaty (Typ 26), których brakuje w Royal Navy, to kwota rzędu 1,2 mld funtów.

31 *Why Has Non-EU Migration to the UK Risen?*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2023.

32 K. Forster-van Aerssen, T. Spital, *The Impact of Brexit on UK Trade and Labour Markets*.

33 *Brexit Analysis*, Office for Budget Responsibility, Londyn 2025, <https://obr.uk/forecasts-in-depth/the-economy-forecast/brexit-analysis/>.

34 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

2.3. WNIOSKI Z CZĘŚCI GOSPODARCZEJ

- **Wspólny rynek sprzyja szybszemu wzrostowi gospodarczemu.** Już Adam Smith w XVIII wieku pisał o korzyściach ze specjalizacji, a David Ricardo w XIX wieku udowadniał korzyści z handlu międzynarodowego. Wspólny rynek unijny i cztery swobody z nim powiązane są praktyczną realizacją tych koncepcji. Szereg prac empirycznych i teoretycznych szacowało korzyści z wejścia do UE³⁵. Wielka Brytania, niestety, potwierdziła ich wyniki, prezentując proces odwrotny – wyjście ze wspólnego rynku, wzrost barier handlowych i negatywne efekty z tym związane.
- **Polska jest znacznie silniej powiązana ze wspólnym rynkiem niż była Wielka Brytania.** Wynika to zarówno z geografii (państwo wyspiarskie vs Polska powiązana silnie z Niemcami, Czechami czy Słowacją), jak i ze struktury gospodarki, znacznie silniej w przypadku Polski opartej na przemyśle. Już w 2014 r. Højbjerg et al. szacowali, że ponad 4 mln miejsc pracy w Polsce jest powiązanych z eksportem na rynek unijny, wobec nieznacznie powyżej 2 mln w Wielkiej Brytanii³⁶. W odniesieniu do całości pracujących było to ponad 20% w przypadku Polski i mniej niż 10% w przypadku Wielkiej Brytanii. Nowsze szacunki dla Polski wskazują, że liczba ta wzrosła już do ponad 5 mln osób³⁷. Oznacza to, że szok handlowy związany z reorganizacją łańcuchów dostaw byłby w Polsce znacznie większy i bezpośrednio wpłynąłby na znacznie większą liczbę pracowników.
- **Dyskusja wokół Unii Europejskiej zbyt często sprowadzana jest do napływu środków unijnych.** W świetle dostępnych badań to właśnie wspólny rynek, a nie środki unijne, jest głównym mechanizmem napędzającym wzrost krajów przystępujących do EU³⁸. Przykład Wielkiej Brytanii jest tego potwierdzeniem – kraj będący płatnikiem netto do budżetu unijnego po wyjściu ze Wspólnoty zamiast wzbogacić się – zubożał. Należy o tym pamiętać, gdy wraz z naszym dalszym bogaceniem się bilans rozliczeń Polski z Unią Europejską będzie się stopniowo zmieniał.

35 Zob. np. N.F. Campos, F. Coricelli, L. Moretti, *Institutional Integration and Economic Growth in Europe*, „Journal of Monetary Economics” 2019, vol. 103, s. 88–104, <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2018.08.001>; J. 't Veld, *The Economic Benefits of the EU Single Market in Goods and Services*, „Journal of Policy Modeling” 2019, vol. 41, issue 5, s. 803–818, <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2019.06.004>.

36 L. Højbjerg, J.R. Munch, M.E. Stæhr, *The Economic Impact of the EU Single Market on Member States*, Copenhagen Economics, Copenhagen 2014.

37 *20 lat Polski w Unii Europejskiej – bilans korzyści gospodarczych*, Deloitte Polska, Warszawa 2024.

38 Tamże.

2.4. BREXIT I NIEZAMIERZONE KONSEKWENCJE POLITYKI MIGRACYJNEJ

Zuzanna Hebdzyńska

2.4.1. PARADOKSALNY SKUTEK BREXITU

Kwestie migracyjne stanowiły jeden z najważniejszych czynników kształtujących wynik referendum w sprawie członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej w 2016 r. Zjawisko, które jeszcze w 1994 r. za bardzo istotne uznawało zaledwie 5% społeczeństwa, w 2015 r. wskazywane było jako ważne już przez 56% respondentów³⁹. Wbrew oczekiwaniom znacznej części zwolenników brexitu okres, który nastąpił po referendum, charakteryzował się wyraźnym wzrostem migracji netto do Wielkiej Brytanii⁴⁰, mimo że jednym z centralnych argumentów kampanii na rzecz opuszczenia Unii Europejskiej (UE) była potrzeba „odzyskania kontroli” nad granicami.

Niniejszy rozdział analizuje mechanizmy, za sprawą których brexit – przedstawiany jako instrument zwiększenia kontroli nad migracją – zakończył swobodę przepływu obywateli z UE i *umożliwił* przebudowę systemu, który zliberalizował napływ obywateli spoza UE.

2.4.2. MIGRACJE, EUROSCEPTYCZYM ORAZ REFERENDUM Z 2016 ROKU

Rozszerzenia Unii Europejskiej z lat 2004 i 2008 stanowiły punkt zwrotny w kształtowaniu współczesnych przepływów migracyjnych do Wielkiej Brytanii. Akcesje te otworzyły brytyjski rynek pracy dla obywateli m.in. Polski i Rumunii, a temat migracji przesunął się z peryferii debaty publicznej do jej ścisłego centrum. Coraz większego znaczenia nabierały hasła dotyczące „przejęcia kontroli nad granicami” oraz przekonania o wpływie migrantów na sytuację ekonomiczną kraju. Badania wskazują, że poparcie dla brexitu było wyższe na obszarach doświadczających szybszych zmian demograficznych i etnicznych, co sugeruje istotny wpływ percepcji transformacji społecznych na zachowania wyborcze⁴¹. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że wzrost znaczenia migracji w debacie publicznej następował w warunkach relatywnie szerokiej autonomii Wielkiej Brytanii w zakresie kształtowania polityki migracyjnej.

39 L. Richards, M. Fernández-Reino, S. Blinder, *UK Public Opinion toward Immigration: Overall Attitudes and Level of Concern*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2025, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/uk-public-opinion-toward-immigration-overall-attitudes-and-level-of-concern/>.

40 M. Sumption, B. Brindle, P.W. Walsh, *Net Migration to the UK*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2025, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/long-term-international-migration-flows-to-and-from-the-uk/>.

41 M.J. Goodwin, C. Milazzo, *Taking Back Control? Investigating the Role of Immigration in the 2016 Vote for Brexit*, „The British Journal of Politics and International Relations” 2017, t. 19, nr 3, s. 450–464, <https://doi.org/10.1177/1369148117710799>.

Jeszcze jako państwo członkowskie Unii Europejskiej Wielka Brytania utrzymywała system punktowy (Points-Based System) obowiązujący obywateli państw trzecich; pozostawała poza strefą Schengen, co oznaczało, że zachowała możliwość prowadzenia kontroli granicznej również wobec obywateli Unii Europejskiej; a jednocześnie, na mocy Protokołu nr 21 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, dysponowała klauzulą opt-out, umożliwiającą jej odstąpienie od wybranych unijnych aktów prawnych w dziedzinie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości – w tym dotyczących migracji i azylu⁴².

2.4.3. REKONFIGURACJA STRUKTURY MIGRACJI PO BREXICIE

Bezpośrednio przed referendum migracja do Wielkiej Brytanii była zdominowana przez obywateli państw członkowskich UE, którzy stanowili od 59% do 77% wszystkich przybywających migrantów niebędących obywatelami brytyjskimi⁴³. Choć polityka wobec obywateli Unii Europejskiej nie uległa zmianie aż do stycznia 2021 r., ich udział zaczął spadać bezpośrednio po referendum. Samo saldo migracji z Unii Europejskiej stało się ujemne w marcu 2021 r., co oznacza, że więcej obywateli UE opuściło Wielką Brytanię, niż do niej przybyło. Zjawisko to można wiązać z istotnym ograniczeniem swobody przepływu osób oraz dostępu obywateli UE do brytyjskiego rynku pracy⁴⁴.

Należy jednak zachować ostrożność w przypisywaniu całości tego spadku samemu brexitowi. Analitycy Migration Observatory zwracają uwagę, że migracja z państw Unii Europejskiej osiągnęła w okresie bezpośrednio poprzedzającym referendum nietypowo wysoki poziom, który – niezależnie od wyniku głosowania – miał niewielkie szanse utrzymać się w kolejnych latach. Część obserwowanego później spadku należy zatem interpretować jako powrót do bardziej typowych wartości, a nie wyłącznie jako bezpośredni skutek zmian regulacyjnych związanych z wystąpieniem Wielkiej Brytanii z UE⁴⁵.

W 2021 r. obywatele Unii Europejskiej zostali objęci tymi samymi procedurami migracyjnymi co obywatele państw spoza UE, czyli systemem punktowym. W tym kontekście migracja netto obywateli UE spadała, podczas gdy napływ migrantów spoza Unii rósł. Po wprowadzeniu nowego systemu migracja netto do Wielkiej Brytanii osiągnęła poziom 944 tys. osób w roku zakończonym 31 marca 2023⁴⁶.

42 S. Blaakman, *The Brexit Paradox: How Leaving the EU Led to More Migration*, PE 772.910, European Parliamentary Research Service, European Parliament, Bruksela–Strasburg 2025, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2025\)772910](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)772910).

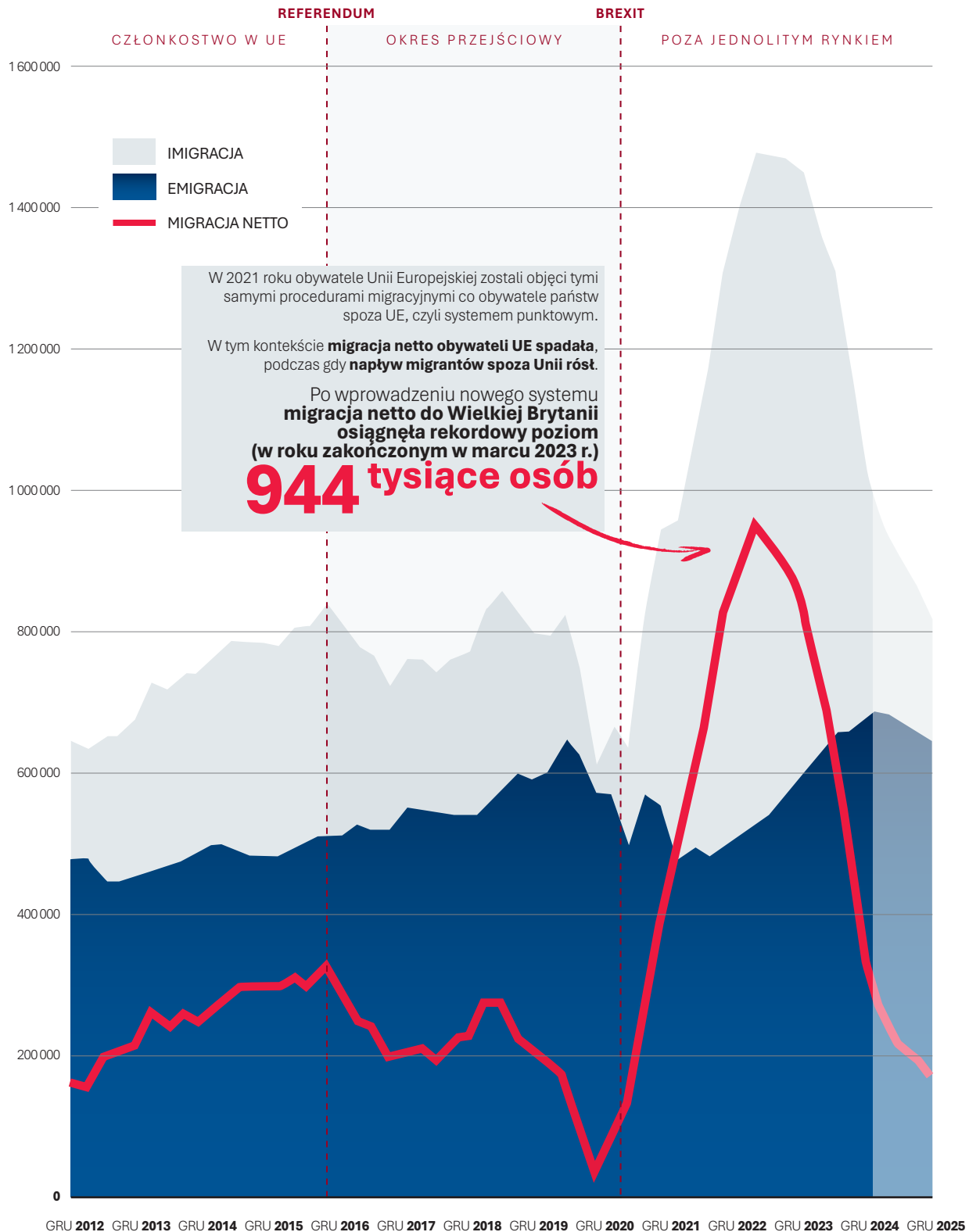
43 M. Sumption, B. Brindle, P.W. Walsh, *Net Migration to the UK*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2025, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/long-term-international-migration-flows-to-and-from-the-uk/>.

44 Tamże.

45 Tamże.

46 Tamże.

BILANS MIGRACYJNY WIELKIEJ BRYTANII

Źródło: Borders and Immigration data from the Home Office, Registration and Population Interactions Database from the Department for Work and Pensions, and International Passenger Survey from the Office for National Statistics; pozyskane z: Long-term international migration, provisional: year ending December 2025.

Skala tego wzrostu wynikała przede wszystkim ze współwystępujących procesów:

1. zwiększenia liczby studentów zagranicznych;
2. wzrostu liczby wiz przyznawanych ze względów humanitarnych;
3. wzrostu liczby przyznawanych wiz pracowniczych w obszarze ochrony zdrowia oraz opieki społecznej;
4. rozszerzenia możliwości pozostania w Wielkiej Brytanii po ukończeniu studiów⁴⁷.

2.4.4. MIGRACJA NETTO – REKORDOWE WARTOŚCI I SPADKI

Po referendum z 2016 r. migracja netto obywateli UE zaczęła systematycznie maleć, mimo że formalne zasady swobodnego przepływu osób pozostawały niezmienione aż do 2021 r. Sam spadek rozpoczął się jeszcze przed zakończeniem okresu przejściowego i wynikał z nakładania się czynników ekonomicznych, politycznych i społecznych – wśród których wymienia się poprawiającą się sytuację gospodarczą w Europie Południowej, spadek wartości funta przekładający się na niższe realne zarobki, niestabilność polityczną oraz percepcję narastającej niechęci wobec migrantów z UE⁴⁸. Spadek ten przyspieszył po wprowadzeniu nowego systemu migracyjnego w 2021 r. Migracja netto z Unii Europejskiej obniżyła się do 21 tys. osób w roku zakończonym w marcu 2021 oraz 51 tys. osób w roku zakończonym w grudniu 2022⁴⁹. Do 2025 r. migrację netto obywateli UE szacowano na 42 tys. osób, podczas gdy liczba obywateli UE+ przybywających do Wielkiej Brytanii spadła ze 173 tys. (grudzień 2021) do 76 tys. (grudzień 2025)⁵⁰.

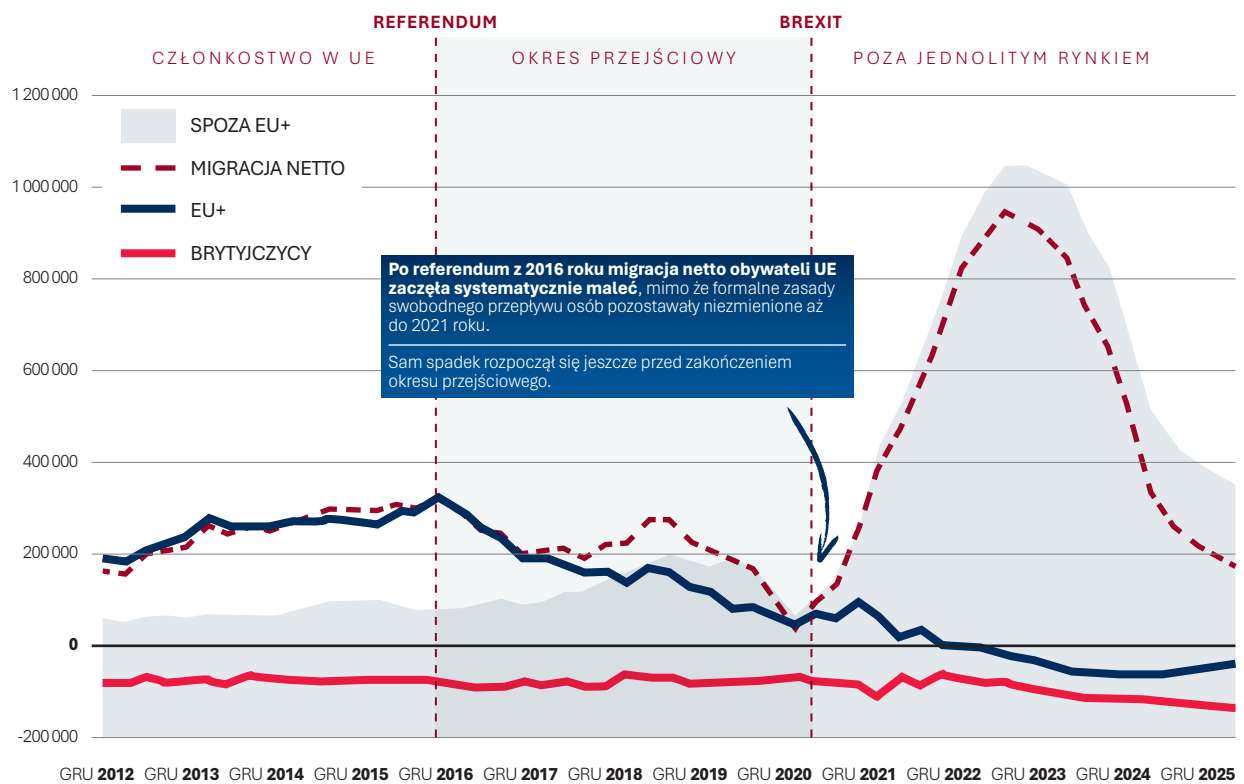
47 Tamże.

48 S. Blaakman, *The Brexit Paradox: How Leaving the EU Led to More Migration*.

49 M. Sumption, B. Brindle, P.W. Walsh, *Net Migration to the UK*.

50 *Long-term International Migration, Provisional: Year Ending December 2025*, Office for National Statistics, Newport 2026, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/longterminternationalmigrationprovisional/yearendingdecember2025>.

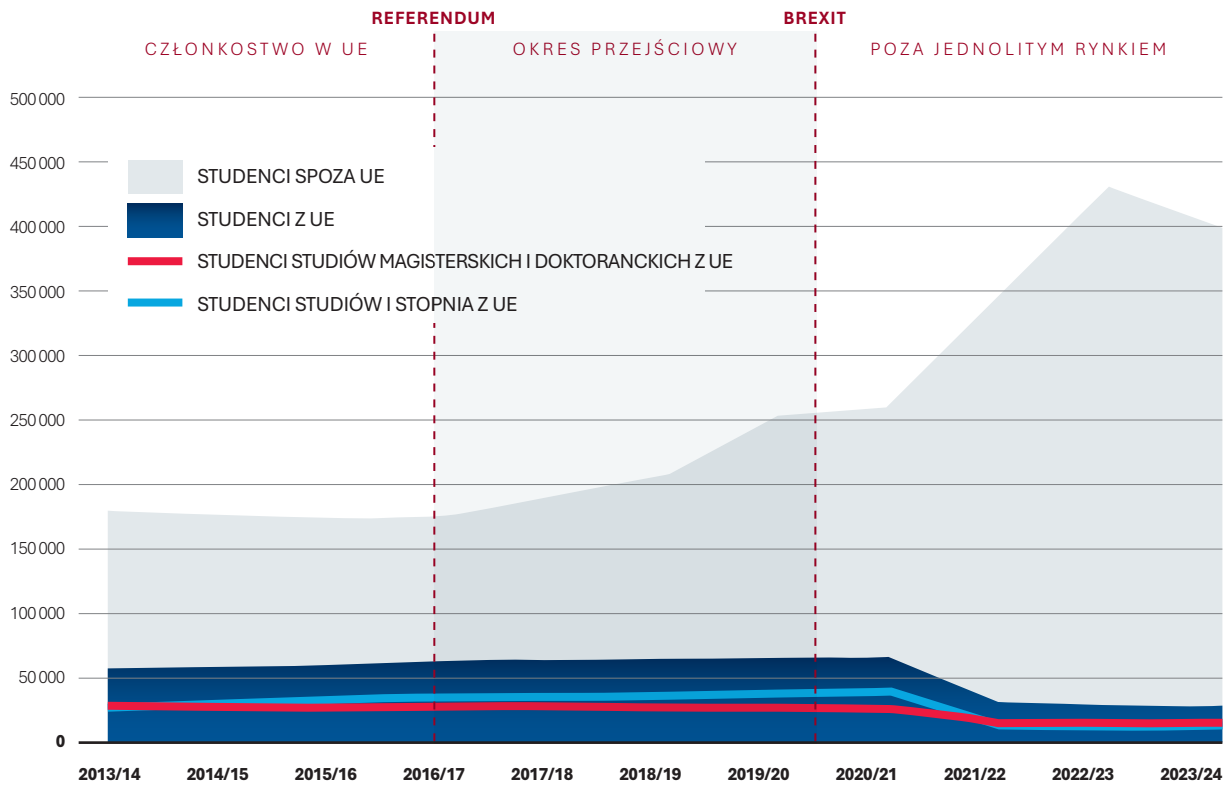
MIGRACJA NETTO OBYWATELI SPOZA UE+, Z UE+ ORAZ BRYTYJCZYKÓW

Źródło: Borders and Immigration data from the Home Office, Registration and Population Interactions Database from the Department for Work and Pensions, and International Passenger Survey from the Office for National Statistics; pozyskane z: Long-term international migration, provisional: year ending December 2025.

Skutki nowego porządku szczególnie wyraźnie uwidoczniły się w szkolnictwie wyższym. Liczba studentów z Unii Europejskiej rozpoczynających studia w Wielkiej Brytanii spadła o 51%, w znacznej mierze za sprawą wzrostu czesnego: po utracie statusu stawki krajowej (*home fee*) opłaty za studia licencjackie zwiększyły się z jednolitego pułapu 9 250 funtów rocznie do przedziału pomiędzy 11 400 a 32 000 funtów (rok akademicki 2021/2022). Wśród studentów spoza UE tendencja była odwrotna – ich liczba w latach 2020–2023 wyraźnie rosta⁵¹.

STUDENCI ROZPOCZYNAJĄCY STUDIA NA UCZELNIACH W WIELKIEJ BRYTANII

Źródło: Migration Observatory 2025 na bazie: HESA Higher Education Student Statistics, rok akademicki 2021/2022.

51 M. Cuibus, *EU Students in the UK after Brexit*, Migration Observatory, University of Oxford, Oxford 2025, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/eu-students-in-the-uk-after-brexit/>.

2.4.5. KONSEKWENCJE BREXITU DLA POLITYKI AZYLOWEJ

Wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE wpłynęło również na funkcjonowanie systemu azylowego. Okres ten zbiegł się z istotnym wzrostem liczby składanych wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej: w 2024 r. złożono 84,2 tys. wniosków – najwięcej od 2002 r. – obejmujących ok. 108 tys. osób⁵². Od 2010 r. liczba wniosków o azyl rosta w umiarkowanym tempie, jednak od grudnia 2020 r. jej wzrost zaczął gwałtownie przyspieszać⁵³. Ponadto ważną zmianą strukturalną było pozbawienie Wielkiej Brytanii możliwości odsyłania osób ubiegających się o azyl do pierwszego państwa UE, do którego przybyły – z dniem 31 grudnia 2020 r. przestało bowiem obowiązywać wobec niej rozporządzenie dublińskie⁵⁴.

2.4.6. PERSPEKTYWY POGŁĘBIENIA WSPÓŁPRACY MIGRACYJNEJ UE–UK

Od momentu wystąpienia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej obie strony rozwijają polityki migracyjne i azylowe w odrębnych ramach instytucjonalnych, a współpraca ma w dużej mierze charakter sektorowy i doraźny⁵⁵. Mimo to zarówno Unia, jak i Wielka Brytania sygnalizowały zainteresowanie ściślejszą współpracą w zakresie migracji oraz udzielania ochrony międzynarodowej⁵⁶. Wielka Brytania utraciła również europejskie finansowanie (Asylum, Migration and Integration Fund – AMIF), którego zadaniem było wspieranie osób ubiegających się o azyl oraz fundacji działających na ich rzecz⁵⁷.

Zapowiedź odbudowy relacji oraz zacieśnienia współpracy między UE a Wielką Brytanią przyniósł szczyt z 19 maja 2025 r., podczas którego obie strony zobowiązały się do rozszerzenia współpracy w wielu obszarach – między innymi w zakresie zwalczania przemytu ludzi, usprawnienia wymiany informacji oraz zarządzania granicami zewnętrznymi. Obie strony wyraziły również chęć rozwoju programów wymiany młodzieży, umożliwiających studiowanie, wolontariat oraz krótkoterminowe podjęcie pracy.⁵⁸

Powyższa analiza pokazuje, że brexit nie tyle ograniczył migrację do Wielkiej Brytanii, ile początkowo umożliwił liberalizację polityki migracyjnej oraz zmienił narodowościową kompozycję napływających migrantów. Objęcie obywateli Unii Europejskiej jednolitym systemem punktowym oraz ograniczenie ich swobody przemieszczania się formalnie zwiększyły kontrolę władz Zjednoczonego Królestwa nad przepływami migracyjnymi, jednak kontrola ta doprowadziła do paradoksalnego rezultatu: zwolennicy „odzyskania kontroli nad granicami” zostali skonfrontowani z instytucjonalnym wymiarem tej polityki, której skutki początkowo okazały się odwrotne do ich oczekiwań.

52 *How Many People Claim Asylum in the UK?*, w: *Immigration System Statistics, Year Ending December 2025*, Home Office, London 2026, <https://www.gov.uk/government/statistics/immigration-system-statistics-year-ending-december-2025/how-many-people-claim-asylum-in-the-uk>.

53 Tamże.

54 *UK Withdrawal from the EU and Its Implications on Asylum*, w: *EASO Asylum Report 2021*, European Union Agency for Asylum, Valletta 2022, <https://www.euaa.europa.eu/easo-asylum-report-2021/236-uk-withdrawal-eu-and-its-implications-asylum>.

55 A. Orav, *EU–UK Cooperation on Migration and Asylum*, PE 759.615, European Parliamentary Research Service, European Parliament, Bruksela–Strasburg 2024, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2024\)759615](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2024)759615).

56 *UK Withdrawal from the EU and Its Implications on Asylum*, w: *EASO Asylum Report 2021*.

57 Tamże.

58 *EU–UK Summit, 19 May 2025*, Council of the European Union, Bruksela 2025, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/05/19/>.

Rekonfiguracja, która zaszła po brexicie, nie pozostała bez wpływu na diaspory żyjące w Wielkiej Brytanii – w szczególności na społeczność polską, której zmieniający się status prawny oraz wzorce mobilności zostaną przeanalizowane w rozdziale 5.

Uwagi

Przedstawione dane opierają się na statystykach Office for National Statistics (ONS). Należy jednak uwzględnić fakt, że pojęcie „imigrant” funkcjonuje zarówno jako kategoria statystyczna, jak i termin używany w debacie publicznej, co może prowadzić do rozbieżności interpretacyjnych między definicjami stosowanymi przez instytucje publiczne a ich społecznym rozumieniem.

2.5. GOSPODARKA PO BREXICIE: JAK WYJŚCIE WIELKIEJ BRYTANII Z UNII EUROPEJSKIEJ ZMIENIŁO STRUKTURĘ HANDLU I MAPĘ ROZWOJU REGIONÓW

Piotr Arak

W czerwcu 2016 r. zwolennicy wyjścia z Unii Europejskiej obiecywali Brytyjczykom „odzyskanie kontroli” nad granicami, regulacjami, budżetem i gospodarką. Dziesięć lat później rachunek został już wystawiony i trudno go nie zauważyć. Co warto podkreślić, brytyjska gospodarka nie zawałała się, tak jak prognozowali najbardziej pesymistyczni ekonomiści tuż po referendum. Nie było recesji „dnia po”, funt nie stał się egzotyczną walutą, City of London nie wyemigrowało do Frankfurtu. A jednak, i to jest istotą tego rozdziału, brexit okazał się jednym z najdroższych eksperymentów polityki gospodarczej w historii powojennej Europy.

Bloom et al., w pracy łączącej dane makroekonomiczne z panelem badawczym przedsiębiorstw Bank of England, oszacowali, że do 2025 r. wskutek brexitu PKB *per capita* Wielkiej Brytanii obniżył się o 6–8%, inwestycje o 12–18%, zatrudnienie o 3–4%, a produktywność o 3–4%⁵⁹. To efekty, które kumulowały się powoli i nie były zauważalne bezpośrednio po rozpoczęciu procesu wyjścia Wielkiej Brytanii z UE.

Brexit nie wywołał załamania, lecz uruchomił proces trwałego obniżenia produktywności i znaczenia Wielkiej Brytanii w europejskim systemie gospodarczym w wyniku wzrostu kosztów transakcyjnych, osłabienia integracji z jednolitym rynkiem oraz pogłębienia nierówności regionalnych. Wielka Brytania przeszła z modelu „bramy do Europy” do modelu „dużego, ale bardziej izolowanego rynku”. Londyn pozostał globalnym miastem, ale Zjednoczone Królestwo przestało być europejskim centrum gospodarczym

59 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

w takim stopniu jak przed 2016 r. UE utraciła rzecznika konkurencyjności, a także bardzo płynny rynek kapitałowy, na który wchodziły europejskie firmy, szukając dostępu do globalnego kapitału.

2.5.1. FINANSE PUBLICZNE: PAŃSTWO DROŻSZE, WOLNIEJSZE I BARDZIEJ ZADŁUŻONE

DYWIDENDA BREXITOWA, KTÓREJ NIE BYŁO

Słynny slogan z kampanii referendalnej obiecywał 350 mln funtów tygodniowo dla NHS. Stał się on jednym z najbardziej cytowanych przykładów politycznego marketingu w XXI wieku. W praktyce żadne strukturalne oszczędności się nie zmaterializowały. Office for Budget Responsibility (OBR) konsekwentnie utrzymuje w swoich prognozach założenie, że umowa o handlu i współpracy (TCA), obowiązująca od stycznia 2021 r., obniża długoterminową produktywność Wielkiej Brytanii o 4% w porównaniu z pozostaniem w UE, głównie przez wzrost barier pozataryfowych w handlu z UE⁶⁰.

Springford, sprawdzając prognozy OBR po dziewięciu latach od referendum, doszedł do wniosku, że ten szacunek nie był przesadzony. Czteroprocentowy spadek produktywności przekłada się na ok. 40 mld funtów utraconych wpływów podatkowych dla budżetu w latach 2019–2024 – czyli w okresie, w którym rząd podniósł podatki o 100 mld funtów. Znaczna część zacieśnienia fiskalnego ostatnich lat była konsekwencją brexitu, a nie konsekwencją polityki państwa⁶¹.

NIŻSZY WZROST = SŁABSZA BAZA PODATKOWA

Słabsza produktywność oznacza mniejsze dochody państwa. Dane MFW (World Economic Outlook, kwiecień 2026) pokazują, że deficyt sektora finansów publicznych Wielkiej Brytanii w 2024 r. wyniósł 6,1% PKB i był trzecim pod względem wielkości wśród 43 gospodarek rozwiniętych, ustępując tylko Izraelowi (–8,1%) i Stanom Zjednoczonym (–7,9%) i pięciokrotnie przekraczając średnią dla tej grupy państw (–1,2% PKB). Co istotne, deficyt UK pozostawał na tym poziomie nie w roku szoku pandemicznego, ale cztery lata po jego zakończeniu, kiedy większość gospodarek europejskich wróciła do dyscypliny fiskalnej zbliżonej do przedpandemicznej.

Skala pogorszenia jest jeszcze wyraźniejsza, jeśli spojrzymy na dane dotyczące długu publicznego. Między 2019 a 2024 r. dług publiczny brutto UK wzrósł o 15,0 p.p. PKB – z 84,9% do 99,9%. To wzrost ponad dwukrotnie wyższy niż średnia gospodarek rozwiniętych (+6,7 p.p.) i niemal pięciokrotnie wyższy niż w strefie euro (+3,4 p.p.). Wśród krajów G7 silniej wzrosło jedynie zadłużenie Kanady (+19,9 p.p.), z innych powodów strukturalnych, oraz Francji (+15,0 p.p.), również borykającej się ze strukturalnym problemem deficytu. Niemcy zwiększyły dług zaledwie o 3,5 p.p., Włochy o 0,8 p.p., a Japonia o 8,2 p.p.

60 *Brexit Analysis*, Office for Budget Responsibility, Londyn 2025, <https://obr.uk/forecasts-in-depth/the-economy-forecast/brexit-analysis/>.

61 J. Springford, *Testing the OBR's Brexit Assumptions: A Nine-Year Retrospective*, Constitution Society / Federal Trust, Londyn 2025, <https://www.federaltrust.org.uk/publications/testing-the-obr-brexit-assumptions>.

FISKALNA PUŁAPKA PAŃSTWA POSTBREXITOWEGO

Państwo brytyjskie po brexicie stało się jednocześnie droższe i mniej elastyczne. Koszty obsługi długu wzrosły z 39 mld funtów (1,7% PKB) w latach 2019–2020 do 106 mld funtów (3,6% PKB) w 2024–2025⁶², a rentowność 10-letnich obligacji rządu UK jest obecnie najwyższa w G7. Brexit nie jest jedyną przyczyną tego stanu rzeczy, pandemia i kryzys energetyczny dorzuciły swoje, ale jest tym czynnikiem, który dotyka brytyjską gospodarkę asymetrycznie w porównaniu do innych państw europejskich. Strefa euro, która przeszła przez te same szoki zewnętrzne, zamknęła rok 2024 ze średnim długiem 86,6% PKB i deficytem 3,1%, podczas gdy UK z analogicznymi wskaźnikami 99,9% i 6,1%.

DŁUG PUBLICZNY WIELKIEJ BRYTANII NA TLE G7, 2016–2025

Rok	UK	USA	Japonia	Niemcy	Francja	Włochy	Kanada	Średnia gospodarek rozwiniętych
2016	87,3	107,4	202,1	68,3	98,1	134,2	92,5	102,5
2017	86,1	106,4	203,1	64,0	98,8	133,7	91,0	100,4
2018	85,6	107,7	203,7	60,8	98,5	134,2	90,8	100,0
2019	84,9	108,8	206,3	58,7	98,2	133,9	90,1	100,9
2020	104,8	132,6	228,8	68,0	114,9	154,4	118,1	119,3
2021	103,4	125,0	222,7	67,9	112,8	145,8	112,6	112,9
2022	97,5	119,1	227,8	64,4	111,4	138,4	103,5	107,9
2023	98,9	120,0	220,3	62,3	109,6	133,9	105,1	107,0
2024	99,9	122,3	214,5	62,2	113,2	134,7	110,0	107,6
2025	102,3	123,9	206,5	62,9	116,0	137,1	113,5	108,0

Źródło danych: IMF. World Economic Outlook Database, April 2026.

62 *Economic and Fiscal Outlook – March 2025*, Office for Budget Responsibility, London 2025, <https://obr.uk/efo/economic-and-fiscal-outlook-march-2025/>.

2.5.2. SEKTORY WRAŻLIWE: KIEDY GRANICA WRÓCIŁA DO GOSPODARKI

Okazało się, że największym kosztem brexitu nie są cła – w ramach Umowy o handlu i współpracy (TCA) towary pozostały bezcłowe – lecz tarcie regulacyjne i logistyczne. Każda paczka przekraczająca kanał La Manche wymaga teraz dokumentów, deklaracji pochodzenia, certyfikatów weterynaryjnych. Handel trwa, ale kosztuje znacznie więcej. I co istotne, ten dodatkowy koszt nie jest jednorazowy, wbudowuje się w strukturę gospodarki, zmieniając relatywne ceny, decyzje inwestycyjne i ostatecznie pozycję handlową kraju.

DWIE BRYTYJSKIE GOSPODARKI: POLARYZACJA HANDLU

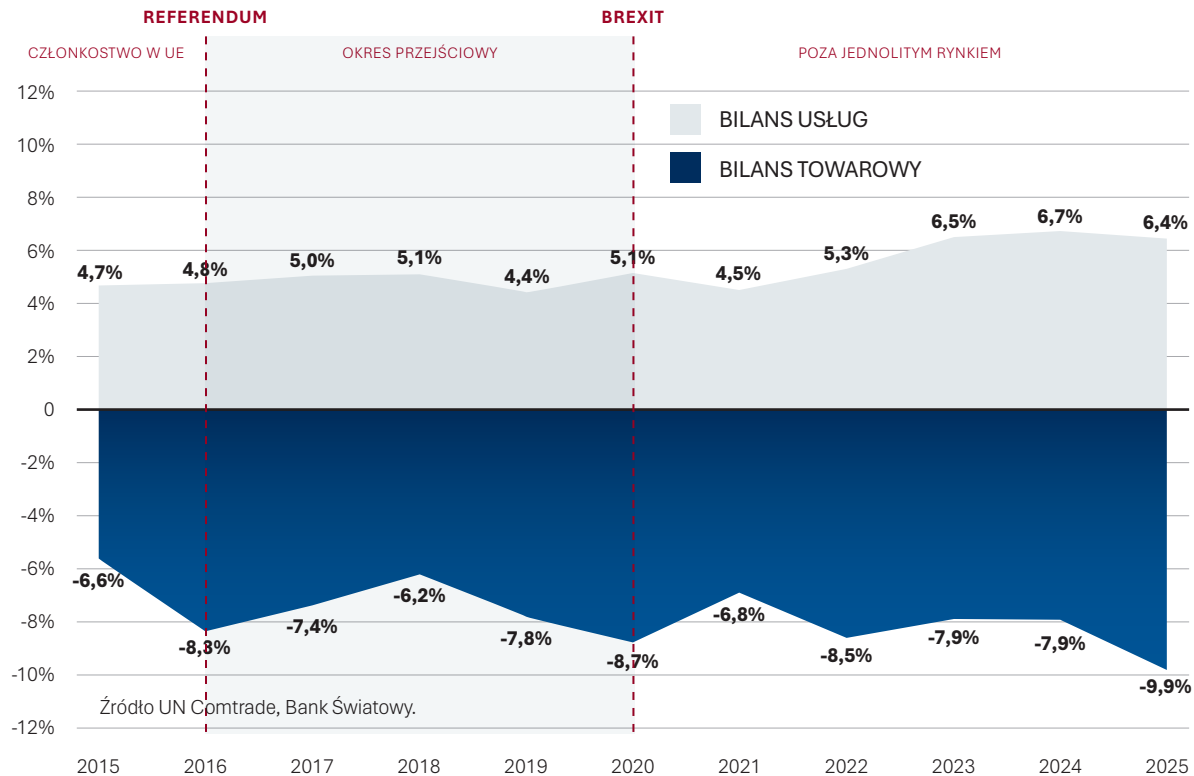
Najbardziej syntetyczny obraz brexitu w wymianie handlowej widać dopiero, gdy spojrzeć się na towary i usługi jednocześnie. Dane UN Comtrade Banku Światowego pokazują, że między rokiem referendum (2016) a 2025 r. brytyjski eksport towarów wzrósł nominalnie o 38% – z 411,5 do 566,4 mld dolarów – podczas gdy eksport usług wzrósł o 87% – z 358,9 do ok. 670 mld dolarów. To rozejście trajektorii jest sednem zmiany strukturalnej, jaka dokonana się w gospodarce UK po brexicie. Wielka Brytania nie przestała być potęgą handlową – przestała być potęgą towarową. Bilans w handlu towarami pogorszył się w ciągu dziesięciolecia o 170 mld dolarów (z deficytu 225 do 395 mld dolarów), podczas gdy nadwyżka w usługach poprawiła się o 124 mld dolarów (ze 131 do 255 mld dolarów)⁶³.

TCA, podpisana w grudniu 2020 r. i obowiązująca od stycznia 2021 r., zniósła cła na towary, ale wprowadziła pełen reżim kontroli regulacyjnych, deklaracji pochodzenia i procedur sanitarnych dla towarów. Dla usług, które przepływają cyfrowo, telefonicznie albo przez konta bankowe, nigdy nie istniał taki aparat kontroli. Stąd brexit uderzył nieproporcjonalnie silnie w sektor towarowy, oszczędzając w dużym stopniu sektor usług. Bez wzrostu eksportu usług o blisko 90% bilans handlowy UK w 2025 r. byłby znacznie gorszy niż faktyczny 140 mld USD i być może zbliżony do brytyjskiego rekordu kryzysu walutowego z 1976 r.

To znaczy też, że tradycyjne narzędzie polityki gospodarczej, osłabienie waluty w celu pobudzenia eksportu, w przypadku UK przestało działać tak, jak działało wcześniej. Funt osłabił się znacząco po referendum (z 1,49 dolara w czerwcu 2016 do około 1,25 dolara średnio w latach 2021–2024), ale to nie spowodowało eksplozji eksportu brytyjskich towarów. Bariery pozataryfowe okazały się silniejszym ograniczeniem niż konkurencyjność cenowa.

63 Bilans handlu towarami UK pogorszył się z –8,3% PKB w 2016 r. do –9,9% PKB w 2025 r., podczas gdy nadwyżka w usługach wzrosła z +4,8% do +6,4% PKB. Skala tego rozejścia – ok. 1,6 p.p. PKB w obie strony – odpowiada wartości około 65 mld dolarów rocznie, przesuniętej między sektorami brytyjskiej gospodarki. W bilansie całkowitym, mimo nominalnego pogorszenia z –94 do –140 mld dolarów, relacja do PKB wróciła do punktu sprzed referendum (–3,5% w 2016 r. i –3,5% w 2025 r.) – ale dopiero kosztem ponadprzeciętnego wzrostu eksportu usług, który zrekompensował straty po stronie towarowej.

HANDEL ZAGRANICZNY WIELKIEJ BRYTANII 2016–2025 (% PKB)

HANDEL TOWAROWY Z UNIĄ EUROPEJSKĄ – TRWAŁA EROZJA

Dane brytyjskiego parlamentu i opracowania Brexit FactBase pokazują, że największe osłabienie dotyczyło handlu Zjednoczonego Królestwa z UE, a nie handlu ze światem jako całością. W 2024 r. całkowita wartość handlu UK wyniosła 1,797 bln funtów, z czego 46% przypadało na UE, a deficyt handlowy z UE sięgnął 92 mld funtów. Z kolei Brexit FactBase (2025) wskazuje, że deficyt handlu z UE wynosił 3,6% PKB w 2024 r. i był wyraźnie większy niż w okresie przed brexitem. Office for National Statistics (2026)⁶⁴ potwierdza także, że w 2025 r. łączny deficyt handlu towarami i usługami Zjednoczonego Królestwa wyniósł 21,8 mld funtów – przy eksporcie 923,3 mld funtów i imporcie 945,1 mld funtów.

Symptomatyczne jest również to, że eksport towarów do krajów spoza UE nie zrekompensował straty rynku unijnego. Brexit nie przekierował zatem brytyjskiego eksportu na inne rynki, lecz zmniejszył całkowitą bazę eksportową w sektorze towarowym. W 2024 r. eksport towarów z Wielkiej Brytanii do UE był o 16% niższy niż w 2018 r. (spadek o 35 mld funtów), a eksport towarów do krajów spoza UE spadł o 8% (18 mld funtów). Całkowity eksport towarów i usług UK w 2024 r. był o 4,5% wyższy niż w 2018 r., ale łączna wartość eksportu towarów spadła o 12%, co potwierdza, że brexit zmniejszył ogólną bazę eksportową w sektorze towarowym.

64 Office for National Statistics, *UK Trade: December 2025*, Newport: Office for National Statistics, 12 III 2026, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/uktrade/december2025>.

PRZEMYSŁ MOTORYZACYJNY

– UTRATA ATRAKCYJNOŚCI JAKO PLATFORMY EKSPORTOWEJ

Brytyjska motoryzacja była podręcznikowym przykładem strategii „bram do Europy”. Margaret Thatcher w latach 80. XX wieku promowała Wielką Brytanię jako miejsce, z którego japońscy producenci mogli eksportować bez ceł na terytorium całej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Honda w Swindon, Nissan w Sunderlandzie, Toyota w Derbyshire – wszystkie te inwestycje miały sens jako część jednolitego rynku. Lokalizacja w UK oznaczała bezcłowy dostęp do prawie 500-milionowego rynku, a kraj zyskiwał miejsca pracy dla klasy średniej w regionach przemysłowych, których proces deindustrializacji rozpoczął się dekadę wcześniej.

Brexit ten model rozbroił. Produkcja samochodów osobowych w Wielkiej Brytanii spadła z 1,67 mln sztuk w 2016 r. do 779 584 w 2024 r. i dalej do 717 371 w 2025 r. W 2025 r. Zjednoczone Królestwo znalazło się poza pierwszą dziesiątką globalnych producentów samochodów, tracąc pozycję, którą zajmowało nieprzerwanie od dekad. Pierwotne wahania inwestycyjne były również duże: po deklaracjach 2,5 mld funtów w 2015 r. wartość rocznych deklaracji inwestycyjnych w brytyjskim sektorze automotive spadła do 1,66 mld funtów w 2016 r. i 1,1 mld funtów w 2017 r., a więc o 34% r/r. Po krótkim odbiciu w 2023 r., gdy ogłoszono rekordowe 20 mld funtów inwestycji (głównie na transformację w kierunku EV), w 2024 r. wartość inwestycji ponownie spadła do 3,5 mld funtów.

Nissan w Sunderlandzie to najjaskrawszy przykład defensywnej ewolucji. W 2016 r. firma deklarowała produkcję dwóch modeli (X-Trail i Qashqai) w Wielkiej Brytanii; w 2019 r. wycofała się z decyzji dotyczącej X-Traila; w 2021 r. ogłosiła inwestycję 1 mld funtów w EV36Zero, w 2023 r. dołożyła 2 mld funtów na trzy modele elektryczne, a w 2025 r. dodała kolejne 50 mln funtów na fabrykę napędów z Jatco. Wszystkie te inwestycje zostały podjęte w trybie defensywnym, pod presją reguł pochodzenia w TCA i zagrożenia 10-procentowymi cłami na pojazdy elektryczne. Stellantis natomiast zamknął w 2025 r. fabrykę Vauxhall w Luton, redukując brytyjską produkcję pojazdów dostawczych ze 105 tys. (2024) do 31 tys. sztuk.

Eksport samochodów z UK do UE spadł w 2024 r. o 24,3% r/r, podczas gdy eksport do USA wzrósł o 38,5%. To częściowa, niedoskonała kompensacja: UE pozostaje największym rynkiem z 55,4-procentowym udziałem w eksporcie aut z UK⁶⁵, ale dynamika jest wyraźnie negatywna. Co istotne, równoległe nastąpiła odwrotna zmiana w handlu pojazdami elektrycznymi: wartość eksportu EV z UE do UK wzrosła z 4,6 mld funtów w 2019 r. do 24 mld funtów w roku zakończonym w czerwcu 2025 r., czyli o 424%. Brexit nie spowodował, że Wielka Brytania przestała kupować europejskie samochody, sprawił jednak, że przestała być miejscem ich produkcji.

65 UK Car Production Drops in First Half of 2024; SMMT, Society of Motor Manufacturers and Traders, 25 VII 2024, <https://www.smmt.co.uk/2024/07/uk-car-production-drops-in-first-half-of-2024/>.

Problem reguł pochodzenia (*rules of origin*) okazał się szczególnie dotkliwy w segmencie EV. Wymaganie określonego udziału komponentów lokalnych: 45% wartości pojazdu od 2024 r., 55% od 2027 r., zderzyło się z prostym faktem: ogniwa baterii produkowane są głównie w Azji, a brytyjskie gigafactory dopiero powstają. Oznacza to, że samochody elektryczne produkowane w UK mogą podlegać 10-procentowym cłom przy eksporcie do UE, podczas gdy globalna konkurencja chińskich producentów EV staje się egzystencjalnym wyzwaniem dla europejskiej motoryzacji.

ROLNICTWO I ŻYWNOSĆ – OGROMNE KOSZTY POZATARYFOWE

Federacja Producentów Żywności i Napojów w raporcie *2024 Trade Snapshot* podaje, że wolumen eksportu żywności z UK do UE w 2024 r. wyniósł 6,37 mld kg, czyli o 34,1% mniej niż w 2019 r.⁶⁶. Globalny eksport żywności UK w latach 2020–2024 był o 19,8% niższy niż średnia z lat 2015–2019, podczas gdy Niemcy, Włochy i Holandia w tym samym okresie zwiększyły wolumeny eksportowe⁶⁷. Pokazuje to wprost, że spadek nie jest globalnym trendem, to specyficznym brytyjskim problemem postbrexitowym.

Przyczyna jest banalna: brak certyfikatów weterynaryjnych i fitosanitarnych, brak swobody przepływu pracowników sezonowych, koszty compliance, które dla małych producentów stały się zaporowe. Małe brytyjskie serownie, których w Yorkshire i Devon były setki, po prostu przestały eksportować do UE, nie dlatego, że ich produkty nie były konkurencyjne, ale dlatego, że „papierologia” kosztowała więcej niż wartość przesyłki. Pierwszy kwartał 2021 r., kiedy TCA weszła w życie, przyniósł 47-procentowy spadek eksportu żywności i napojów do UE; sektor mleczarski stracił wówczas dwie trzecie eksportu serów do UE⁶⁸. Eksport łososia szkockiego do Francji, jeden z brytyjskich towarów premium na rynku europejskim, mierzył się przez pierwsze dwa lata po brexicie z opóźnieniami uniemożliwiającymi handel produktem o ograniczonej trwałości.

Asymetria między UK a UE w handlu żywnością jest uderzająca. W 2024 r. wartość importu żywności do UK wyniosła rekordowe 63,1 mld funtów, z czego z UE 44,7 mld funtów (+3,3% r/r), bo unijni eksporterzy korzystają z luźniejszych kontroli niż brytyjskie firmy próbujące eksportować do UE. Branża zrzesza 12 500 firm; Food and Drink Federation (FDF) systematycznie wskazuje, że to MŚP są najbardziej obciążone kosztami certyfikacji⁶⁹.

66 *Mind the Gap: FDF Calls for a Strategic Approach to EU Trade, as New Data Reveals Widening Food and Drink Trade Gap*, Food and Drink Federation, Londyn 2025, <https://www.fdf.org.uk/dfd/news-media/press-releases/2025/2024-trade-snapshot/>; *FDF Trade Snapshot 2024*, Food and Drink Federation, Londyn 2025, <https://www.fdf.org.uk/dfd/resources/publications/trade-reports/dfd-trade-snapshot-2024>.

67 S. Butler, *UK Food and Drink Exports to EU Down 34% Since Brexit 'Due to Red Tape'*, „The Guardian”, 13 III 2025, <https://www.theguardian.com/business/2025/mar/13/uk-food-and-drink-exports-to-the-eu-down-34-since-brexit>.

68 *Brexit Pain for UK Financial Hub Is Just Beginning: Study*, Al Jazeera, 16 IV 2021, <https://www.aljazeera.com/economy/2021/4/16/brexit-pain-for-uk-financial-hub-is-only-just-beginning-study>.

69 *Mind the Gap: FDF Calls for a Strategic Approach to EU Trade, as New Data Reveals Widening Food and Drink Trade Gap*.

Podpisana w maju 2025 r. umowa sanitarna i fitosanitarna (SPS) między UK a UE, zawarta podczas pierwszego od brexitu szczytu UK–UE, ma częściowo to odwrócić⁷⁰. Umowa zakłada dynamiczne dostosowanie brytyjskich regulacji żywnościowych do unijnych, co samo w sobie jest milczącym przyznaniem, że dziesięcioletni eksperyment z „samodzielnością regulacyjną” w żywności okazał się zbyt kosztowny. W praktyce UK wraca do reguł UE w jednym z sektorów, w których wyjście z jednolitego rynku miało dać największą swobodę.

LOGISTYKA I PORTY – DOVER NADAL SIĘ TRZYMA

Port w Dover obsługiwał w 2017 r. rekordowe 2,6 mln ciężarówek rocznie – ok. 17% wartości całego handlu towarowego Wielkiej Brytanii. W styczniu 2021 r., po wejściu TCA, ruch wyjazdowy spadł do 67% poziomu z 2020 r., a w lutym do 85%. W 2023 r. port odnotował wzrost do 2,2 mln pojazdów ciężarowych, czyli o 8% r/r, ale wzrost ten odzwierciedla głównie odbicie po pandemii i restrukturyzację sezonowości; ruch netto pozostał wrażliwy na operacyjne zatory powodowane Operacją Brock⁷¹ i nowymi kontrolami granicznymi. Według analizy Uniwersytetu w Hamburgu koszty łańcuchów dostaw obsługiwanych przez Dover wzrosły po brexicie od 4,8% do 19,4% w zależności od scenariusza, a zapasy bezpieczeństwa firm zwiększyły się nawet o 71%⁷².

Część potoków towarowych dawniej obsługiwanych przez UK przeniosła się bezpośrednio na linię Rotterdam–Antwerpia–Hamburg. Wzrost przepływów kontenerowych w portach holenderskich i belgijskich po 2021 r. wyprzedził średnią europejską, podczas gdy Felixstowe i Southampton notowały spadki ruchu. Zjednoczone Królestwo utraciło część funkcji jako hub przetradunkowy, co odbiło się na zatrudnieniu w sektorze logistycznym południowo-wschodniej Anglii. Kent, dawniej beneficjent handlu z UE, stał się jego ofiarą.

CITY OF LONDON – BLUFF BANKIERÓW

Wbrew apokaliptycznym prognozom z 2016 r., które mówiły o utracie 75 tys. miejsc pracy w City, masowej ucieczki nie było. Według think tanku New Financial⁷³ do 2021 r. ponad 440 firm finansowych przeniosło część operacji z Londynu: Dublin pozyskał 135 firm, Paryż 102, Luksemburg 93, Frankfurt 62, Amsterdam 48; razem z firmami przeniesiono ok. 900 mld funtów aktywów bankowych⁷⁴. EY w swoim Brexit Tracker (2022) doprecyzował, że do tego momentu realnie relokowano z Londynu ok. 7 tys. miejsc pracy w branży finansowej, daleko poniżej pierwotnej prognozy 12 tysięcy⁷⁵. Wśród beneficjentów najwięcej zyskały: Paryż 2,8 tys. miejsc pracy, Frankfurt 1,8 tys., Dublin

70 *UK–EU Summit*, Briefing Paper nr CDP-2025-0108, House of Commons Library, London 2025, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2025-0108/>.

71 To brytyjski system zarządzania ruchem w hrabstwie Kent, wdrażany w celu zapobiegania zatorom drogowym na trasach w stronę portu w Dover i terminalu Eurotunelu w Folkestone.

72 L. Ke, Q. Liu, K. Han, W. Zhang, *The Impact of Brexit on Supply Chain Cost and Ro-Ro Traffic at Dover*, „Maritime Policy & Management” 2024, vol. 51, issue 7, s. 1350–1366.

73 *Brexit & the City: The Impact So Far*, New Financial, London 2021, <https://newfinancial.org/brexit-and-the-city-the-impact-so-far/>.

74 *Brexit Pain for UK Financial Hub Is Just Beginning: Study*.

75 EY Financial Services Brexit Tracker: *Movement within UK Financial Services Sector Stabilises as New Opportunities Emerge*, EY UK Newsroom, London, 28 III 2022, https://www.ey.com/en_uk/news/2022/03/ey-financial-services-brexit-tracker-2022.

1,2 tys.⁷⁶. Transfer aktywów wyniósł 1,3 bln funtów⁷⁷. W długim okresie brexit może wpłynąć na 35 tys. miejsc pracy w City – albo relokowanych, albo stworzonych w UE zamiast w Londynie⁷⁸. W styczniu 2026 r. Nowy Jork wyprzedził Londyn jako najatrakcyjniejsze centrum finansowe świata w globalnym rankingu Z/Yen Global Financial Centres Index – pierwszy raz od dekad⁷⁹).

Co zatem straciła Wielka Brytania? Nie pracowników, lecz funkcje. Jednocześnie zatrudnienie w City wzrosło do ok. 615 tys. powyżej poziomu z 2016 r., głównie dzięki ubezpieczeniom, fintechowi i analityce danych⁸⁰. Clearing derywatów w euro stopniowo przesunął się do Paryża i Frankfurtu; handel akcjami spółek z UE jeszcze w styczniu 2021 r. przeniósł się z Londynu do Amsterdamu, który wyprzedził Londyn w dziennym wolumenie obrotu instrumentami pochodnymi⁸¹. City pozostało wielkie, ale stało się bardziej globalne, a mniej europejskie. Wyjaśnia to częściowo, dlaczego usługi finansowe i biznesowe są jedynym segmentem brytyjskiej gospodarki, w którym eksport wzrósł po brexicie: rynki azjatyckie, USA i Bliski Wschód częściowo zrekompensowały utratę europejskiej bazy klientów. To wymiana o niższej marży, ale skutecznie bilansująca w danych makro koszt brexitu po stronie towarowej.

Dane ilościowe to potwierdzają. Wartość eksportu brytyjskich usług finansowych i pokrewnych usług profesjonalnych wzrosła o 56% między 2016 a 2023 r., osiągając rekordowe 174,3 mld funtów – z czego usługi finansowe *sensu stricto* (ubezpieczenia i działalność finansowa) odpowiadały za 62% tego wzrostu, a usługi profesjonalne (prawne, doradcze, księgowe) za 38%⁸². W 2024 r. Wielka Brytania pozostawała największym eksporterem netto usług finansowych na świecie, z nadwyżką handlową 127 mld dolarów – a łącznie z pokrewnymi usługami profesjonalnymi: 119,1 mld funtów, czyli większą niż Singapur, Szwajcaria i Luksemburg razem wzięte (TheCityUK, 2026). Wzrost ten był jednak realizowany wbrew geopolitycznej logice brexitu, a nie dzięki niej. Udział UE w eksporcie usług finansowych UK spadł z 40% w 2017 r. do 31% w 2024 r., podczas gdy eksport do USA, Szwajcarii, Hongkongu i Singapuru wzrósł w latach 2017–2023 o 78% wobec 29% dla krajów unijnych⁸³. Brexit nie zablokował wzrostu eksportu usług finansowych – nie mógł, bo usługi przepływają cyfrowo i nie wymagają odpraw celnych. Potwierdza to tezę, że brexit wyhamował eksport towarów, lecz nie uderzył w usługi. Nie oznacza to jednak, że usługi finansowe na nim skorzystały: mechanizm wzrostu polegał na substytucji rynku europejskiego przez rynki pozaeuropejskie, co samo w sobie jest miarą kosztów – utracona pozycja na jednolitym rynku UE musiała zostać odbudowana na trudniejszych geopolitycznie rynkach pozaunijnych. Wielka

76 EY Brexit Tracker Finds 7,000 Finance Jobs Have Left London for EU, Investing.com, 28 III 2022, <https://www.investing.com/news/economy/ey-brexit-tracker-finds-7000-finance-jobs-have-left-london-for-eu-2793464>.

77 EY Financial Services Brexit Tracker: Movement within UK Financial Services Sector...

78 City Statistics Briefing: Employment Growth in Financial and Professional Services, City of London Corporation, London, 13 II 2026, <https://www.cityoflondon.gov.uk/supporting-businesses/economic-research/research-publications/city-statistics-briefing>.

79 Business Standard, Brexit Impact? New York Overtakes London as World's Top Financial Centre, 17 I 2026.

80 City Statistics Briefing: Employment Growth in Financial and Professional Services, City of London Corporation.

81 P. Stafford, Amsterdam Ousts London as Europe's Top Share Trading Hub, „Financial Times”, 11 II 2021, <https://www.ft.com/content/3dad4ef3-59e8-437e-8f63-f629a5b7d0aa>.

82 A. Bardalai, Financial and Related Professional Services Exports: A Deeper Dive into Growth Trends, TheCityUK, London, 21 X 2024, <https://www.thecityuk.com/news/financial-and-related-professional-services-exports-a-deeper-dive-into-growth-trends/>.

83 A. Bardalai, UK–EU Financial Services Exports: Which Countries Are Most Prominent?, TheCityUK, 19 VIII 2024, <https://www.thecityuk.com/news/uk-eu-financial-services-exports-which-countries-are-most-prominent/>.

Brytania miałyby szansę na jeszcze wyższy wzrost bez ciężaru regulacji i problemów handlowych, jaki sobie narzuciła w referendum.

SEKTOR MŚP – NAJWIĘKSZY PRZEGRANY BREXITU

Asymetria między dużymi korporacjami a małymi firmami jest być może najważniejszą lekcją brexitu. Duże firmy się dostosowały, wynajęły prawników, otworzyły biura w Dublinie, zrekonfigurowały łańcuchy dostaw. Małe po prostu wycofały się z eksportu. Liczba brytyjskich małych i średnich firm eksportujących wyłącznie do UE spadła o 19% w 2024 r.: z 17,8 tys. do 14,3 tys.⁸⁴. To ostatnia odłona trendu obecnego od pierwszego roku po brexicie: 23 tys. MŚP wycofało się z eksportu do UE w latach 2018–2020, a kolejne 16 tys. w latach 2021–2024⁸⁵. Łącznie ok. 39 tys. firm wybrało rezygnację z handlu transgranicznego zamiast nawigowania przez nową biurokrację.

Kren i Lawless wykazali⁸⁶, że ten efekt jest statystycznie znaczący i specyficzny dla MŚP: duże firmy się dostosowały, mniejsze zrezygnowały. To paradoks regulacyjny: brexit, który politycznie miał chronić „małe brytyjskie firmy” przed brukselskim biurokracją, w praktyce nałożył na nie nieproporcjonalne koszty compliance, jednocześnie pozwalając globalnym korporacjom zachować strukturalną elastyczność przez spółki córki w Irlandii czy Holandii.

W długim okresie ta selekcja przekłada się na strukturalne zubożenie brytyjskiej gospodarki eksportowej. Sektor MŚP odpowiadał historycznie za ok. 30% wartości brytyjskiego eksportu, jego wycofanie się z handlu transgranicznego oznacza więc redukcję bazy eksportowej, niższą dywersyfikację i większą wrażliwość na szoki popytowe. To koszt, który nie pojawia się w danych kwartalnych, ale akumuluje się przez dekady.

DWIE GOSPODARKI, JEDEN KRAJ

Dane handlowe za dekadę po referendum układają się w spójną opowieść. Brexit nie zniszczył brytyjskiego handlu zagranicznego – zmienił jego strukturę. Towary tracą; usługi zyskują. Duże firmy się dostosowały; małe się wycofały. Londyn pozostał globalnym miastem, ale jego specjalizacja przesunęła się z Europy na świat. Regiony przemysłowe straciły inwestycje, z których część przeniosła się do Słowacji, Hiszpanii i Francji. To gospodarka, która nadal działa, ale na innych zasadach i z mniejszą zdolnością do bilansowania szoków zewnętrznych, czego najmocniejszym dowodem jest pogorszenie się całkowitego bilansu handlowego z –94 mld dolarów w 2016 r. do 140 mld dolarów w 2025 r., mimo niemal 90-procentowego wzrostu eksportu usług.

Brexit pokazał też, że dla średnich gospodarek europejskich nie ma neutralnej drogi pomiędzy pełną integracją a pełnym wyjściem. Wielka Brytania próbowała stworzyć trzecią drogę i znalazła ją w usługach, ale za cenę wycofania znacznej części gospodarki towarowej z europejskiego obiegu. Po dekadzie ta cena jest już możliwa do oszacowania.

84 *Trade Downturn Continues to Ease: UK Export Shifts*, International Accounting Bulletin, 14 III 2024, <https://www.internationalaccountingbulletin.com/news/trade-downturn-continues-to-ease-in-february/>; Brexit FactBase, 2026.

85 Brexit FactBase, 2026.

86 J. Kren, M. Lawless, *How Has Brexit Changed EU–UK Trade Flows?*, „European Economic Review” 2024, t. 161, art. 104634, <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2023.104634>.

2.5.3. ROZWARSTWIENIE REGIONALNE: LONDYN KONTRA RESZTA KRAJU

GEOGRAFIA NIEZADOWOLENIA JAKO MECHANIZM BREXITU

Brexit był buntem regionów przeciwko modelowi gospodarczemu skoncentrowanemu wokół Londynu. Wyborcy w Sunderlandzie, Stoke, Bostonie głosowali za „odzyskaniem kontroli”, bo mieli poczucie, że globalizacja, do której Londyn miał klucz, ich pominęła. To, co McCann nazwał „geografią niezadowolenia”⁸⁷, było realnym fenomenem statystycznym. Do 2010 r. Wielka Brytania należała do państw o najwyższym poziomie nierówności regionalnych w PKB *per capita* wśród gospodarek rozwiniętych – większym niż różnice między wschodnimi i zachodnimi landami Niemiec, mimo dziedzictwa NRD, większym niż podział między północą a południem Włoch⁸⁸. W 2019 r. wartość dodana brutto (*gross value added, GVA*) na pracownika w „reszcie UK” stanowiła zaledwie 71% poziomu notowanego w Londynie i South East – to mniej niż w Niemczech (80%) i Włoszech (78%). Dotychczasowa polityka *levelling up* nie doprowadziła do trwałego i systematycznego zmniejszenia dysproporcji między regionami. Brexit nie okazał się panaceum na ten problem⁸⁹.

LONDYN WYGRAŁ – RELATYWNIE

City pozostało globalnym centrum finansowym (choć w styczniu 2026 r. Nowy Jork wyprzedził Londyn w globalnym rankingu Global Financial Centres Index – pierwszy raz od dekad⁹⁰). Sektor technologiczny w Shoreditch i King’s Cross rośnie. Profesjonalne usługi, prawnicy, konsultanci: wszystko to nadal generuje wartość dodaną na poziomie nieosiągalnym dla reszty kraju. PKB *per capita* Londynu w 2023 r. wyniósł 69 077 funtów wobec 28 583 funtów w północno-wschodniej Anglii: relacja 2,4:1⁹¹. Skala dysproporcji regionalnych w Wielkiej Brytanii wyraźnie wzrosła na przestrzeni ostatniego stulecia. W 2021 r. PKB *per capita* Londynu przewyższał średnią krajową o 76%, podczas gdy w regionie North East był od niej o 37% niższy; dla porównania, w 1921 r. te odchylenia wynosiły odpowiednio +37% i –27%.⁹² Nierówności regionalne w XXI wieku są więc głębsze niż w okresie poprzedzającym obie wojny światowe.

87 P. McCann, *Perceptions of Regional Inequality and the Geography of Discontent: Insights from the UK*, „Regional Studies” 2020, t. 54, nr 2, s. 256–267, <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1630758>.

88 A. Stansbury, D. Turner, E. Balls, *Tackling the UK’s Regional Economic Inequality: Binding Constraints and Avenues for Policy Intervention*, M-RCBG Associate Working Paper nr 198, Harvard Kennedy School, Cambridge (MA) 2023, <https://www.hks.harvard.edu/centers/mrcbg/publications/awp/awp198>.

89 *State of the North 2024: Charting the Course for a Decade of Renewal*, IPPR North, Manchester 2024, <https://www.ippr.org/research/publications/state-of-the-north-2024>.

90 *Brexit Impact? New York Overtakes London as World’s Top Financial Centre*, Business Standard, 17 I 2026, https://www.business-standard.com/article/economy-policy/brexit-impact-new-york-overtakes-london-as-world-s-top-financial-centre-126011700123_1.html.

91 *Employee Earnings in the UK: 2025*, Office for National Statistics.

92 *Transforming the UK Economy Requires a Transformed Regional Policy*, British Academy, London, 16 IX 2024, <https://www.thebritishacademy.ac.uk/blog/transforming-the-uk-economy-requires-a-transformed-regional-policy/>.

Ale uwaga: Londyn wygrał *relatywnie*. W ujęciu absolutnym to wciąż gospodarka, która rośnie wolniej niż w hipotetycznym scenariuszu pozostania w UE. McCann i Ortega-Argilés wskazują, że również Londyn nieznacznie ucierpiał z powodu ekspozycji na niepewność w sektorze usług finansowych i zależności od pracowników z UE⁹³. Co więcej, dane *State of London Report 2025*⁹⁴ potwierdzają, że realna GVA na godzinę pracy w Londynie spadła o 2,7% między 2019 a 2022 r., podczas gdy ogółem, w całym kraju, wzrosła o 2,5%. Londyn pozostał miastem najproduktywniejszym, ale przestał napędzać produktywność krajową i sam zaczyna ją tracić. Wcześniejsze badania Chena, Losa, McCanna, Ortegi-Argilésa, Thissena i van Oorta⁹⁵ prognozowały, że to nie Londyn, lecz regiony przemysłowe (Cumbria, Midlands, Walia) najbardziej ucierpią na brexicie, i tak się stało.

MAPA SZYBKOŚCI WZROSTU: GDZIE BREXIT BOLI NAJBARDZIEJ

Dane Office for National Statistics o regionalnym PKB *per capita* pozwalają zmierzyć różnicowanie regionalne Wielkiej Brytanii. Między 2016 a 2023 r. – w okresie obejmującym referendum, dwa lata niepewności pre-brexitu, pandemię, wejście TCA i kryzys energetyczny – średni PKB *per capita* w UK wzrósł nominalnie o 30,5%: z 30 180 do 39 400 funtów. Jednak ta średnia maskuje radykalną nierówność w tempie wzrostu.

Sześć na dziesięć regionów rośnie wolniej niż średnia krajowa. Konkretnie: spośród 348 hrabstw z pełnymi danymi za 2016 i 2023 r. 207 (czyli 59%) zanotowało wzrost poniżej 30,5%, a 141 (41%) – powyżej. To statystyczna asymetria, która oznacza, że średnia UK jest „ciągnięta w górę” przez stosunkowo wąską grupę hrabstw o wyjątkowym tempie rozwoju, podczas gdy większość kraju pozostaje w tyle.

Najwyraźniej zarysowuje się to wśród miast „czerwonego muru” (*Red Wall*) – tych okręgów wyborczych w północnej Anglii i Midlands, które tradycyjnie głosowały na Partię Pracy (Labour), w 2016 r. masowo poparły brexit, a w 2019 r. na fali obietnic *levelling up* przeszły na stronę konserwatystów. Po siedmiu latach od referendum dane są bezlitosne: Hartlepool, symboliczne miasto referendum, gdzie 70% wyborców poparło wyjście z UE, odnotowało wzrost PKB *per capita* o zaledwie 14,0%, czyli mniej niż połowę średniej w UK. Sunderland, miasto, w którym ogłoszono pierwszy wynik referendum jako sygnał zwycięstwa brexitu, wzrosło o 18,7%. Miasto Boston w Lincolnshire, lokalizacja z najwyższym poparciem dla Leave (75,6%), urosło o 22,0%. Stoke-on-Trent, kolebka brytyjskiego ceramicznego red wallu, ledwie dogoniło średnią, osiągając wzrost o 35,0%. Blackpool, Middlesbrough, County Durham – wszystkie oscylowały blisko lub poniżej średniej krajowej.

93 P. McCann, R. Ortega-Argilés, *The UK Regional Economy and the Uneven Impacts of Brexit*, UK in a Changing Europe, London 2023, <https://ukandeu.ac.uk/reports/the-uk-regional-economy-and-the-uneven-impacts-of-brexit/>.

94 London Datastore, *The State of London Report 2025*, London 2025, <https://data.london.gov.uk/dataset/state-of-london-report-2025>.

95 W. Chen, B. Los, P. McCann, R. Ortega-Argilés, M. Thissen, F. van Oort, *The Continental Divide? Economic Exposure to Brexit in Regions and Countries on Both Sides of the Channel*, „Papers in Regional Science” 2018, vol. 97, issue 1, s. 25–54, <https://doi.org/10.1111/pirs.12334>.

GDZIE brexit

Brexit był buntem regionów przeciw modelowi gospodarczemu skoncentrowanemu wokół Londynu. Wyborcy w Sunderlandzie, Stoke, Bostonie głosowali za „odzyskaniem kontroli”, bo odczuwali, że globalizacja, do której Londyn miał klucz, ich pominęła.

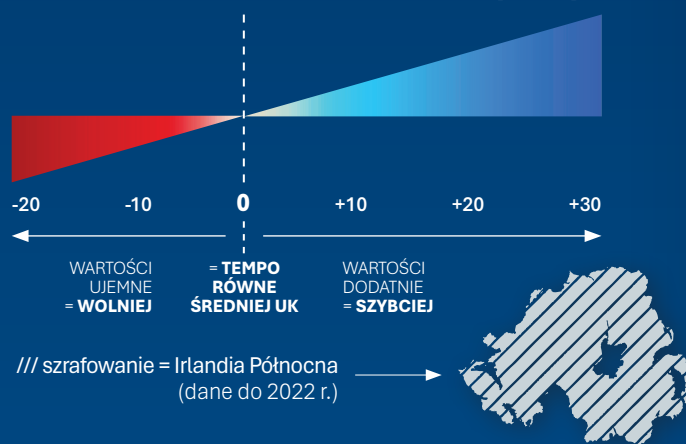
Brexit nie okazał się panaceum na ten problem (IPPR North, 2024).

Sześć na dziesięć regionów
rosło wolniej niż średnia krajowa.

Spośród **348** hrabstw
207 (czyli 59%) zanotowało
wzrost poniżej 30,5%,
a **141** (41%) powyżej.

To statystyczna asymetria, która oznacza, że średnia UK jest „ciągnięta w górę” przez stosunkowo wąską grupę hrabstw o wyjątkowym tempie rozwoju, podczas gdy większość kraju pozostaje w tyle.

Odchylenie od średniej UK (p.p.)

LONDYN

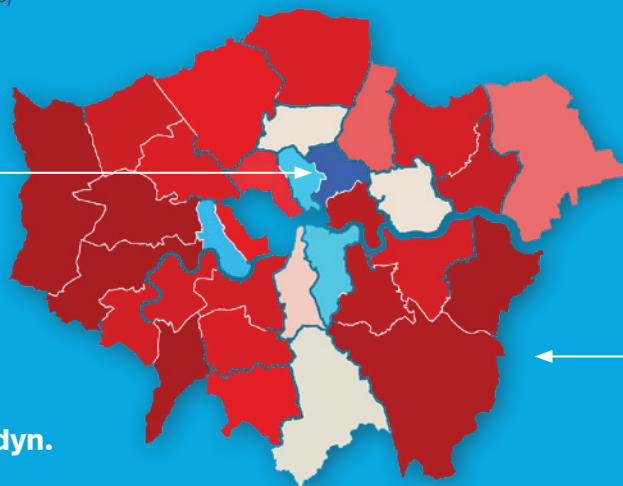
Wielki Londyn – 31 gmin (City of London i Westminster wyłączone)

**Większość dzielnic Londynu
rosła wolniej niż średnia UK.**

Tylko Hackney
(centrum, najciemniejszy niebieski)
wybitnie wyprzedził średnią.

Hounslow, Hillingdon, Ealing, Bexley
miały wzrost ujemny lub bliski zera.

**To znacząco komplikuje narrację
„Londyn wygrał brexit”
– wygrały konkretne miejsca, nie cały Londyn.**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Office for National Statistics (2025),
Regional economic activity by gross domestic product, UK: 1998 to 2023.

BOLI NAJBARDZIEJ

ROZWARSTWIENIE REGIONALNE PO BREXICIE

Foto: Ben Sheard / Cabinet Office, OGL 3, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=83764351>

Polityka „levelling up” **Borisa Johnsona** miała być odpowiedzią Konserwatystów na poczucie pominięcia prowincji. New Economics Foundation w analizie *Levelling Down* wskazała, że

gospodarstwa domowe w UK realnie zubożały o

1 300 funtów rocznie

wobec 2015 r., czyli dokładnie wobec tego okresu, który polityka miała poprawić.

Przykładem skali rozjazdu jest Kornwalia. W okresie 2010–2018 region otrzymywał od UE średnio 50 mln funtów rocznie; w ramach UKSPF – 44 mln funtów rocznie (The Post, 2022).

Cornwall Council oszacowało, że **gdyby Zjednoczone Królestwo pozostało w UE, region otrzymywałby ok. 100 mln funtów rocznie**, czyli ponad dwukrotnie więcej niż w ramachowego rozwiązania.

W praktyce najbiedniejsze regiony brytyjskie padły ofiarą politycznego marketingu, który obiecywał więcej, niż realnie dostarczył.

Wartości w cenach bieżących (£ bieżące). City of London i Westminster wyłączone (wartości skrajne). Szkocja i Walia — mediana 32 i 22 LA (2016–2023). Irlandia Północna — mediana 11 LA (2016–2022, brak danych za 2023).

GRAFIKA:

NOWEMEDIA24.PL
PIOTR PERZYŃA

Wygranymi okazały się miejsca, które albo już wcześniej miały silną pozycję strukturalną, albo skorzystały na specyficznych szokach lokalnych. Rushmoor w Hampshire (siedziba bazy wojskowej Aldershot) podwoił PKB *per capita* (+103,5%); Hackney, dzielnica Londynu, urosła o 97,1% dzięki kontynuacji boomu nieruchomościowo-technologicznego; Manchester, dzięki dekadzie celowanych inwestycji metropolitalnych, wzrósł o 55,9%, najwięcej spośród dużych miast postindustrialnych. Glasgow (+42,8%), Liverpool (+40,1%), Leeds (+39,8%) również przekroczyły średnią. Okazuje się więc, że to nie sama „północ” jest problemem, a konkretny model rozwojowy średnich i małych miast, oparty na tradycyjnym przemyśle, który zatrzymał się w miejscu.

Spojrzenie na mapę potwierdza obserwację, którą Stansbury, Turner i Balls sformułowali liczbowo⁹⁶: nierówności w Wielkiej Brytanii nie są „North–South divide” w klasycznym ujęciu, lecz raczej „Greater London corridor vs reszta kraju” z węższymi enklawami wzrostu wokół niektórych regionalnych centrów. Na mapie widać kontrast między Londynem i South East (w odcieniach błękitno-niebieskich – wzrost wokół średniej lub powyżej) a North East England, Walią, Cumbrią, Lincolnshire (wyraźne odcienie czerwone – wzrost znacznie poniżej średniej). Szkocja, która agreguje się jako mediana +29,9%, plasuje się tuż poniżej średniej – co potwierdza, że konwergencja regionalna w UK zatrzymała się, a w wielu miejscach uległa odwróceniu.

Ponadto większość dzielnic Londynu rosła wolniej niż średnia w UK. Tylko Hackney (centrum, na mapie najciemniejszy niebieski) wybitnie wyprzedził średnią. Hounslow, Hillingdon, Ealing, Bexley faktycznie miały wzrost ujemny lub bliski zeru. To znacząco komplikuje narrację „Londyn wygrał brexit”. Wygrały konkretne miejsca, nie cały Londyn.

LEVELLING UP JAKO NIESPEŁNIONA OBIETNICA

Polityka *levelling up* Borisa Johnsona miała być odpowiedzią Konserwatystów na poczucie pominięcia prowincji. Pike, Rodríguez-Pose i Tomaney podsumowują ją jako mieszanekę znanych już polityk obok aspiracji w zakresie polityki przemysłowej i B+R⁹⁷. New Economics Foundation w analizie *Levelling Down*⁹⁸ wskazała, że gospodarstwa domowe w UK realnie zubożały o 1,3 tys. funtów rocznie w porównaniu do 2015 r. – czyli dokładnie wobec tego okresu, który polityka miała poprawić. Program nazwany „wyrównywaniem w górę” zbiegł się w czasie z ogólnym pogorszeniem standardów życia, którego głębsze przyczyny stanowiły brexit, austerity, COVID-19, kryzys energetyczny.

96 A. Stansbury, D. Turner, E. Balls, *Tackling the UK's Regional Economic Inequality: Binding Constraints and Avenues for Policy Intervention*.

97 A. Pike, A. Rodríguez-Pose, J. Tomaney, *Post-Brexit Regional Policy in England: Exploring 'Levelling Up' in Practice*, „Regional Studies” 2023, vol. 57, issue 11, s. 2218–2230, <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2150834>.

98 *Levelling Down: Households Are Down £1,300 a Year Since 2015*, New Economics Foundation, London, 11 XII 2023, <https://neweconomics.org/2023/12/levelling-down-households-are-down-1300-a-year-since-2015>.

Fundamentalna porażka polityki *levelling up* miała trzy wymiary. Po pierwsze, niedopasowanie skali. Programy polityki regionalnej sprowadzały się do drobnych korekt i doraźnego finansowania, które maskowały skutki dezinvestycji, austerity i powolnego wzrostu sektora prywatnego⁹⁹. Po drugie, strukturalna luka po funduszach UE. UK Shared Prosperity Fund (UKSPF), uruchomiony w 2022 r., z budżetem 2,6 mld funtów na trzy lata (osiągając docelowo 1,5 mld funtów rocznie w 2024/2025), miał formalnie zastąpić środki pochodzące z polityki spójności UE, ale w praktyce w wielu regionach dystrybuował mniej środków w przeliczeniu na mieszkańca. Osiem z dziesięciu obszarów najmocniej tracących na nowym rozwiązaniu znajduje się w północnej Anglii; Tees Valley straciło około 19 funtów *per capita* rocznie. Analiza IPPR North (2022)¹⁰⁰ wykazała ponadto, że inflacja stworzyła „dziurę” w wysokości 560 mln funtów w środkach Levelling Up Fund i UKSPF do 2025/2026 r., ponieważ rząd nie indeksował alokacji w odpowiedzi na wzrost cen. Po trzecie, centralizacja kontroli. Fundusz UKSPF, w odróżnieniu od funduszy UE, jest zarządzany centralnie z Londynu. Spotkało się to z krytyczną reakcją zdecentralizowanych władz (Szkocja, Walia, Irlandia Północna), które postrzegały nowy mechanizm jako próbę odebrania im autonomii¹⁰¹.

Konkretnym przykładem skali rozjazdu jest Kornwalia. W okresie 2010–2018 region otrzymywał od UE średnio 50 mln funtów rocznie z funduszy strukturalnych; w ramach UKSPF dostał 132 mln funtów na lata 2022–2025, czyli 44 mln funtów rocznie¹⁰². Cornwall Council oszacowała, że gdyby Zjednoczone Królestwo pozostało w UE, region otrzymywałby ok. 100 mln funtów rocznie, czyli ponad dwukrotnie więcej niż w ramach nowego rozwiązania. Kornwalia i Walia Zachodnia były najbardziej preferowanymi beneficjentami nowego funduszu, co oznacza, że pozostałe regiony otrzymały relatywnie mniej¹⁰³. W praktyce najbiedniejsze regiony brytyjskie otrzymały wsparcie wyraźnie odbiegające od oczekiwań budowanych przez polityczne obietnice związane z zastąpieniem funduszy unijnych.

W rezultacie programy regionalne z lat 2022–2025 nie zatrzymały postępującego rozwarstwienia. Państwo brytyjskie wycofało się z części odpowiedzialności za regionalną konwergencję, przekazując ją instytucjom o mniejszych zasobach niż te, które wcześniej obsługiwały fundusze unijne.

- 99 J. Madders, *Successive Tory Governments Have Abandoned Workers*, „New Statesman”, 3 V 2024, <https://www.newstatesman.com/spotlight/economic-growth/regional-development/devolution/2024/05/justin-madders-shadow-minister-business-employment-rights-levelling-up-labour-economic-growth>.
- 100 *State of the North 2024: Charting the Course for a Decade of Renewal*, IPPR North, Manchester 2024, <https://www.ippr.org/research/publications/state-of-the-north-2024>.
- 101 *The UK Shared Prosperity Fund*, Briefing Paper nr CBP-8527, House of Commons Library, London 2022, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8527/CBP-8527.pdf>.
- 102 *Cornish MPs Commission Independent Research Debunking Claims Cornwall Will Receive Half of Its Replacement EU Funding from the UK Shared Prosperity Fund*, The Post, 23 IV 2022, <https://www.thepost.uk.com/article/cornish-mps-commission-independent-research-debunking-claims-cornwall-will-receive-half-of-its-replacement-eu-funding-from-the-uk-shared-prosperity-fund>.
- 103 *IFS Response to UK Shared Prosperity Fund*, Institute for Fiscal Studies, London, 13 IV 2022, <https://ifs.org.uk/publications/ifs-response-uk-shared-prosperity-fund>; *The UK Shared Prosperity Fund: Regional Development Funding Allocations*, Institute for Fiscal Studies, London, 11 V 2022, <https://ifs.org.uk/tags/government-spending>.

2.5.4. WNIOSKI. BREXIT JAKO KOSZT GEOGRAFICZNEJ DEZINTEGRACJI

Po dekadzie od referendum, w którym Brytyjczycy zdecydowali o wyjściu z Unii Europejskiej, możemy postawić pięć tez podsumowujących.

1. Brexit był największym przypadkiem dobrowolnej dezintegracji gospodarczej rozwiniętego państwa w XXI wieku. Żadna inna gospodarka rozwinięta nie zdecydowała świadomie o opuszczeniu największego bloku handlowego, z którym była w pełni zintegrowana. Była to decyzja odwracająca 47 lat integracji ekonomicznej i handlu towarowego, podjęta w drodze demokratycznego głosowania.
2. Koszty nie pojawiły się w formie załamania, lecz wieloletniej stagnacji produktywności, inwestycji i handlu. Bloom, Bunn, Mizen, Smietanka i Thwaites identyfikują cztery kanały transmisji: trwały wzrost niepewności obciążający inwestycje, niższy oczekiwany popyt, obniżenie produktywności wewnątrz firm przez ograniczenie innowacji i inwestycji IT oraz redystrybucję od firm bardziej produktywnych i eksportowo zorientowanych do mniej produktywnych¹⁰⁴.
3. Najbardziej ucierpiały sektory zależne od integracji transgranicznej i regiony już wcześniej słabsze. To odzwierciedla strukturalną nierówność kosztów: ci, którzy mieli mniej zasobów, ponieśli wyższe koszty względne. Chen et al.¹⁰⁵ opisali to już wcześniej: Cumbria, regiony przemysłowe Midlands, Walia – wszystkie zależne od handlu transgranicznego ze swoich łańcuchów dostaw – ucierpiały najmocniej. W przypadku Londynu, dzięki dywersyfikacji gospodarczej straty były mniejsze, choć również nie został oszczędzony, co widać po słabym rozwoju niektórych dzielnic.
4. Londyn zachował status globalnego miasta, ale nie pociągnął całej gospodarki w górę. Wielka Brytania pozostaje gospodarką regionalnie najmniej zrównoważoną wśród dużych krajów europejskich. OECD klasyfikuje brytyjskie nierówności regionalne na czwartym miejscu wśród 29 porównywalnych krajów członkowskich, z czwartym pod względem wielkości wzrostem w XXI wieku¹⁰⁶. W 2025 r. PKB *per capita* Londynu pozostaje prawie 2,5-krotnie wyższy niż w North East, co w skali porównywalnych gospodarek jest anomalią.
5. Brexit pokazuje, że w świecie dużych bloków gospodarczych (UE, USA, Chiny) średnie mocarstwa tracą przewagę, działając poza wspólnym rynkiem. Wielka Brytania jest dziś gospodarką większą, ale samotną. Próba odbudowania relacji poprzez tzw. reset w maju 2025 r. – umowa SPS, wspólne rozmowy o handlu emisjami, dyskusja o powrocie do Erasmus+ – jest milczącym przyznaniem racji tym, którzy w 2016 r. ostrzegali przed konsekwencjami wyjścia z jednolitego rynku¹⁰⁷.

104 N. Bloom, P. Bunn, P. Mizen, P. Smietanka, G. Thwaites, *The Economic Impact of Brexit*.

105 W. Chen et al., *The Continental Divide? Economic Exposure to Brexit in Regions and Countries on Both Sides of the Channel*.

106 *OECD Regions and Cities at a Glance: United Kingdom*, OECD Publishing, Paris 2024, <https://www.oecd.org/unitedkingdom/regional-statistics-UK.pdf>.

107 Statistics on UK–EU Trade, House of Commons Library, London 2025, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7851/>.

3. SYSTEM POLITYCZNY I PAŃSTWO PO BREXICIE¹⁰⁸

Przemysław Biskup

Brexit jest najczęściej analizowany przez pryzmat skutków gospodarczych i międzynarodowej pozycji Zjednoczonego Królestwa. Po dekadzie od referendum wyraźnie widać jednak, że jego najtrwalsze konsekwencje mają charakter polityczny i konstytucyjny. W mniejszym stopniu dotyczą treści polityk, a w większym – mechanizmów podejmowania decyzji, ich legitymizacji i definicji wspólnoty politycznej. Referendum z 2016 r. nie zapoczątkowało kryzysu systemu politycznego, lecz raczej stanowiło nieudaną próbę rozwiązania problemów narastających przez dekady. W tym kontekście szczególnie istotna jest rola integracji europejskiej jako procesu stopniowo podważającego stabilność tradycyjnego modelu westminsterskiego oraz generującego podziały partyjne i napięcia między elitami a częścią społeczeństwa. Równolegle rozwijana od końca lat 90. XX wieku dewolucja (decentralizacja) pogłębiała konflikty między centrum a pozostałymi częściami składowymi państwa.

Z perspektywy analizy brytyjskiego systemu politycznego brexit był przede wszystkim próbą przeprowadzenia zasadniczych zmian dotyczących reprezentacji politycznej i legitymizacji demokratycznej procesu integracji europejskiej. Tezą rozdziału jest stwierdzenie, że brexit wywołał zasadnicze zmiany raczej w systemie partyjnym i warstwie ideowej debaty publicznej (*politics*) niż w zakresie polityk publicznych (*policy*). Wielka Brytania stoi dziś u progu największej przebudowy systemu partyjnego od początku XX wieku. Zaostrzyły się spory dotyczące integralności państwa, zmienił się sposób rozumienia suwerenności. Jednocześnie odzyskane kompetencje posłużyły głównie do kontynuacji wcześniejszych trendów. Rozdział analizuje te procesy w trzech wymiarach: wpływu brexitu na system partyjny i stabilność rządów, jego konsekwencji dla integralności państwa oraz zakresu realnej swobody działania po odzyskaniu formalnej suwerenności.

108 Podczas prac nad tekstem rozdziału autor wykorzystał wyniki badań prowadzonych w ramach projektu badawczego pt. „Współpraca, integracja i suwerenność w Anglosferze. Perspektywy rozwoju AUKUS i CANZUK” finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach konkursu Nauka dla Społeczeństwa II.

3.1. BREXIT JAKO KULMINACJA DŁUGIEGO KRYZYSU POLITYCZNEGO

Pierwszym wyraźnym przejawem brytyjskiego sporu o Europę było referendum z 1975 r., rozpisane z inicjatywy laburzystowskiego premiera Harolda Wilsona (dwa lata po akcesji do Wspólnot Europejskich). Miało ono umożliwić utrzymanie jedności Partii Pracy poprzez przeniesienie odpowiedzialności za decyzje w sprawach europejskich na wyborców¹⁰⁹. Stworzyło jednak precedens wykorzystywania referendum do rozstrzygania konfliktów politycznych, których nie dało się rozwiązać w ramach tradycyjnego dwupartyjnego systemu.

Począwszy od sporu o traktat z Maastricht, który omal nie doprowadził do upadku konserwatywnego rządu Johna Majora, każdy kolejny etap integracji europejskiej pogłębiał podziały w Partii Konserwatywnej i, w mniejszym stopniu, w Partii Pracy, jednocześnie podważając demokratyczną legitymizację całego procesu. Od sporu o traktat konstytucyjny z 2004 r. postulat referendum w kwestii europejskiej stał się stałym elementem debaty politycznej. Momentem, w którym integracja europejska ostatecznie przekształciła się z zagadnienia polityki zagranicznej w konflikt dotyczący suwerenności, demokracji i tożsamości, było przyjęcie w 2011 r. – w odpowiedzi na wcześniejsze zobowiązanie wyborcze torysów – Ustawy o Unii Europejskiej. Ustanawiała ona obowiązek przeprowadzenia referendum w przypadku każdej poważniejszej zmiany prawa UE.

Największym beneficjentem tych procesów była Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa (UKIP). Początkowo marginalna formacja, skoncentrowana na postulatcie opuszczenia UE, stopniowo przekształciła się w szerszy ruch sprzeciwu wobec establishmentu politycznego. Jej zwycięstwo w brytyjskich wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 r. było pierwszym od ponad wieku przypadkiem, gdy ugrupowanie spoza duopolu konserwatystów i laburzystów wygrało wybory ogólnokrajowe¹¹⁰. Sukces UKIP ujawnił skalę kryzysu reprezentacji politycznej, którego główne partie nie były już w stanie absorbować.

W tym kontekście należy interpretować przemówienie konserwatywnego premiera Davida Camerona w siedzibie agencji Bloomberg w styczniu 2013 r., w którym zapowiedział przeprowadzenie referendum w sprawie brytyjskiego członkostwa w UE. Jego program reform zakładał zwiększenie konkurencyjności UE, większą elastyczność integracji, repatriację części kompetencji i wzmocnienie demokratycznej legitymizacji unijnego procesu decyzyjnego, a w razie niepowodzenia generalnej reformy UE – renegotjacji warunków brytyjskiego członkostwa w niej¹¹¹. W przeciwieństwie do Harolda Wilsona w 1975 r. Cameron działał jednak w warunkach głębokiego kryzysu reprezentacji, w których tradycyjne partie traciły zdolność obsłużenia nowych podziałów społecznych.

109 V. Bogdanor, *Beyond Brexit: Towards a British Constitution*, I.B. Tauris, Londyn 2019.

110 R. Ford, M. Goodwin, *Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain*, Routledge, Londyn 2014, <https://doi.org/10.4324/9781315775111>.

111 D. Cameron, EU Speech at Bloomberg, przemówienie wygłoszone w Bloomberg London, 23 I 2013, <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>.

3.2. BREXIT I REKONFIGURACJA SYSTEMU PARTYJNEGO

3.2.1. UPADEK STAREGO MODELU DWUPARTYJNEGO

Brexit doprowadził do najgłębszej od dekad przebudowy brytyjskiego systemu partyjnego. Podział lewica–prawica został częściowo wyparty przez konflikt między zwolennikami i przeciwnikami brexitu, który przekształcił się w szerszy spór o suwerenność, tożsamość i globalizację. Nie ukształtowała się jednak nowa równowaga i po dekadzie od referendum scena polityczna pozostaje bardziej rozdrobniona i mniej przewidywalna niż przed 2016 r.

Przez większość XX wieku brytyjski system polityczny opierał się na dominacji Partii Konserwatywnej (torysów) i Partii Pracy (laburzystów). Brexit ujawnił ograniczenia tego modelu. Torysi pod przywództwem Camerona reprezentowali liberalno-konserwatywną syntezę opartą na akceptacji członkostwa w UE. Referendum z 2016 r. doprowadziło do załamania tej strategii. W 2019 r. Boris Johnson zmarginalizował proeuropejskie skrzydło tej partii, przekształcając torysów w ugrupowanie jednoznacznie probrexitowe¹¹².

Partia Pracy znalazła się w latach 2013–2026 w równie trudnej sytuacji. Jej tradycyjna koalicja wyborcza obejmowała zarówno wielkomięjskich zwolenników integracji europejskiej, jak i bardziej eurosceptycznych wyborców postindustrialnych regionów północnej Anglii i Walii. Jeremy Corbyn próbował utrzymać jedność ugrupowania poprzez strategiczną niejednoznaczność w sprawie brexitu. Strategia ta okazała się nieskuteczna i doprowadziła do utraty części elektoratu na rzecz Liberalnych Demokratów i torysów¹¹³. Proces wystąpienia z UE przyspieszył przejście od polityki klasowej do polityki tożsamościowej, co dodatkowo osłabiło model westminsterski, oparty na stabilnych koalicjach społecznych¹¹⁴.

3.2.2. PIERWSZA FAZA BREXITU – WYBORY PARLAMENTARNE W 2019 ROKU

Wybory parlamentarne z grudnia 2019 r. były kulminacyjnym momentem pierwszej fazy brexitu, kiedy to próbowano zorganizować ten proces w ramach tradycyjnego systemu dwupartyjnego. Kluczowe znaczenie miała strategia wyborcza rządu Borisa Johnsona, oparta na hasle „Dokończmy brexit” (*Get Brexit Done*). Po trzech latach procesu wychodzenia z UE i towarzyszącego mu impasu, zapoczątkowanych w 2016 r. i wzmocnionych brakiem jednoznacznego rozstrzygnięcia w wyborach parlamentarnych w 2017 r., duża część wyborców była skłonna poprzeć każde rozwiązanie umożliwiające zakończenie

112 P. Biskup, *Brexit jako narzędzie strategii politycznej Borisa Johnsona*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 136 (1884), 4 X 2019, https://pism.pl/publikacje/Brexit_jako_narzedzie_strategii_politycznej_Borisa_Johnsona.

113 Tenże, *Brytyjski system partyjny a negocjacje w sprawie Brexitu*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 26 (1774), 20 II 2019, https://pism.pl/publikacje/Brytyjski_system_partyjny_a_negocjacje_w_sprawie_brexitu.

114 M. Goodwin, C. Milazzo, *UKIP: Inside the Campaign to Redraw the Map of British Politics*, Oxford University Press, Oxford 2015, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198708957.001.0001>.

sporu wokół brexitu. Johnson skutecznie przedstawił siebie jako polityka zdolnego do przetamania parlamentarnego impasu i realizacji wyniku referendum¹¹⁵.

W zwycięstwie torysów w 2019 r. istotną rolę odegrała Partia Brexitu (Brexit Party) Nigela Farage'a, która powstała na bazie znaczącej części aktywów UKIP. Decyzja Farage'a o niewystawianiu kandydatów przeciwko urzędującym konserwatywnym postom ograniczyła ryzyko rozproszenia głosów zwolenników brexitu, choć w rezultacie ugrupowanie to nie zdobyło wówczas mandatów. Wywarło ono jednak silną presję na Partię Konserwatywną, ułatwiając Johnsonowi konsolidację własnego ugrupowania wokół zakończenia procesu wystąpienia z UE i jednocześnie przyczyniło się do konsolidacji elektoratu probrexitowego (Leave). Partia Brexitu stanowiła też dla wielu tradycyjalistycznych wyborców Partii Pracy pomost do przerzucenia swoich głosów na partię Johnsona¹¹⁶.

Wybory z 2019 r. przyniosły konserwatystom największe zwycięstwo od czasów Margaret Thatcher i wydawały się zapowiadać powstanie nowej większości politycznej. Koalicja zbudowana przez Johnsona opierała się jednak bardziej na wspólnym poparciu dla brexitu niż na trwałej wspólnocie interesów społecznych. Najbardziej spektakularnym efektem wyborów było przebicie tzw. czerwonego muru (*Red Wall*) – pasa tradycyjnie laburzystowskich okręgów północnej Anglii i Midlands. Po raz pierwszy od pokoleń znaczna część robotniczego elektoratu poparła konserwatystów. Było to możliwe dzięki połączeniu kwestii brexitowych z narracją dotyczącą tożsamości narodowej, bezpieczeństwa kulturowego i krytyki elit politycznych¹¹⁷.

3.2.3. FRAGMENTACJA SYSTEMU PARTYJNEGO

Triumf konserwatystów okazał się krótkotrwały. Po formalnym opuszczeniu UE znaczenie konfliktu brexitowego zaczęło maleć. Jednocześnie narastały problemy związane z inflacją, kosztami życia, stanem usług publicznych i stagnacją gospodarczą, spotęgowane skutkami gospodarczymi pandemii COVID-19, a następnie kryzysem cen energii wywołanym przez agresję Rosji na Ukrainę. Kryzys przywództwa torysów po odejściu Johnsona, w tym rekordowo krótkie rządy Liz Truss i menedżerski styl rządzenia Rishiego Sunaka, w połączeniu z trudną sytuacją gospodarczą doprowadziły do gwałtownego spadku poparcia dla ugrupowania¹¹⁸.

Wybory parlamentarne z 2024 r. nie oznaczały jednak powrotu do modelu sprzed referendum. Choć przyniosły one zdecydowane zwycięstwo Partii Pracy pod przywództwem Keira Starmera, znaczące sukcesy odnieśli również Liberalni Demokraci, Zieloni (Green Party) i Partia Reformy (Reform UK), powstała z przekształcenia Partii Brexitu.

115 P. Biskup, *Przyszłość brexitu w świetle kampanii wyborczej do Izby Gmin*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 167 (1915), 28 XI 2019, https://pism.pl/publikacje/Przyszlosc_brexitu_w_swietle_kampanii_wyborczej_do_izby_gmin_.

116 Tenże, *Zdecydowane zwycięstwo konserwatystów w Wielkiej Brytanii*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 177 (1925), 17 XII 2019, https://pism.pl/publikacje/Zdecydowane_zwyciestwo_konserwatystow_w_Wielkiej_Brytanii_.

117 R. Ford, M. Goodwin, *Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain*.

118 P. Biskup, *Początek walki o schedę po Johnsonie – wybory lidera Partii Konserwatywnej*, „Biuletyn PISM” 2022, nr 188 (2600), 13 VII 2022, <https://pism.pl/publikacje/poczatek-walki-o-schede-po-johnsonie-wybory-lidera-partii-konserwatywnej>; tenże, *Brytyjska scena polityczna na rok przed wyborami parlamentarnymi*, „Biuletyn PISM” 2023, nr 204 (2824), 14 XII 2023, <https://www.pism.pl/publikacje/brytyjska-scena-polityczna-na-rok-przed-wyborami-parlamentarnymi>; tenże, *Rząd Rishiego Sunaka – ostatnia szansa torysów*, „Biuletyn PISM” 2023, <https://pism.pl/publikacje/rzad-rishiego-sunaka-ostatnia-szansa-torysow>.

Zwycięstwo laburzystów wynikało w dużej mierze z działania większościowego systemu wyborczego. Ugrupowanie to uzyskało ok. 62% mandatów przy ok. 34% głosów, czyli najniższym od około stu lat poziomem poparcia w skali kraju dla partii zwycięskiej w wyborach¹¹⁹. Efektem była silna większość parlamentarna oparta na wąskiej i kruchej bazie wyborczej. Jednocześnie wybory te utrwaliły głęboki kryzys w kręgach torysów.

3.2.4. DRUGA FAZA BREXITU – ZAKWESTIONOWANIE SZERSZYCH EUROPEJSKICH RAM INSTYTUCJONALNYCH

W latach 2022–2026 brytyjska polityka weszła w drugą fazę brexitu. Jej główną cechą stało się stopniowe przesunięcie konfliktu politycznego z relacji między Wielką Brytanią a UE na szerszy spór dotyczący ograniczeń nakładanych na państwo brytyjskie przez europejskie i międzynarodowe ramy instytucjonalne. O ile pierwsza faza brexitu była zdominowana przez podział na zwolenników pozostania w UE i jej opuszczenia jej (Remain vs. Leave), o tyle w drugiej fazie coraz większego znaczenia nabiera konflikt między ugrupowaniami identyfikowanymi z establishmentem politycznym a formacjami antyestablishmentowymi, kwestionującymi skuteczność i legitymizację istniejącego porządku instytucjonalnego.

Największym beneficjentem tej zmiany okazała się Partia Reformy, która przekształciła się z ugrupowania skoncentrowanego pierwotnie na realizacji brexitu w szerszy ruch protestu przeciwko elitom politycznym, wysokiej skali migracji i skutkom globalizacji. Jednocześnie po przeciwnej stronie sceny politycznej rośnie znaczenie Zielonych, przyciągających wyborców rozczarowanych Partią Pracy. W rezultacie brytyjski system partyjny zaczął odchodzić od modelu opartego na dominacji dwóch głównych ugrupowań i ewoluować w kierunku bardziej pluralistycznej, lecz zarazem mniej stabilnej konfiguracji. Wzrost znaczenia partii spoza tradycyjnego duopolu wskazuje, że kryzys reprezentacji politycznej, którego jednym z przejawów było referendum brexitowe, nie został rozwiązany, lecz przyjął nowe formy¹²⁰.

Istotnym elementem tej transformacji jest zmiana przedmiotu sporów dotyczących suwerenności. W pierwszej fazie brexitu głównym symbolem ograniczeń brytyjskiej autonomii były instytucje UE, w szczególności Komisja Europejska i Trybunał Sprawiedliwości UE, oraz zasada nadrzędności prawa unijnego. W drugiej fazie podobną rolę zaczęły odgrywać Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPCz), Europejski Trybunał Praw Człowieka i inne międzynarodowe mechanizmy ograniczające swobodę działania państwa, zwłaszcza w obszarze polityki migracyjnej i azylowej. Coraz częściej pojawiają się postulaty ograniczenia wpływu tych instytucji na brytyjski porządek prawny, a część środowisk politycznych otwarcie opowiada się za wycofaniem Zjednoczonego Królestwa z systemu konwencyjnego EKPCz. Debata o „odzyskaniu kontroli” została przeniesiona z poziomu integracji europejskiej na poziom szerszego, europejskiego i globalnego, porządku instytucjonalnego¹²¹.

119 P. Biskup, *Zwycięstwo Partii Pracy w wyborach do Izby Gmin*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/zwyciestwo-partii-pracy-w-wyborach-do-izby-gmin>.

120 Tenże, *Wzrost poparcia dla partii antyestablishmentowych w Wielkiej Brytanii*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/wzrost-poparcia-dla-partii-antyeestablishmentowych-w-wielkiej-brytanii>.

121 Tenże, *Równoczesny kryzys brytyjskich konserwatystów i laburzystów*, „Komentarz PISM” 2025, <https://pism.pl/publikacje/rownoczesny-kryzys-brytyjskich-konserwatystow-i-laburzystow>.

3.3. BREXIT A PROBLEM INTEGRALNOŚCI PAŃSTWA

3.3.1. RELACJE WŁADZ CENTRALNYCH Z KRAJOWYMI

Brexit zwiększył formalną autonomię Zjednoczonego Królestwa wobec UE, lecz równocześnie uwidocznił ograniczenia modelu wielonarodowego państwa brytyjskiego. Jednym z głównych haseł kampanii brexitowej było „odzyskanie kontroli” (*Take Back Control*), rozumiane przede wszystkim jako odzyskanie przez Wielką Brytanię kompetencji w zakresie prawodawstwa, polityki imigracyjnej i gospodarczej. W praktyce jednak wystąpienie z UE uruchomiło nowy konflikt konstytucyjny, dotyczący podziału kompetencji między brytyjskimi władzami centralnymi a zdecentralizowanymi władzami Szkocji, Walii i Irlandii Północnej. Przed brexitem wiele obszarów objętych dewolucją, takich jak rolnictwo, rybołówstwo, ochrona środowiska czy rozwój regionalny, funkcjonowało w ramach wspólnych regulacji europejskich. Choć kompetencje te formalnie należały do władz autonomicznych, ich wykonywanie było harmonizowane przez prawo UE, często akceptowane w częściach składowych państwa łatwiej niż rozwiązania narzucane przez Westminster. W konsekwencji brexit otworzył politycznie wrażliwą kwestię podziału kompetencji powracających z poziomu unijnego, uwidaczniając odmienne preferencje polityczne poszczególnych części Zjednoczonego Królestwa¹²².

Władze autonomiczne argumentowały, że kompetencje repatriowane z UE powinny zostać automatycznie przekazane administracjom zdecentralizowanym. Rząd Borisa Johnsona przyjął jednak stanowisko, że zachowanie spójności rynku wewnętrznego wymaga ustanowienia wspólnych ram regulacyjnych dla całego państwa. Efektem tego sporu było stworzenie systemu Wspólnych Ram (*Common Frameworks*) oraz uchwalenie Ustawy o rynku wewnętrznym z 2020 r. (UK Internal Market Act 2020), która wprowadziła zasady wzajemnego uznawania regulacji i niedyskryminacji, ograniczając możliwość różnicowania standardów przez administracje zdecentralizowane¹²³.

Równocześnie rozwijane Wspólne Ramy stały się mechanizmem koordynacji polityk publicznych między centrum a częściami składowymi państwa, wzmacniając w praktyce rolę rządu centralnego kosztem władz krajowych¹²⁴. W rezultacie unia brytyjska (*union state*) przekształca się w bardziej złożony i konfliktowy układ, oparty na napięciu między zasadą suwerenności parlamentu brytyjskiego a autonomią władz zdecentralizowanych¹²⁵.

122 P. Biskup, *Decentralizacja Wielkiej Brytanii wobec połączonych wyzwań pandemii i brexitu*, „Biuletyn PISM” 2020, nr 210 (2641), 7 X 2020, https://pism.pl/publikacje/Decentralizacja_Wielkiej_Brytanii_wobec_polaczonych_wyzwan_pandemii_i_brexitu; M. Keating, *State and Nation in the United Kingdom: Fractured Union*, Oxford University Press, Oxford 2021, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198864370.001.0001>; N. McEwen, *Intergovernmental Relations after Brexit*, „Political Quarterly” 2023, t. 94, nr 2, <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13218>.

123 N. McEwen, *Intergovernmental Relations after Brexit*.

124 T. Horsley, *The UK Internal Market and Devolution after Brexit*, „Public Law” 2025.

125 M. Kenny, J. Sheldon, *Union at the Crossroads: Can the British State Handle the Challenges of Devolution?*, Biteback Publishing, London 2021.

3.3.2. PERSPEKTYWY SZKOCJI, WALII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ

Szkocja: Spośród wszystkich części składowych Wielkiej Brytanii brexit najsilniej oddziaływał na debatę konstytucyjną w Szkocji. Wynikało to ze specyfiki tamtejszej sceny politycznej, która została zorganizowana po zwycięstwie Szkockiej Partii Narodowej (SNP) w wyborach do parlamentu krajowego w 2007 r. wokół konfliktu między zwolennikami a przeciwnikami niepodległości¹²⁶. Szkockie referendum niepodległościowe z 2014 r. zakończyło się zwycięstwem zwolenników pozostania w Zjednoczonym Królestwie stosunkiem 55% do 45%. Jednym z najważniejszych argumentów obozu popierającego unię brytyjską było twierdzenie, że tylko pozostanie w Zjednoczonym Królestwie gwarantuje Szkocji dalsze członkostwo w UE. Referendum brexitowe z 2016 r. podważyło tę argumentację. Podczas gdy większość wyborców brytyjskich opowiedziała się za opuszczeniem UE, w Szkocji 62% głosujących poparło pozostanie¹²⁷. Dotychczasowa narracja narodowa SNP została uzupełniona argumentem demokratycznym: skoro Szkocja została wyprowadzona z UE wbrew własnej większości, powinna mieć możliwość ponownego określenia swojego statusu konstytucyjnego¹²⁸.

Brexit nie doprowadził jednak do przetomu w sprawie niepodległości Szkocji. Pomimo okresowych wzrostów poparcia dla niepodległości nie powstała stabilna większość. Znaczenie kwestii konstytucyjnej ograniczały problemy społeczno-gospodarcze i osłabienie przywództwa ruchu niepodległościowego. W tym kontekście istotne znaczenie miały wybory krajowe w maju 2026 r., w których SNP utrzymała pozycję dominującą, lecz jednocześnie drugie miejsce zajęła Partia Reformy, podczas gdy tradycyjnie silna w tym kraju Partia Pracy spadła na trzecią pozycję, a konserwatyści ulegli wyraźnej marginalizacji. Układ ten odzwierciedlał rosnącą polaryzację sceny politycznej między nurtem niepodległościowym a antyestablishmentowym, ale probrytyjskim, osłabiając tradycyjne partie unionistyczne, lecz wskazując na możliwość konsolidacji ruchu unionistycznego wokół Partii Reformy.

Walia: Rozwijana proces dewolucji bardziej stopniowo niż Szkocja. Utworzony w 1999 r. parlament krajowy uzyskiwał kolejne kompetencje etapami, lecz walijski nacjonalizm okazał się znacznie słabszy niż szkocki. Plaid Cymru przez długi czas była ważną, lecz ograniczoną siłą regionalną, podczas gdy dominującą pozycję utrzymywała Partia Pracy (Labour Party)¹²⁹. Istotne znaczenie miała również specyfika społeczno-gospodarcza Walii. Wiele części tego kraju charakteryzowało się strukturą gospodarczą podobną do północnej Anglii, gdzie problemy związane z deindustrializacją i nierównościami regionalnymi odgrywały większą rolę niż kwestie konstytucyjne. Dlatego większość walijskich wyborców mimo znaczących korzyści płynących z funduszy europejskich poparła brexit¹³⁰. Po 2016 r. scena polityczna zaczęła się fragmentaryzować. Plaid Cymru wzmacniała narrację autonomiczną, a Partia Reformy zdobywała wyborców

126 M. Keating, *State and Nation in the United Kingdom: Fractured Union*.

127 Tamże.

128 P. Biskup, *Perspektywa szkockich wyborów krajowych a wyzwania brexitu i pandemii*, „Biuletyn PISM” 2021, nr 78 (2276), 7 V 2021, https://pism.pl/publikacje/Perspektywa_szkockich_wyborow_krajowych_a_wyzwania_brexitu_i_pandemii; tenże, *Wpływ wyborczej porażki laburzystów na kampanię niepodległościową w Szkocji*, „Biuletyn PISM” 2021, nr 94 (2292), 1 VI 2021, https://pism.pl/publikacje/Wplyw_wyborczej_porazki_laburzystow_na_kampanie_niepodleglosciowa_w_Szkocji.

129 R. Wyn Jones, *The Welsh Political Barometer and the Future of Welsh Politics*, Cardiff University, Cardiff 2020.

130 H.D. Clarke, M. Goodwin, P. Whiteley, *Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union*, Cambridge University Press, Cambridge 2017, <https://doi.org/10.1017/9781316584408>.

antyeestablishmentowych. Zmiany te nie przełożyły się jednak na znaczący wzrost poparcia dla niepodległości. Brexit przyspieszył debatę o decentralizacji i zarządzaniu państwem. Wybory do parlamentu walijskiego (Senedd) w maju 2026 r. potwierdziły ten trend. Historyczne zwycięstwo Plaid Cymru i drugie miejsce Partii Reformy oznacza dalsze osłabienie tradycyjnych partii dominujących.

Irlandia Północna: Najbardziej złożone konsekwencje terytorialne brexitu wystąpiły w Irlandii Płn. Wynikało to ze specyfiki lokalnego systemu politycznego, który od porozumienia wielkopiątkowego z 1998 r. (Good Friday Agreement) opiera się na obowiązkowym współzręczeniu społeczności unionistycznej i nacjonalistycznej w ramach autonomii krajowej. Przez większość okresu po zawarciu porozumienia dominującą rolę odgrywały Demokratyczna Partia Unionistyczna (DUP) i radykalnie republikańska Sinn Féin, podczas gdy ugrupowania umiarkowane stopniowo traciły znaczenie¹³¹. Brexit podważył ten system, mimo że większość wyborców w tym kraju opowiedziała się za pozostaniem w UE. Kwestia utrzymania otwartej granicy lądowej między Irlandią Płn. a Republiką Irlandii była jednym z podstawowych zagadnień w negocjacjach brexitowych¹³².

Przed Wielką Brytanią stanęło zadanie pogodzenia trzech celów: ochrony jednolitego rynku UE, uniknięcia „twardej granicy” na wyspie Irlandii i utrzymania integralności terytorialnej państwa. Kwestię tę regulował Protokół irlandzki (Ireland and Northern Ireland Protocol) do Umowy o wystąpieniu z 2019 r., ale tworzona na jego mocy morska granica celna między Irlandią Płn. a Wielką Brytanią wywołała długotrwały kryzys rządu autonomicznego. W rezultacie część postanowień protokołu została znacząco zmieniona przez ramy windsorskie (Windsor Framework) z 2023 r. Na mocy tego dokumentu Irlandia Płn. pozostała częścią brytyjskiego obszaru celnego i obszaru regulacyjnego dla usług, ale weszła w skład wspólnego rynku UE dla towarów. Ramy windsorskie wprowadziły też na morskiej granicy celnej dwa typy przejść – odpowiednio: dla towarów brytyjskich krążących w ramach brytyjskiego rynku wewnętrznego oraz dla towarów podlegających obrotowi z Republiką Irlandii i innymi państwami UE.¹³³ . W praktyce prowincja zachowała otwarty dostęp do rynku brytyjskiego i jednolitego rynku UE. Ramy windsorskie wprowadziły też mechanizm weta dla parlamentu krajowego (Stormont Brake) wobec części regulacji unijnych, nie usunęły jednak podstawowego napięcia konstytucyjnego w zakresie deficytu demokratycznego w odniesieniu do regulacji UE. Jednocześnie brexit przyspieszył zmiany na lokalnej scenie politycznej. W wyborach krajowych w 2022 r. Sinn Féin po raz pierwszy została największą partią północnoirlandzką, a Partia Sojuszu (Alliance Party) zyskała znacząco większe poparcie, korzystając ze zmęczenia części wyborców tradycyjnym podziałem unionistyczno-nacjonalistycznym.

131 K. Hayward, *What Brexit Means for Northern Ireland*, Agenda Publishing, Newcastle upon Tyne 2021.

132 P. Biskup, *Granica zewnętrzna UE w negocjacjach na temat brexitu*, „Biuletyn PISM” 2018, nr 115 (1688), 14 VIII 2018, https://pism.pl/publikacje/Granica_zewn_trzna_UE_w_negocjacjach_na_temat_brexitu; tenże, *Brytyjski system partyjny a negocjacje w sprawie brexitu*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 26 (1774), 20 II 2019, https://pism.pl/publikacje/Brytyjski_system_partyjny_a_negocjacje_w_sprawie_brexitu; tenże, *Brytyjski kryzys polityczny jako bariera dla ratyfikacji porozumienia ws. brexitu*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 54 (1802), 23 IV 2019, https://pism.pl/publikacje/Brytyjski_kryzys_polityczny_jako_bariera_dla_ratyfikacji_porozumienia_ws_brexitu.

133 K. Hayward, *What Brexit Means for Northern Ireland*.

3.4. SUWERENNOŚĆ PO BREXICIE: MIĘDZY AUTONOMIĄ A WSPÓŁZALEŻNOŚCIĄ

3.4.1. SUWERENNOŚĆ FORMALNA A OPERACYJNA

W debacie publicznej brexit bywa przedstawiany jako nieuchronny rezultat brytyjskiego eurosceptycyzmu. Interpretacja ta upraszcza jednak rzeczywisty przebieg wydarzeń. Przez większość okresu po wejściu w życie traktatu z Maastricht kolejne rządy brytyjskie dążyły nie tyle do opuszczenia UE, ile do reformy UE i renegocjacji warunków brytyjskiego członkostwa. Najpełniejszym wyrazem tego podejścia było wspomniane przemówienie Camerona w siedzibie Bloomburga. W jego świetle brexit można interpretować jako rezultat niepowodzenia projektu reformy Unii. Jednocześnie hasło kampanii Vote Leave – „Odzyskajmy kontrolę!” – celowo było niejednoznaczne, umożliwiając mobilizację różnych grup wyborców i stając się po referendum centralnym elementem sporów o znaczenie suwerenności i przyszły kształt państwa brytyjskiego¹³⁴. Zjednoczone Królestwo odzyskało pełną autonomię instytucjonalną wobec UE w wyniku uruchomienia procedury z art. 50 Traktatu o Unii Europejskiej i zawarcia Umowy o wystąpieniu z 2019 r., a także zawarcia z UE Umowy o handlu i współpracy z 2020 r. (Trade and Cooperation Agreement, TCA)¹³⁵. Najważniejsze skutki konstytucyjne brexitu obejmowały zniesienie nadrzędności prawa UE, wyjście spod jurysdykcji Trybunału Sprawiedliwości UE, odzyskanie kontroli nad polityką migracyjną oraz możliwość prowadzenia niezależnej polityki handlowej i samodzielnego kształtowania regulacji gospodarczych. Z perspektywy klasycznej teorii suwerenności była to największa zmiana ustrojowa w Wielkiej Brytanii od czasu przystąpienia do Wspólnot Europejskich w 1973 r.

Proces ten uwidoczniał jednak istotną różnicę między suwerennością formalną a operacyjną. Choć Westminster odzyskał pełnię kompetencji ustawodawczych, nie przełożyło się to automatycznie na większą swobodę działania państwa. W warunkach głębokiej współzależności gospodarczej i strategicznej realna sprawczość Wielkiej Brytanii nadal podlega znaczącym ograniczeniom: dostęp do rynku UE wymaga utrzymywania kompatybilności regulacyjnej, globalne łańcuchy dostaw ograniczają możliwość radykalnych zmian politycznych, a rosnące znaczenie partnerów zewnętrznych, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych, tworzy nowe zależności¹³⁶. Jednocześnie odzyskanie szerokiego zakresu kompetencji nie zostało wykorzystane do przeprowadzenia głębokiej przebudowy polityk publicznych, ponieważ kolejne rządy nie przedstawiły spójnej wizji nowego modelu rozwoju państwa. W rezultacie brexit oznaczał raczej zmianę konfiguracji zależności niż pełne „odzyskanie kontroli”, pokazując, że suwerenność formalna nie zawsze przekłada się na rzeczywistą zdolność państwa do realizacji własnych celów politycznych i gospodarczych.

134 B. Wellings, *English Nationalism, Brexit and the Anglosphere*, Manchester University Press, Manchester 2019, <https://doi.org/10.7765/9781526130983>.

135 P. Biskup, *Model brexitu w świetle porozumienia UE–Wielka Brytania*, „Biuletyn PISM” 2021, nr 3 (2201), 8 I 2021, https://pism.pl/publikacje/Model_brexitu_w_swietle_porozumienia_UE_Wielka_Brytania_; tenże, *Koniec początku? Relacje unijno-brytyjskie sto dni po brexicie*, „Biuletyn PISM” 2021, nr 65 (2263), 20 IV 2021, <https://pism.pl/publikacje/koniec-poczatku-relacje-unijno-brytyjskie-sto-dni-po-brexicie>.

136 A. Menon, J. Portes, *The Economics of Brexit*, UK in a Changing Europe, Londyn 2023, <https://ukandeu.ac.uk/publications/the-economics-of-brexit/>; T. Sampson, „Brexit and the UK Economy”, „Annual Review of Economics” 2024, t. 16, <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082222-065831>.

3.4.2. OD INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ DO ZARZĄDZANIA WSPÓLZALEŻNOŚCIĄ Z UE W POLITYKACH PUBLICZNYCH

Polityka technologiczna: Jednym z niewielu obszarów, w których można obserwować realny potencjał brytyjskiej dywergencji strategicznej, pozostaje polityka technologiczna, zwłaszcza w zakresie badań genetycznych, sztucznej inteligencji czy środowiska rozwoju start-upów technologicznych i finansowych. Wielka Brytania ma w tym zakresie nie tylko rozbudowany potencjał badawczy, ale też charakterystyczną dla państw anglosaskich kulturę regulacyjną, opartą na większej akceptacji ryzyka niż w UE. Brytyjsko-amerykańskie partnerstwo technologiczne (TPD), rozwijane od 2025 r., obejmuje współpracę m.in. w zakresie sztucznej inteligencji, półprzewodników, technologii kwantowych, cyberbezpieczeństwa i ochrony inwestycji strategicznych, a także rozbudowany program inwestycyjny¹³⁷. Jeżeli współpraca ta będzie pogłębianą, Wielka Brytania stopniowo zbliży swoje rozwiązania regulacyjne do modelu amerykańskiego kosztem kompatybilności z unijnym. Byłby to pierwszy od czasu brexitu przykład wykorzystania odzyskanej autonomii do budowy rzeczywiście odmiennego modelu rozwoju gospodarczego. Na obecnym etapie trudno jednak przesądzić, w jakim stopniu potencjał ten zostanie wykorzystany.

Polityka szczepionkowa: Podczas pandemii COVID-19 Wielka Brytania zdecydowała się na samodzielne procedury dopuszczania szczepionek i zawierania kontraktów zakupowych. Pozwoliło to na najszybszą w skali światowej rejestrację wszystkich kluczowych szczepionek, opracowanie i produkcję własnych szczepionek w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego rządu brytyjskiego, Uniwersytetu Oksfordzkiego i koncernu AstraZeneca, a także szybsze niż w większości państw UE rozpoczęcie programu szczepień. Działania te stanowiły jeden z niewielu przykładów bezpośredniego wykorzystania odzyskanej autonomii regulacyjnej¹³⁸.

Polityka migracyjna: Jednym z głównych argumentów zwolenników brexitu była konieczność odzyskania kontroli nad migracją. Formalnie cel ten został osiągnięty: swoboda przepływu osób została zastąpiona krajowym systemem punktowym, a obywatele UE utracili uprzywilejowany dostęp do brytyjskiego rynku pracy. Nie doprowadziło to jednak do ograniczenia napływu migrantów. Przeciwnie, w latach 2022–2025 liczba legalnych imigrantów osiągała rekordowe poziomy. Zmieniła się natomiast struktura geograficzna migracji na rzecz imigrantów z Azji, Afryki i Bliskiego Wschodu kosztem państw UE¹³⁹. Oznacza to, że odzyskana suwerenność została wykorzystana przede wszystkim do zmiany mechanizmów selekcji migrantów, a nie do zasadniczego ograniczenia skali migracji. Równocześnie Wielka Brytania stała się jednym z głównych inicjatorów debaty nad rewizją stosowania Europejskiej konwencji praw człowieka (EKPCz) w obszarze polityki migracyjnej i azylowej. Dyskusja koncentruje się zwłaszcza na ograniczeniach, jakie orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz) nakłada na deportacje i działania służące zwalczaniu nielegalnej migracji. Na

137 P. Biskup, *Partnerstwo technologiczne między Stanami Zjednoczonymi a Wielką Brytanią*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/partnerstwo-technologiczne-miedzy-stanami-zjednoczonymi-a-wielka-brytania>.

138 Tenże, *Wdrażanie i wyzwania dyplomacji szczepionkowej UE*, „Biuletyn PISM” 2021, https://pism.pl/publikacje/Wdrażanie_i_wyzwania_dyplomacji_szczepionkowej_UE.

139 Tenże, *Pobreitowe paradoksy legalnej imigracji do Wielkiej Brytanii*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/pobreitowe-paradoksy-legalnej-imigracji-do-wielkiej-brytanii>.

brytyjskiej prawicy coraz wyraźniej kształtuje się konsensus, że obecny system konwencyjny ogranicza skuteczność kontroli granic, co prowadzi część środowisk politycznych do postulowania nawet wycofania się Zjednoczonego Królestwa z EKPCz. Ewentualne wdrożenie tych postulatów bezpośrednio narażałoby Wielką Brytanię na złamanie zobowiązań wobec UE podjętych w Umowie o handlu i współpracy.

Polityka klimatyczna: Część zwolenników brexitu przedstawiała opuszczenie UE jako szansę na deregulację gospodarki. W praktyce kolejne rządy utrzymały ambitne cele klimatyczne i rozwijały politykę dekarbonizacji. Wielka Brytania pozostała jednym z liderów europejskiej polityki klimatycznej, a cele neutralności klimatycznej były często bardziej ambitne niż minimalne wymagania UE¹⁴⁰. Były one rozwijane zwłaszcza w okresie rządów Johnsona, kiedy Wielka Brytania starała się odgrywać rolę globalnego lidera transformacji energetycznej. Po próbie ich częściowej rewizji w okresie rządów Truss i Sunaka rząd Starmera powrócił do najbardziej ambitnej w Europie aktywnej polityki dekarbonizacyjnej.

Polityka bezpieczeństwa: Jeszcze większa ciągłość wystąpiła w polityce bezpieczeństwa i obrony. Podstawą brytyjskiej strategii pozostały NATO, relacje ze Stanami Zjednoczonymi i aktywna obecność wojskowa w Europie. *Zintegrowany przegląd strategiczny* za lata 2021–2023 (Integrated Review) przedstawiał wizję „Global Britain”, lecz jej wdrażanie ograniczyły czynniki finansowe i kolejne kryzysy międzynarodowe, w szczególności wybuch pełnoskalowej wojny na Ukrainie¹⁴¹. Okoliczności te jednak ułatwiły wypracowanie nowego porozumienia brytyjsko-unijnego po objęciu władzy przez laburzystów w 2024 r. W maju 2025 r. zawarto polityczne porozumienie o partnerstwie strategicznym między Wielką Brytanią a UE, które stanowiło istotny krok w kierunku stabilizacji relacji dwustronnych, szczególnie w obszarach bezpieczeństwa, polityki zagranicznej i współpracy w wybranych sektorach, m.in. energetycznym. Potwierdziło ono trend pragmatyzacji stosunków unijno-brytyjskich po okresie napięć, nie zmieniając jednak ich, zasadniczo międzyrządowego, charakteru. Niemniej porozumienie to wciąż wymaga operacjonalizacji w postaci sektorowych umów wiążących prawnie¹⁴².

140 P. Biskup, Brytyjska transformacja klimatyczna wobec wyzwań społeczno-gospodarczych i bezpieczeństwa „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/brytyjska-transformacja-klimatyczna-wobec-wyzwan-spolesczno-gospodarczych-i-bezpieczenstwa>.

141 Tenże, *Zwycięstwo Partii Pracy w wyborach do Izby Gmin*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/zwyciestwo-partii-pracy-w-wyborach-do-izby-gmin>.

142 HM Government, *Global Britain in a Competitive Age: The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*, Cabinet Office, Londyn 2021, <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>; HM Government, *Integrated Review Refresh 2023: Responding to a More Contested and Volatile World*, Cabinet Office, Londyn 2023, <https://www.gov.uk/government/publications/integrated-review-refresh-2023-responding-to-a-more-contested-and-volatile-world>; P. Biskup, *Brytyjska strategia globalna: wielość priorytetów przy ograniczonych środkach*, „Biuletyn PISM” 2024, <https://pism.pl/publikacje/brytyjska-strategia-globalna-wielosc-priorytetow-przy-ograniczonych-srodkach>.

ZAKOŃCZENIE

Dziesięć lat po referendum brexit należy postrzegać przede wszystkim jako wydarzenie, które trwale zmieniło brytyjski system polityczny. Jego najważniejsze dotychczasowe skutki dotyczą jednak nie tyle treści polityk publicznych, ile sposobu reprezentacji interesów, organizacji konfliktu politycznego i funkcjonowania instytucji państwa. Referendum z 2016 r. nie zakończyło narastającego od dekad kryzysu reprezentacji i legitymizacji, lecz otworzyło nowy etap jego rozwoju.

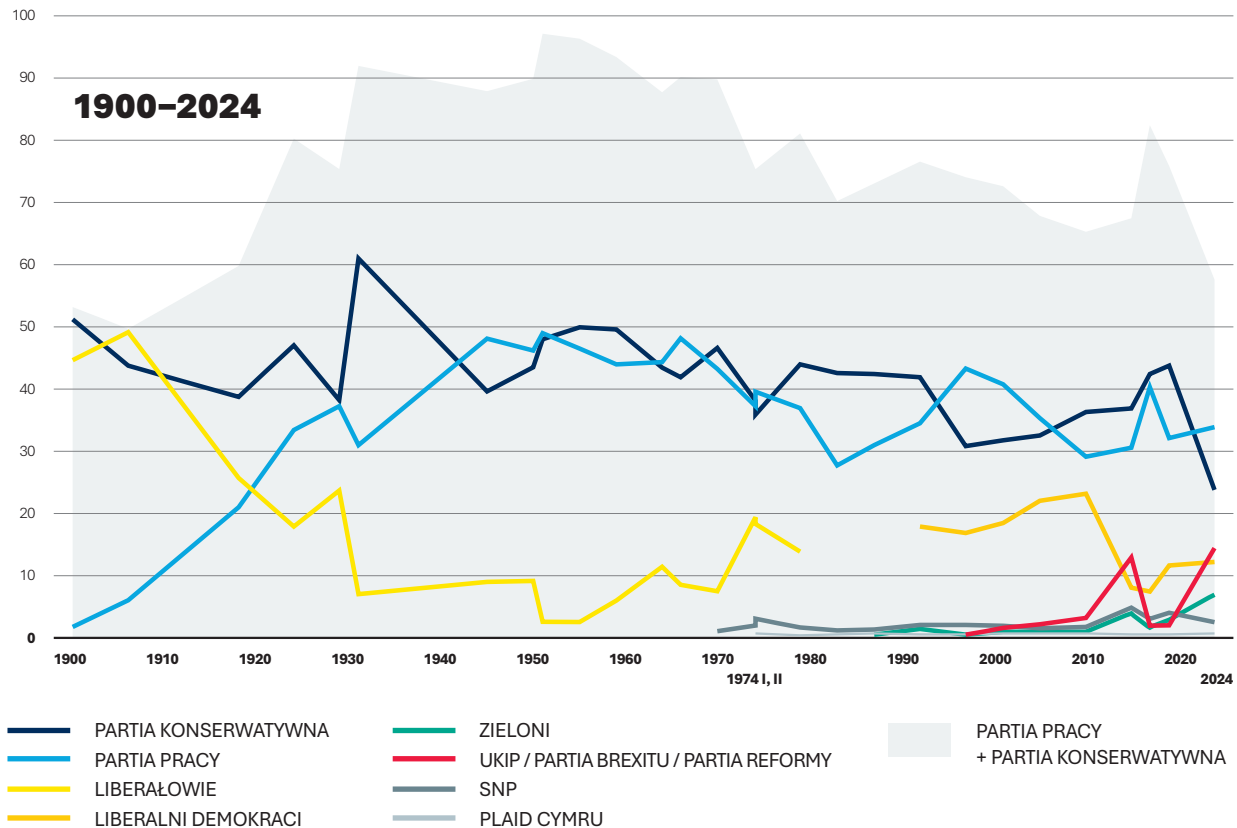
Brexit przyspieszył przebudowę systemu partyjnego, osłabiając tradycyjną dominację Partii Konserwatywnej i Partii Pracy oraz tworząc przestrzeń dla wzrostu znaczenia ugrupowań spoza historycznego duopolu. Jednocześnie zmienił charakter sporów politycznych. Konflikt dotyczący członkostwa w UE stopniowo ustąpił miejsca szerszej debacie o granicach autonomii państwa, skutkach globalizacji i relacjach między obywatelami a elitami politycznymi.

Proces wystąpienia z UE ujawnił również strukturalne napięcia wewnątrz unii brytyjskiej i wzmocnił znaczenie sporów dotyczących podziału kompetencji, źródeł legitymizacji politycznej i relacji między centrum a częściami składowymi państwa. W rezultacie kwestia integralności terytorialnej pozostaje jednym z najważniejszych długoterminowych wyzwań dla brytyjskiego systemu politycznego.

Wielka Brytania odzyskała pełną autonomię formalną wobec UE, jednak nie przelożyło się to na równie znaczące zwiększenie swobody działania państwa. W warunkach głębokiej współzależności gospodarczej, regulacyjnej i strategicznej brexit oznaczał przede wszystkim zmianę charakteru zależności, a nie ich całkowite usunięcie.

Z tej perspektywy wyjście z Unii Europejskiej można uznać za proces, który przekształcił brytyjską politykę w znacznie większym stopniu niż brytyjskie polityki publiczne. Dziesięć lat po referendum jego najtrwalszym dziedzictwem pozostaje nie nowy model gospodarczy czy instytucjonalny, lecz trwała transformacja sposobu, w jaki definiowane są reprezentacja polityczna, suwerenność i wspólnota polityczna w Zjednoczonym Królestwie.

POPARCIE WYBORCZE DLA GŁÓWNYCH PARTII W WIELKIEJ BRYTANII

Źródła: House of Commons Library, UK Election Statistics: 1918–2023; Electoral Calculus, Election History Since 1900. Dane: udział w głosach (%). Dla 1974 r. pokazano dwa wybory: luty i październik. Seria UKIP / Partia Brexitu / Partia Reformy łączy kolejne formacje prawicy eurosceptycznej.

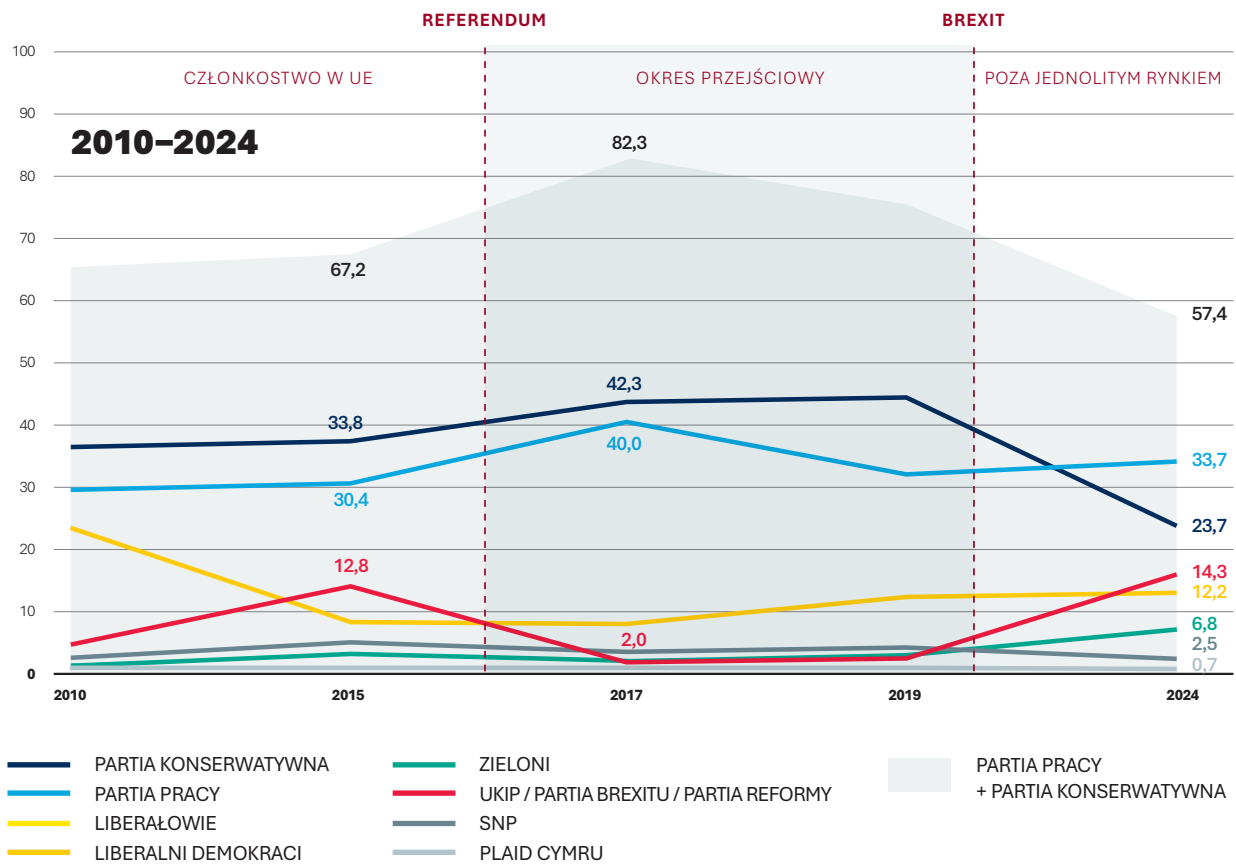
WNIOSKI

Brexit był przede wszystkim procesem przebudowy instytucjonalno-politycznej, a nie programowej. Zmienił logikę reprezentacji, legitymizacji i rywalizacji politycznej, lecz w znacznie mniejszym stopniu doprowadził do zasadniczych zmian polityk publicznych. Jego najtrwalsze skutki dotyczą funkcjonowania systemu politycznego, a nie konkretnych rozwiązań sektorowych.

Referendum z 2016 r. było kulminacją długotrwałego kryzysu reprezentacji. Konflikt wokół integracji europejskiej narastał przez dekady, ujawniając ograniczenia modelu westminsterskiego w warunkach rosnącego zróżnicowania społecznego, kulturowego i terytorialnego.

System partyjny uległ głębokiej rekonfiguracji. Podział na zwolenników wyjścia z UE i pozostania w niej przejściowo osłabił znaczenie tradycyjnej osi lewica–prawica, sprzyjając powstawaniu nowych koalicji wyborczych oraz wzrostowi znaczenia ugrupowań spoza historycznego duopolu Partii Konserwatywnej i Partii Pracy.

POPARCIE WYBORCZE DLA GŁÓWNYCH PARTII W WIELKIEJ BRYTANII

Źródło: House of Commons Library, UK General Election Results 1918–2024; Electoral Calculus, Election History Since 1900.

Brexit przyspieszył różnicowanie polityczne części składowych państwa. Wzmocnił odrębne dynamiki polityczne w Szkocji, Walii i Irlandii Północnej, pogłębiając debatę o przyszłym modelu relacji między centrum a władzami zdecentralizowanymi.

Odzyskana suwerenność formalna nie przełożyła się na pełną swobodę działania państwa. Pomimo odzyskania autonomii instytucjonalnej wobec UE Wielka Brytania nadal funkcjonuje w warunkach silnej współzależności gospodarczej, regulacyjnej i strategicznej, która ogranicza zakres dostępnych wyborów politycznych.

Brexit ujawnił napięcia wewnętrzne państwa unijnego (*Union state*): Spory dotyczące podziału kompetencji po wystąpieniu z UE pokazały, że suwerenność i legitymizacja polityczna są odmiennie rozumiane w różnych częściach Zjednoczonego Królestwa.

Najtrwalszym skutkiem brexitu jest osłabienie tradycyjnych wzorców reprezentacji politycznej. Dziesięć lat po referendum brytyjska polityka pozostaje bardziej rozdrobniona, bardziej zróżnicowana terytorialnie i bardziej podatna na pojawianie się nowych podmiotów politycznych niż przed 2016 r.

4. BREXIT. POLITYKA I POPULIZM

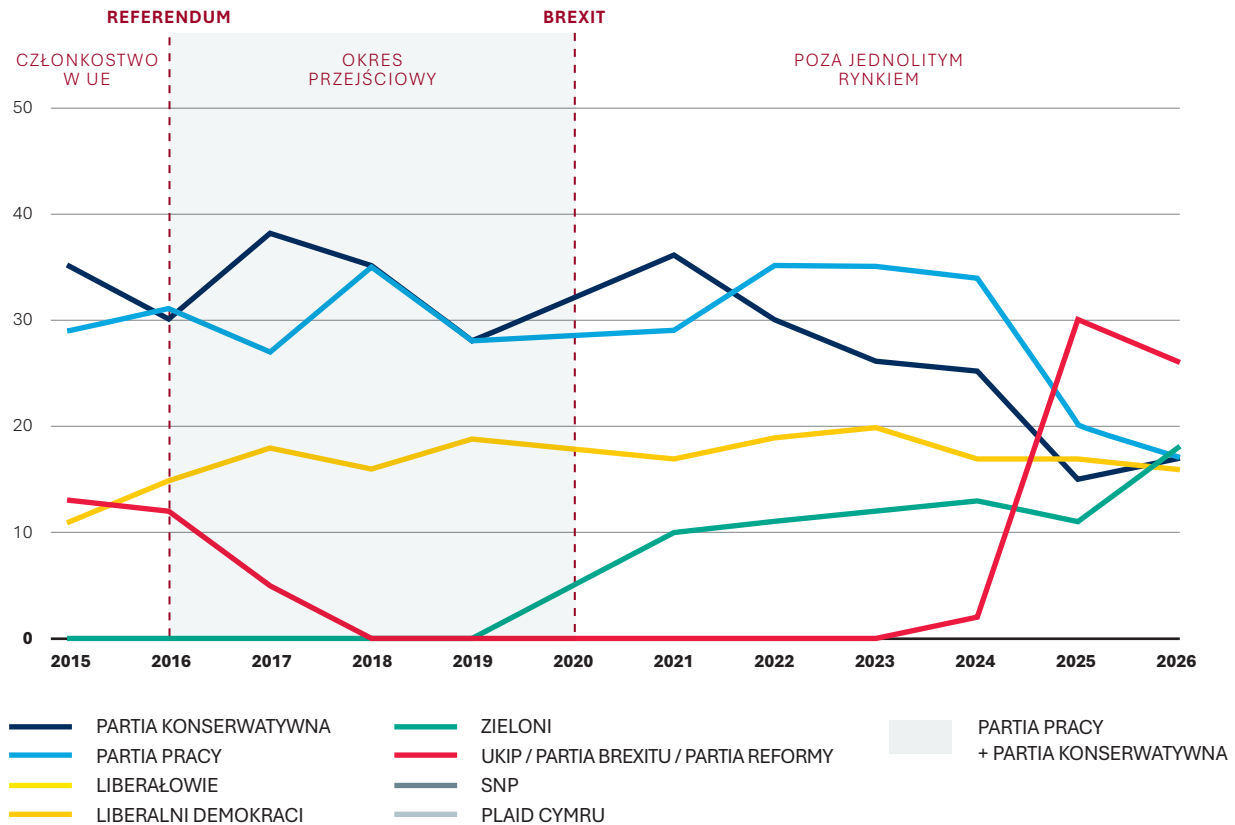
Anand Menon

Niemal dziesięć lat po referendum w sprawie brexitu brytyjska polityka pogrążona jest w chaosie. Partie populistyczne przeżywają rozkwit. W ostatnich wyborach lokalnych zarówno Partia Pracy, jak i Partia Konserwatywna poniosły dotkliwe porażki. Według niektórych sondaży (zob. wykres) łączne poparcie obu partii kształtuje się na bezprecedensowo niskim poziomie 34% – przy czym wyprzedzają je jeszcze Reform UK i Zieloni. Realna stała się perspektywa utworzenia kolejnego rządu przez Reform UK.

Przyczyny tego stanu rzeczy są liczne i zróżnicowane, jednak szczególne miejsce zajmuje wśród nich brexit – będący jednocześnie przyczyną i konsekwencją wzrostu populizmu. Referendum z 2016 r. stanowiło częściowo protest przeciwko temu, co wielu postrzegało jako zasadniczo wadliwy polityczno-gospodarczy *status quo*. Brak skutecznej odpowiedzi na ów bunt dodatkowo wzmocnił antypolityczne nastroje, które od początku go podsycaly. Co więcej, sposób, w jaki debatowano nad wyjściem Zjednoczonego Królestwa z Unii Europejskiej i w jaki ostatecznie je przeprowadzono, okazał się wodą na młyn populistów.

JAK ZAGŁOSOWAŁABY WIELKA BRYTANIA, GDYBY WYBORY SAMORZĄDOWE ODBYWAŁY SIĘ JEDNOCZEŚNIE W CAŁYM KRAJU

Źródło: BBC

INSTYTUT
SOBIESKIEGO

GRAFIKA: NOWEMEDIA24.PL
PIOTR PERZYŃA

Brexit często przedstawiano jako rewanż osób „pozostawionych w tyle” (*left behind*). Rzeczywistość jest jednak znacznie bardziej złożona. Jedynie 21% głosujących za wyjściem z UE można było zaliczyć do klasy robotniczej, podczas gdy 59% należało do klasy średniej¹⁴³. Referendum zmobilizowało wielu obywateli, którzy utracili zaufanie do polityki głównego nurtu. Około 3 mln osób, które nie wzięły udziału w wyborach powszechnych w 2015 r., poszło do urn 23 czerwca 2016 r. Wzrost frekwencji był najbardziej widoczny w przypadku grup społecznych skłaniających się ku opuszczeniu UE.

Spółeczne niezadowolenie, które znalazło ujście w tym głosowaniu, narastało od dłuższego czasu. W latach poprzedzających referendum, gdy coraz bardziej odczuwalne stawały się skutki światowego kryzysu finansowego, skandale i kryzysy wspólnie podkopywały zaufanie do polityki. W miarę jak Nowa Partia Pracy (New Labour) przyjmowała logikę wolnego rynku, a obie partie głównego nurtu promowały liberalną politykę społeczną, wyborcy w coraz większym stopniu odnosili wrażenie, że odmawia im się jakiegokolwiek realnego wyboru.

143 J. Glynn, A. Menon, *Brexit*, w: P. Cowley, D. Kavanagh (eds), *The British General Election of 2017*, Palgrave 2018, s. 32.

Liberalny kartel rządzący, określony przez Rafaela Behra mianem Remainii (*Remainia*)¹⁴⁴, zdominował brytyjską politykę. W 2015 r. odsetek wyborców dostrzegających „zasadniczą różnicę” między dwiema głównymi partiami wynosił zaledwie 27%¹⁴⁵. Z raportu The British Social Attitudes z 2015 r. wynika zaś, że około jednej czwartej Brytyjczyków uważało, iż „głosowanie tak naprawdę nie ma sensu”¹⁴⁶.

To właśnie tę frustrację skutecznie zagospodarowała kampania na rzecz wyjścia z UE. By posłużyć się przykładem: w Hartlepool opcja Leave uzyskała 70% głosów przy frekwencji wynoszącej 73% (wobec 61% w wyborach z 2015 r.). Głos za wyjściem z Unii stanowił zatem – między innymi – wyraz głośnego sprzeciwu ze strony ludzi, którzy stawili się przy urnach, by zażądać, aby dłużej ich nie pomijano.

Trzeba przyznać Partii Konserwatywnej, że szybko to zrozumiała. W lipcu 2016 r. Theresa May, przemawiając na Downing Street, mówiła o „palących niesprawiedliwościach” w brytyjskim społeczeństwie i podkreślała, **że priorytetem jej rządu będą ci, którzy „ledwo wiążą koniec z końcem”**.

Opublikowany rok później manifest Partii Konserwatywnej był bodaj najbardziej etatystycznym i interwencjonistycznym programem partii rządzącej w najnowszej historii. Konserwatyści – deklarowano w nim – „nie wierzą w nieskrępowane wolne rynki. Odrzucamy kult egoistycznego indywidualizmu. Brzydzimy się podziałami społecznymi, niesprawiedliwością, krzywdą i nierównościami”. W tym samym duchu wypowiadał się Boris Johnson. Dzień po swoim wyborczym triumfie wezwał **najwyższych rangą urzędników służby cywilnej i oświadczył, że cały rząd musi się odtąd skoncentrować na poprawie warunków życia wyborców z klasy robotniczej na północy Anglii – tych, którzy poparli brexit i przeszli na stronę torysów**¹⁴⁷.

Tej retoryce towarzyszyły jednak nader skromne rezultaty. Theresa May w niewielkim stopniu zdołała zaradzić „palącym niesprawiedliwościom”, a część z nich za jej urzędowania wręcz się pogłębiła¹⁴⁸. Sytuacja nie poprawiła się również za rządów jej następców.

W ten sposób wytworzyła się przepaść między tym, co politycy deklarowali w odpowiedzi na wynik referendum, a tym, co faktycznie czynili. Trudno się dziwić, że opinia publiczna zareagowała¹⁴⁹. Odsetek osób, które niemal nigdy nie wierzyły, że brytyjski rząd przedłoży potrzeby kraju nad interes własnej partii, wzrósł niemal dwukrotnie – z 26% w 2019 r. do 49% w 2024 r. Poziom nieufności najsilniej wzrósł wśród głosujących w 2016 r. za wyjściem z UE: 42% wyborców Leave – wobec 24% zwolenników Remain

144 R. Behr, *How Remain Failed: the inside story of a doomed campaign*, „The Guardian”, 5.07.2016.

145 P. Cowley, D. Kavanagh (eds), *The British General Election of 2017*, p. 415.

146 National Centre for Social Research, *Introduction*, „British Social Attitudes” 2016, no. 33, <https://www.bsa.natcen.ac.uk/latest-report/british-social-attitudes-33/introduction.aspx>.

147 T. Shipman, *Now for the Boris Johnson Revolution – PM to wield axe in radical cabinet reshuffle*, „The Sunday Times”, 15.12.2019, <https://www.thetimes.com/uk/politics/article/now-for-the-boris-johnson-revolution-pm-to-wield-axe-on-cabinet-0cpdldk6>.

148 A. Chakelian, *A guide to all the “burning injustices” Theresa May failed to solve*, „The New Statesman”, July 2019, <https://www.newstatesman.com/business/economics/1998/12/guide-all-burning-injustices-theresa-may-failed-solve>.

149 W. Jennings, *A crisis of trust in our politics spells trouble for the government*, „Sky News”, 25.04.2024, <https://news.sky.com/story/a-crisis-of-trust-in-our-politics-spells-trouble-for-the-government-13122344>.

– uważało, że politycy „w ogóle” nie dbają o ich region. Było to tym bardziej uderzające, że bezpośrednio po wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa z UE zaufanie wśród wyborców Leave wyraźnie wzrosło¹⁵⁰. Najpierw rozbudowano nadzieje, następnie je rozwiano.

Frustracja polityką przyniosła powrót antypolitycznych nastrojów, charakterystycznych dla okresu przedreferendalnego. O ile w 2019 r. 47% badanych twierdziło, że między partiami istnieje zasadnicza różnica, o tyle w 2024 r. uważało tak już zaledwie 12%. Kolejne rządy zaprzepaściły szansę, by odpowiedzieć na jasno wyrażone społeczne pragnienie zmiany – i społeczeństwo odpowiednio na to zareagowało.

Ogromna większość parlamentarna zdobyta przez Keira Starmera okazała się złudna. Za nagłówkami krył się najniższy w historii łączny wynik Partii Pracy i Partii Konserwatywnej. Reform UK, Zieloni i Plaid Cymru odnotowały najwyższy w swojej historii odsetek głosów w wyborach powszechnych. Wyborcza „wieża Jenga” Partii Pracy opiera się na niespełna 34% głosów. Jej chwiejność uwidoczniła się w kolejnych miesiącach, czego (jak dotąd) kulminacją okazały się wybory lokalne sprzed kilku tygodni.

* * *

Niezdolność do wprowadzenia realnej zmiany doprowadziła do narastającego rozczarowania społecznego w latach następujących po referendum (podobnie jak stało się to w miesiącach po wyborach z 2024 r.). Warunki sprzyjały – i wciąż sprzyjają – wzrostowi populistycznych alternatyw, tym bardziej że lata poreferendalne przyczyniły się do normalizacji populistycznego instrumentarium.

Proces ten rozpoczął się od samego referendum. Powszechne głosowanie – którego wynik musiał zatwierdzić parlament, gdzie większość opowiadała się za pozostaniem w UE – stworzyło idealny kontekst dla rozkwitu retoryki populistycznej. Już podczas konferencji Partii Konserwatywnej w 2016 r. Theresa May przekonywała, że ci, którzy twierdzą, iż uruchomienie artykułu 50 wymaga uprzedniej zgody obu izb parlamentu, „próbują podważyć” demokrację.

Orzeczenie Wysokiego Trybunału (High Court) z listopada 2016 r., w którym rząd przegrał w tej kwestii, doprowadziło do publikacji ostawionych nagłówków: *Wrogowie ludu* (*Enemies of the people*) w „Daily Mail” oraz *Sędziowie przeciwko ludowi* (*Judges vs the people*) w „The Telegraph”. W toku parlamentarnych batalii o brexit media określały deputowanych mianem „sabotażystów”, „szkodników”, „buntowników” i „zdrajców”¹⁵¹.

150 J. Curtice, I. Montagu, C. Sivathasan, *British Social Attitudes 41: Damaged Politics?*, June 2024, <https://natcen.ac.uk/publications/british-social-attitudes-41-damaged-politics>.

151 M. Russell, L. James, *The Parliamentary Battle over Brexit*, Oxford 2023.

Motyw ludu przeciwstawionego parlamentowi stał się stałym elementem retoryki premier Theresy May. Ogłaszając wybory w 2017 r., oświadczyła, że „kraj się jednoczy, lecz Westminster już nie”. Po wynegocjowaniu ostatecznego porozumienia w sprawie brexitu przeprowadziła dwutygodniową kampanię, w której zwracała się bezpośrednio do społeczeństwa – ponad głowami deputowanych, choć to właśnie oni mieli ostatecznie zdecydować o jej losie¹⁵².

Gdy postowie odrzucili porozumienie po raz drugi, premier zaostrzyła ton. W telewizyjnym orędziu do narodu 20 marca 2019 r. stwierdziła, że wyborcy są „zmęczeni wewnętrznymi konfliktami, politycznymi gramami i niezrozumiałymi sporami proceduralnymi, zmęczeni postami, którzy nie mówią o niczym innym niż o brexicie”. Oświadczyła, że parlament zrobił „wszystko, co możliwe, by uniknąć podjęcia decyzji”, podczas gdy ona sama „jest po ich [wyborców – przyp. tłum.] stronie”¹⁵³.

Tego rodzaju retoryka trafiała na podatny grunt. Sporządzony w 2019 r. Audyt zaangażowania politycznego (Audit of Political Engagement)¹⁵⁴ wykazał, że 54% respondentów uważało, iż „Wielka Brytania potrzebuje silnego przywódcy, gotowego łamać reguły”, a 43% deklaruowało preferencje dla partii i liderów „o radykalnych pomysłach na zmianę, którzy dotąd nie sprawowali władzy”. Wyniki te skłoniły dziennik „The Times” do poświęcenia głównego artykułu redakcyjnego zagrożeniu populizmem¹⁵⁵.

Po wyborze Borisa Johnsona na lidera torysów i premiera konflikt między parlamentem a władzą wykonawczą jeszcze się zaostrzył. Nowy premier przegrał sześć głosowań w ciągu sześciu dni po letniej przerwie parlamentarnej. W pewnym momencie rząd zasygnalizował, że może nie zastosować się do ustawy uchwalonej przez parlament w celu zapobieżenia brexitowi bez porozumienia (*no-deal Brexit*)¹⁵⁶.

Jeszcze przed wyborem na lidera konserwatystów Johnson przekonywał, że „obwinianie postów o blokowanie brexitu jest niestuszne pod każdym względem. Jest zarówno haniebne, jak i nieprawdziwe”¹⁵⁷. Jednak jego manifest wyborczy z 2019 r. opisywał już Zjednoczone Królestwo „sparaliżowane przez niewydolny parlament, który po prostu odmawia przeprowadzenia brexitu” i krytykował postów, którzy „poświęcili

152 A. Menon, A. Wager, *The Long Goodbye: Brexit*, w: R. Ford, T. Bale, W. Jennings, P. SurrIDGE (eds), *The British General Election of 2019*, London 2021, p. 50.

153 *PM Statement on Brexit: 20 March 2019*, Prime Minister Theresa May made a statement in Downing Street on Brexit, 20.03.2019, <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-on-brexit-20-march-2019>.

154 *Audit of Political Engagement 16: The 2019 Report*, Hansard Society 2019, https://assets.ctfassets.net/rdwvqctnt75b/710EHtr-kibLcrUkduGmo9b/cb429a657e97cad61e61853c05c8c4d1/Hansard-Society___Audit-of-Political-Engagement-16___2019-report.pdf.

155 *The Times view on the danger of voter anger: Populist Pressures*, „The Times”, 8.04.2019, <https://www.thetimes.com/uk/politics/article/the-times-view-on-the-danger-of-voter-anger-populist-pressures-gk2jlpzrc>.

156 J. Blitz, S. Payne, *Can Johnson defy the law against no-deal Brexit?*, „Financial Times”, 7.10.2019.

157 B. Johnson, *Theresa May is a chicken who's bottled Brexit. The only way forward is to come out of the EU now*, „The Telegraph”, 24.03.2019.

się udaremnianiu demokratycznej decyzji narodu brytyjskiego”, tworząc tym samym „destabilizujący i potencjalnie niezwykle szkodliwy rozłam między politykami a społeczeństwem”¹⁵⁸.

W dalszym ciągu lekceważono reguły. Rząd próbował obejść własny, wynegocjowany protokół północnoirlandzki za pomocą ustawy o rynku wewnętrznym (Internal Market Bill), co – według słów ministra ds. Irlandii Północnej – oznaczało, że może ona naruszyć prawo międzynarodowe „w konkretny i ograniczony sposób”. Nawet w obliczu zbliżającego się odsunięcia od władzy Johnson przekonywał Izbę Gmin, że „głębokie państwo” (*deep state*) spiskuje, by wprowadzić Zjednoczone Królestwo z powrotem do UE¹⁵⁹.

Stanęliśmy wówczas w obliczu groźnej kombinacji czynników. Wysoki poziom frustracji społecznej – wynikający nie tylko z powodu stagnacji realnych płac od 2008 r. – stworzył podatny grunt dla populizmu, a działania kolejnych rządów wzmacniały podstawową jego narrację o ludzie przeciwstawionym elitom.

* * *

Dla części ówczesnych obserwatorów brexit miał dowodzić sprawności brytyjskiego systemu politycznego. Referendum – jak przekonywał Fraser Nelson – stanowiło „wentyl bezpieczeństwa”, pozwalający wyborcom dać upust frustracji bez sięgania po rozwiązania bardziej drastyczne, takie jak wybór własnej wersji prezydenta Trumpa¹⁶⁰.

Jak się jednak okazało, analizy te opierały się na dwóch elekcjach, które stanowiły odstępstwo od szerszych, długofalowych tendencji kształtujących brytyjską politykę. Fragmentacja i polaryzacja, których zapowiedź przyniosły wybory powszechne w 2015 r., zostały czasowo powstrzymane w kolejnych wyborach w 2017 r., zdominowanych przez postaci Corbyna, a następnie Johnsona, oraz przez kwestię brexitu. Powróciły one jednak ze zdwojoną siłą w 2024 r. i później.

Brexit jawi się jako zarazem przyczyna i skutek wzrostu populizmu. Skutek – ponieważ wynik wyborów z 2016 r. odzwierciedlał narastające niezadowolenie z politycznego i gospodarczego *status quo*. Przyczyna – nie tylko dlatego, że metody zastosowane przy jego wdrażaniu ostatecznie upowszechniły populistyczne instrumentarium, lecz także dlatego, że zaniechanie odpowiedzi na wyraźnie artykułowane społeczne pragnienie zmiany odebrało wyborcom wiarę w politykę.

158 The Conservative and Unionist Party, *Get Brexit Done: Unleash Britain's Potential. The Conservative and Unionist Party Manifesto 2019*, Conservative Party, London 2019, pp. 2, 47–48.

159 A. Forrest, *Brexit: Boris Johnson suggests Keir Starmer and “deep state” plotting to take UK back into EU*, „The Independent”, 18.07.2022.

160 *Why Trump's victory isn't like Brexit*, „The Spectator”, 12.11.2016, <https://www.spectator.co.uk/2016/11/why-trumps-victory-isnt-like-brexit> (artykuł usunięty ze strony „Spectatora”; zob. również https://www.reddit.com/r/ukpolitics/comments/5cmsx8/why_trumps_victory_isnt_like_brexit/).

Czy to, co zwykliśmy określać mianem głównego nurtu politycznego, potrafi odpowiedzieć na wyzwania rzucone zarówno z lewej, jak i z prawej strony – przez Zielonych i Reform UK – dopiero się okaże. Pozostało przynajmniej mieć nadzieję, że miniona dekada uświadomiła politykom, jak niebezpieczne jest lekceważenie elektoratu.

5. RELACJE POLSKO-BRYTYJSKIE W LATACH 2016–2026: OD BREXITU DO PARTNERSTWA STRATEGICZNEGO

Arkady Rzegocki

5.1. WPROWADZENIE

Referendum w sprawie członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej z 23 czerwca 2016 r. stanowiło jeden z najważniejszych punktów zwrotnych w powojennej historii Europy. Dla Polski wynik referendum oznaczał szczególne wyzwanie. Wielka Brytania była jednym z najważniejszych partnerów politycznych i gospodarczych Warszawy, jednym z głównych zwolenników rozszerzenia NATO i UE na Europę Środkową oraz krajem skupiającym jedną z najliczniejszych polskich diaspor¹⁶¹. W naturalny sposób pojawiły się obawy o przyszłość relacji dwustronnych, prawa polskich obywateli mieszkających na Wyspach oraz miejsce Polski w brytyjskiej polityce europejskiej po brexicie.

Dziesięć lat później można stwierdzić, że oprócz problemów i wyzwań pojawiły się także szanse, które w dużej mierze zostały wykorzystane. Co więcej, relacje polsko-brytyjskie stały się jednym z paradoksów ery postbrexitowej. Podczas gdy duża część więzi łączących Wielką Brytanię z Europą uległa osłabieniu lub redefinicji, współpraca Polski i Zjednoczonego Królestwa weszła na nowy poziom. Można więc obserwować pogłębienie współpracy politycznej, rozwój dialogu strategicznego, bezprecedensowe zbliżenie w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności, a także wyraźną zmianę w postrzeganiu Polski przez brytyjskie elity oraz opinię publiczną.

Główna teza niniejszego artykułu jest więc następująca: brexit nie osłabił relacji polsko-brytyjskich, lecz przyczynił się do ich przekształcenia w jedno z najbliższych partnerstw strategicznych w Europie. Jednocześnie w latach 2016–2026 nastąpiła fundamentalna zmiana w brytyjskiej percepcji Polski – z kraju kojarzonego głównie z migracją staliśmy się państwem postrzeganym jako kluczowy partner polityczny, wojskowy i gospodarczy oraz jeden z filarów bezpieczeństwa europejskiego.

161 Główny Urząd Statystyczny, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2019–2024*, informacja sygnalna, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2019-2024,18,3.html>.

5.2. TRUDNY PUNKT WYJŚCIA

Aby właściwie ocenić skalę tej transformacji, należy przypomnieć sobie sytuację wyjściową. W połowie drugiej dekady XXI wieku wiedza o Polsce w Wielkiej Brytanii pozostawała ograniczona. Dla znacznej części brytyjskiego społeczeństwa Polska była przede wszystkim krajem pochodzenia licznej społeczności migrantów przybyłych po rozszerzeniu Unii Europejskiej w 2004 r. Choć Polacy byli zazwyczaj postrzegani jako pracownicy, dobrze wykształceni i dobrze zintegrowani, ich obecność stała się częścią szerszej debaty dotyczącej migracji, która odegrała istotną rolę podczas kampanii referendalnej.

W części mediów oraz w debacie politycznej skala migracji z Europy Środkowo-Wschodniej była przedstawiana jako symbol utraty kontroli nad granicami i argument na rzecz opuszczenia Unii Europejskiej. Polska znalazła się tym samym w centrum jednej z najbardziej emocjonalnych debat politycznych we współczesnej historii Wielkiej Brytanii.

Istniały również różnice w postrzeganiu Rosji. Polska po wcześniejszych doświadczeniach, po wojnach czeczeńskich, po wojnie rosyjsko-gruzińskiej w 2008 r. oraz po aneksji Krymu i agresji przeciwko Ukrainie w 2014 r., traktowała Rosję jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa europejskiego. W Wielkiej Brytanii proces zmiany percepcji przebiegał stopniowo. Mimo narastających napięć Londyn pozostawał ważnym centrum działalności rosyjskich elit finansowych, a obecność rosyjskiego kapitału nie była powszechnie postrzegana jako problem strategiczny.

Przetom następował stopniowo. Zabójstwo Aleksandra Litwinienki, próba otrucia Siergieja Skripała, coraz liczniejsze przypadki rosyjskich operacji, wpływu, cyberataków oraz prób ingerencji w procesy demokratyczne państw zachodnich doprowadziły do zasadniczej zmiany nastawienia brytyjskich elit politycznych i bezpieczeństwa¹⁶². W efekcie Wielka Brytania zaczęła dochodzić do podobnych wniosków strategicznych, jakie Polska formułowała od wielu lat.

5.3. DYPLMACJA JAKO ARCHITEKT PARTNERSTWA

Jednym z najważniejszych czynników sukcesu relacji polsko-brytyjskich była aktywna i konsekwentna polityka dyplomatyczna obu państw. Szczególne znaczenie miało utworzenie w styczniu 2016 r. formatu Kwadryga (Quadriga), obejmującego ministrów spraw zagranicznych i ministrów obrony Polski oraz Wielkiej Brytanii. Inicjatywa ta powstała jeszcze przed referendum brexitowym, ale stworzyła trwałe ramy dla późniejszego dialogu strategicznego.

162 D. Allan, I. Bond, *A New Russia Policy for Post-Brexit Britain*, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, Londyn 2022, <https://www.chathamhouse.org/2022/01/new-russia-policy-post-brexit-britain>.

Po referendum oba państwa konsekwentnie rozwijały współpracę bilateralną poprzez regularne konsultacje międzyrządowe, dialog strategiczny oraz intensywne kontakty na szczeblu politycznym. Z perspektywy czasu widać wyraźnie, że Warszawa i Londyn świadomie dążyły do budowy relacji wykraczających poza ramy współpracy Wielkiej Brytanii z Unią Europejską. W listopadzie 2016 r. podczas pierwszych konsultacji międzyrządowych panie premier Beata Szydło i Theresa May ogłosiły w Londynie początek partnerstwa strategicznego¹⁶³.

Szczególnym osiągnięciem było zabezpieczenie praw obywateli. Polska dyplomacja uczyniła ochronę interesów ponad miliona Polaków mieszkających w Wielkiej Brytanii jednym z głównych priorytetów po referendum. W rezultacie dużej kampanii informacyjnej Polacy z początkowo najrzadziej rejestrującej się narodowości stali się grupą najskuteczniej korzystającą z programu EU Settlement Scheme, uzyskując status osoby osiedlonej lub tymczasowo osiedlonej¹⁶⁴. Dzięki temu udało się ograniczyć jeden z głównych potencjalnych negatywnych skutków brexitu.

Symbolem trwałego zaangażowania Polski w rozwój relacji ze Zjednoczonym Królestwem było także otwarcie Konsulatu Generalnego RP w Belfaście – pierwszego i jedyne konsulatu generalnego państwa członkowskiego Unii Europejskiej w Irlandii Północnej. Decyzja ta miała znaczenie zarówno praktyczne, jak i polityczne, podkreślając strategiczny charakter relacji polsko-brytyjskich.

5.4. BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ – NOWY FILAR PARTNERSTWA

Największy rozwój relacji nastąpił jednak w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. W ciągu ostatniej dekady Polska i Wielka Brytania wypracowały wyjątkowo wysoki poziom zbieżności strategicznej. Oba państwa coraz częściej postrzegały siebie nawzajem jako kluczowych partnerów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo Europy. Oprócz corocznych spotkań w ramach Kwadrygi ważną rolę odgrywały regularne konsultacje międzyrządowe. W 2017 r. podpisano Traktat o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa oraz obronności¹⁶⁵. Z kolei zawarty w maju 2026 r. tzw. traktat z Northolt, podpisany w Uxbridge przy Bunkrze Bitwy o Brytanię w londyńskiej dzielnicy Hillingdon, stworzył dodatkowe ramy dla dalszego wzmacniania partnerstwa strategicznego.

Dotychczasowa współpraca obejmowała przede wszystkim rozwój kontaktów wojskowych, współpracę wywiadowczą, cyberbezpieczeństwo, przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym oraz ochronę infrastruktury krytycznej. Szczególnego znaczenia nabrała współpraca w ramach NATO oraz wspólne działania na rzecz wzmacniania wschodniej flanki Sojuszu.

163 *PM and Prime Minister Beata Szydło Statements: 28 November 2016*, zapis wystąpienia, Prime Minister's Office, Londyn, 28 XI 2016, <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-and-prime-minister-beata-szydlo-statements-28-november-2016>.

164 *EU Settlement Scheme: Applications*, House of Commons Library, London 2021, <https://commonslibrary.parliament.uk/eu-settlement-scheme-applications-figures-in-final-month/>.

165 Foreign and Commonwealth Office, *Treaty between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Republic of Poland on Defence and Security Cooperation*, Cm 9673, Foreign and Commonwealth Office, London 2018, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b55d83040f0b633971217fe/TS_3.2018_Poland_Defence_Cm_9673.pdf.

Polska i Wielka Brytania należały również do państw najwcześniej dostrzegających skalę zagrożenia wynikającego z rewizjonistycznej polityki Rosji. W efekcie jeszcze przed pełnoskalową agresją przeciwko Ukrainie oba kraje rozwijały współpracę mającą na celu zwiększenie odporności Europy, w tym Ukrainy, na działania Rosji.

5.5. UKRAINA JAKO MOMENT PRÓBY

Rosyjska agresja przeciwko Ukrainie w 2022 r. stała się momentem definiującym współczesne relacje polsko-brytyjskie. Polska i Wielka Brytania znalazły się w grupie państw, które jeszcze przed rozpoczęciem wojny ostrzegały przed możliwością pełnoskalowej inwazji. Co istotniejsze, oba kraje podzielały przekonanie, że Ukraina może skutecznie się bronić oraz że należy jej udzielić natychmiastowej pomocy wojskowej.

W wielu państwach europejskich dominował wówczas sceptycyzm zarówno wobec skali zagrożenia, jak i możliwości ukraińskiego oporu. Warszawa i Londyn zajęły odmienne stanowisko. W efekcie stały się jednymi z głównych organizatorów międzynarodowego wsparcia dla Ukrainy, dostarczając uzbrojenie, szkoląc żołnierzy, wspierając sankcje wobec Rosji i mobilizując partnerów międzynarodowych.

Wojna nie stworzyła partnerstwa polsko-brytyjskiego, ale potwierdziła jego znaczenie i trwałość. Pokazała również, że oba państwa wypracowały wspólną kulturę strategiczną oraz podobną ocenę najważniejszych wyzwań bezpieczeństwa europejskiego.

5.6. WSPÓŁPRACA PRZEMYSŁÓW OBRONNYCH

Coraz większego znaczenia nabiera także współpraca przemysłów obronnych. Rosnące wydatki obronne, potrzeba odbudowy zdolności produkcyjnych państw NATO oraz doświadczenia wojny w Ukrainie stworzyły nowe możliwości współpracy.

Polska i Wielka Brytania dysponują komplementarnymi potencjałami przemysłowymi. Obszary szczególnie perspektywiczne obejmują produkcję amunicji, rozwój systemów obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej, technologie bezzałogowe, cyberbezpieczeństwo oraz technologie podwójnego zastosowania. Do najnowszych przykładów współpracy należy zaliczyć programy Narew i Miecznik¹⁶⁶.

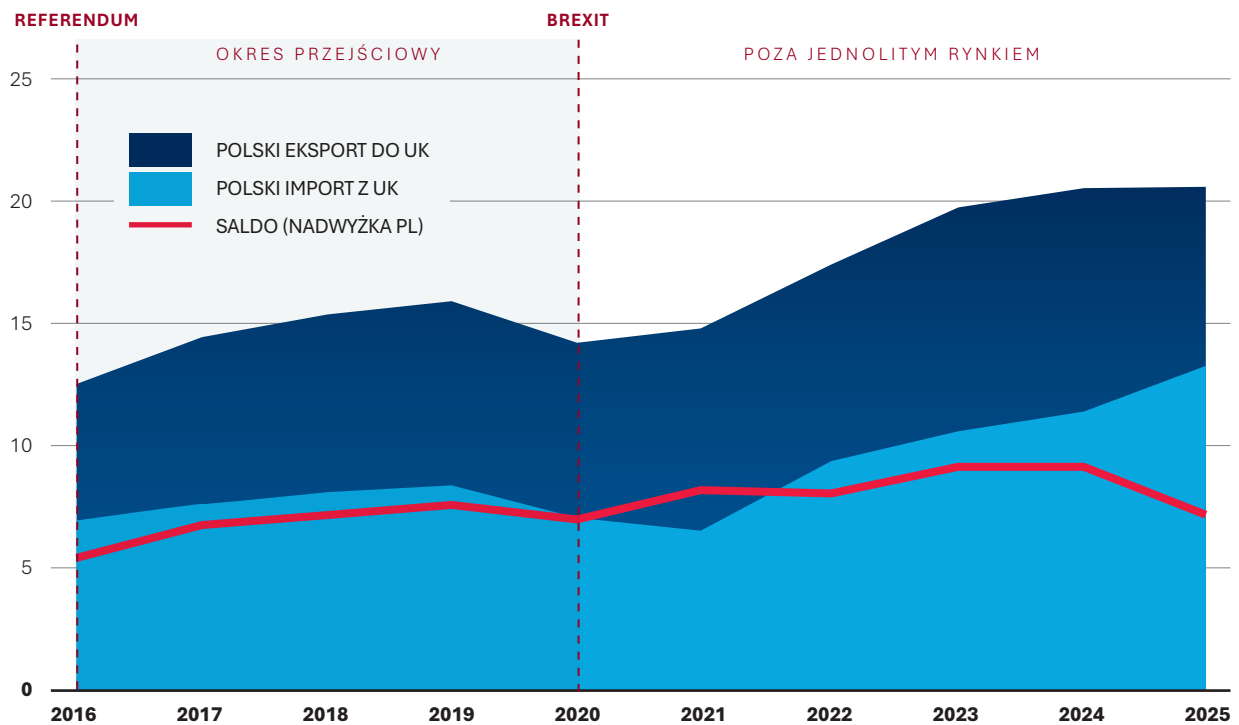
Współpraca przemysłów obronnych ma znaczenie wykraczające poza wymiar gospodarczy. Staje się ona elementem budowy długoterminowej odporności strategicznej Europy oraz wzmocnienia zdolności odstraszenia NATO.

166 Ministerstwo Obrony Narodowej, *Brytyjskie wojska inżynieryjne będą wspierać polskich żołnierzy na granicy*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa, 18 XI 2021, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/brytyjskie-wojska-inzynieryjne-beda-wspierac-polskich-zolnierzy-na-granicy>.

5.7. WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA

Pomimo nowych barier wynikających z brexitu współpraca gospodarcza zachowała dużą dynamikę. Polska pozostaje jednym z najważniejszych partnerów gospodarczych Wielkiej Brytanii w Europie Środkowej, natomiast Wielka Brytania wciąż jest istotnym źródłem inwestycji i technologii. W wyniku brexitu, a także pandemii COVID-19, przestała być drugim po Niemczech partnerem handlowym Polski, ale nasza wymiana już dawno odrobiła straty z czasów pandemii i co roku notuje coraz to nowe rekordy. Od lat Polska znacznie więcej eksportuje¹⁶⁷, a w polskim eksporcie Wielka Brytania jest czwartym co do wielkości rynkiem eksportowym¹⁶⁸.

POLSKA - WIELKA BRYTANIA. WYMIANA HANDLOWA TOWARAMI (W MLD GBP)

Źródło: Office for National Statistics (ONS).

167 Department for Business and Trade, *Trade and Investment Factsheet: Poland*, Department for Business and Trade, London 2025, <https://www.gov.uk/government/statistics/trade-and-investment-factsheets-partner-countries>.

168 British Polish Chamber of Commerce, *The Potential of Polish-British Economic Cooperation*, Warszawa 2025, <https://bpcc.org.pl/report-the-potential-of-polish-british-economic-cooperation/>.

Szczególne znaczenie zyskują obecnie sektory związane z nowymi technologiami, cyberbezpieczeństwem, sztuczną inteligencją, energetyką oraz przemysłem obronnym. Coraz częściej relacje gospodarcze mają charakter partnerski, oparty nie na różnicach poziomu rozwoju, lecz na komplementarności potencjałów. Coraz większe znaczenie w ostatnich latach zaczęły zyskiwać polskie inwestycje w UK. Do przykładowej Tele-Foniki i firmy Fakro dołączył InPost. Od kilku lat The British Polish Chamber of Commerce (BPCC) doradza nie tylko brytyjskim firmom inwestującym w Polsce, ale także polskim, inwestującym w Zjednoczonym Królestwie.

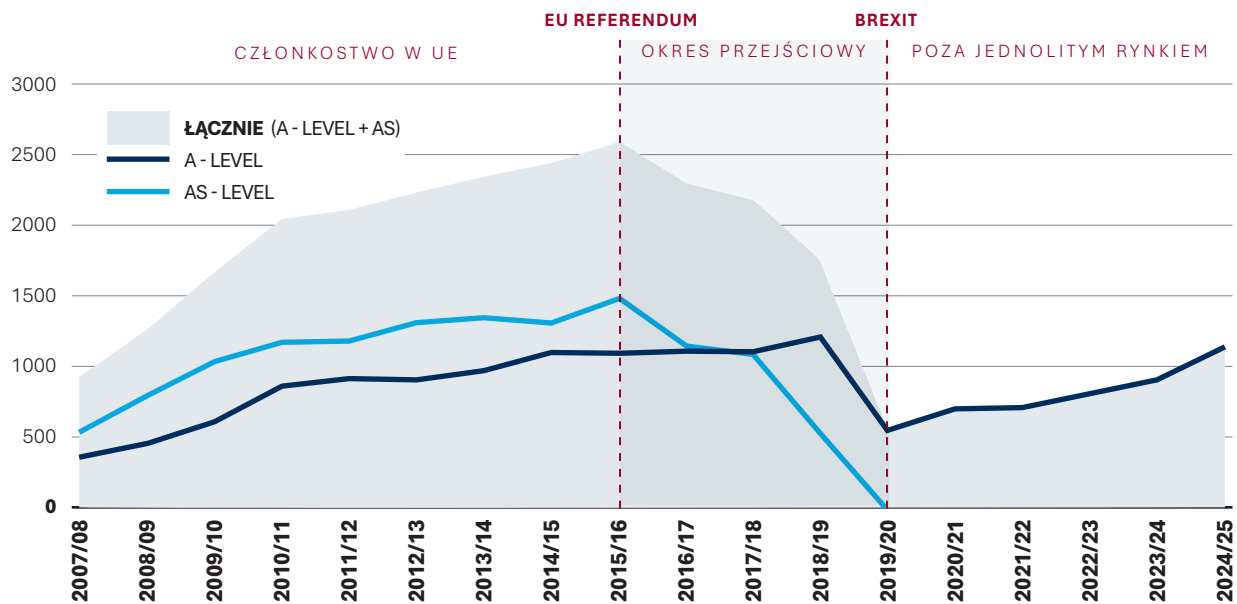
5.8. ROLA POLONII

Istotnym elementem transformacji relacji polsko-brytyjskich była ewolucja roli Polonii. Polska społeczność w Wielkiej Brytanii przestała być postrzegana wyłącznie przez pryzmat migracji. Coraz częściej pełni funkcję pomostu między społeczeństwami, wspierając współpracę gospodarczą, naukową, kulturalną i polityczną.

Rosnąca liczba polskich przedsiębiorców, naukowców, ekspertów, samorządowców i przedstawicieli wolnych zawodów uczestniczących w życiu publicznym Wielkiej Brytanii przyczynia się do budowania pozytywnego wizerunku Polski i wzmocnienia relacji międzyludzkich.

Świadectwem trwałości i instytucjonalnego zakorzenienia tej obecności jest dynamika zainteresowania nauką języka polskiego w Wielkiej Brytanii – liczba osób przystępujących do egzaminów A-level i AS z języka polskiego wzrosła z około 900 w roku szkolnym 2007/2008 do niemal 2600 w szczytowym 2015/2016, a obserwowany później spadek może wynikać zarówno z reformy oddzielającej AS od A-level, jak i z zakłóceń spowodowanych pandemią COVID-19, a nie z osłabienia samej Polonii.

LICZBA ZDAJĄCYCH EGZAMIN Z JĘZYKA POLSKIEGO (A-LEVEL I AS) 2007/2008 – 2024/2025

* Dane obejmują zgłoszenia do egzaminów AQA z języka polskiego. Spadek liczby zgłoszeń AS po 2019/2020 wynika z oddzielenia AS od A-level.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych AQA, Exam results statistics – A-level, edycje czerwcowe z lat 2007–2025.

5.8.1. REWOLUCJA W POSTRZEGANIU POLSKI

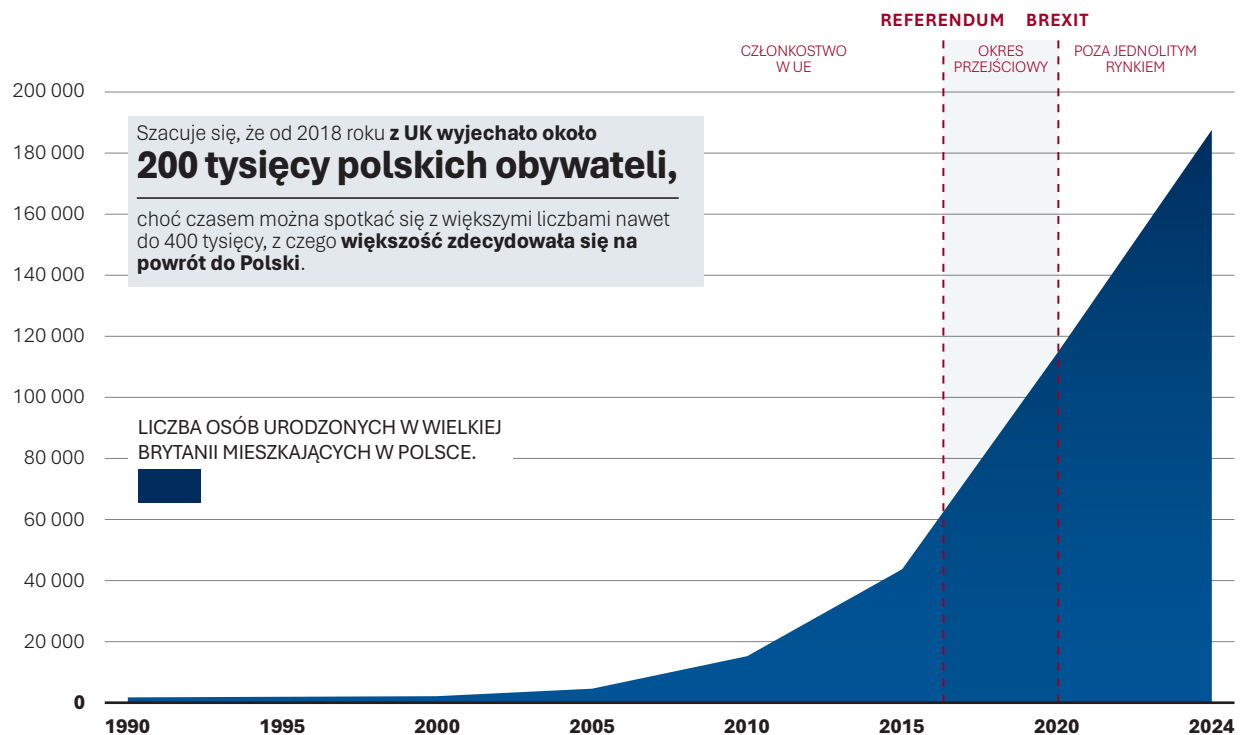
Najbardziej trwałą zmianą ostatniej dekady może okazać się jednak transformacja brytyjskiego postrzegania Polski. Jeszcze w 2016 r. Polska kojarzona była głównie z migracją i Europą Środkowo-Wschodnią. Dziesięć lat później coraz częściej postrzegana jest jako państwo odgrywające kluczową rolę dla bezpieczeństwa europejskiego, „humanitarne mocarstwo”, które okazało skuteczną pomoc Ukrainie i uchodźcom, oraz przykład niezwykłego sukcesu gospodarczego.

Na tym polu istotne znaczenie miały działania polskiej dyplomacji publicznej, aktywność Polonii, rozwój współpracy akademickiej oraz takie inicjatywy jak Polish Heritage Days. Coraz większą rolę odgrywają także brytyjskie środowiska eksperckie, organizacje przyjaźni polsko-brytyjskiej, publikacje naukowe i popularnonaukowe oraz projekty kulturalne poświęcone Polsce.

Równoległe wzrosło zainteresowanie wspólną historią. W brytyjskiej świadomości coraz silniej obecne są takie tematy jak bitwa o Anglię, Dywizjon 303, wkład polskich kryptologów w złamanie kodu Enigmy czy udział Polskich Sił Zbrojnych w zwycięstwie aliantów podczas II wojny światowej. Wspólna pamięć historyczna staje się dodatkowym fundamentem współczesnego partnerstwa.

Wzrost roli Polski i przelom w postrzeganiu Polaków i Polski w UK nastąpiły w ostatniej dekadzie pomimo znaczącego zmniejszania się liczby polskich imigrantów. Szacuje się, że od 2018 r. z Wielkiej Brytanii wyjechało około 200 tys. polskich obywateli¹⁶⁹, choć czasem można spotkać się z większymi liczbami, nawet do 400 tysięcy, z czego większość zdecydowała się na powrót do Polski. Z kolei dane ONZ podają liczbę 185 tys. obywateli brytyjskich mieszkających w Polsce¹⁷⁰. Nawet przy założeniu, że duża część ma podwójne obywatelstwo, to liczba ta jest imponująca i zapewne przekracza słynną około 30-tysięczną migrację Szkotów do Rzeczypospolitej w XVII wieku.

KORYTARZ MIGRACYJNY WIELKA BRYTANIA – POLSKA: 1990–2024

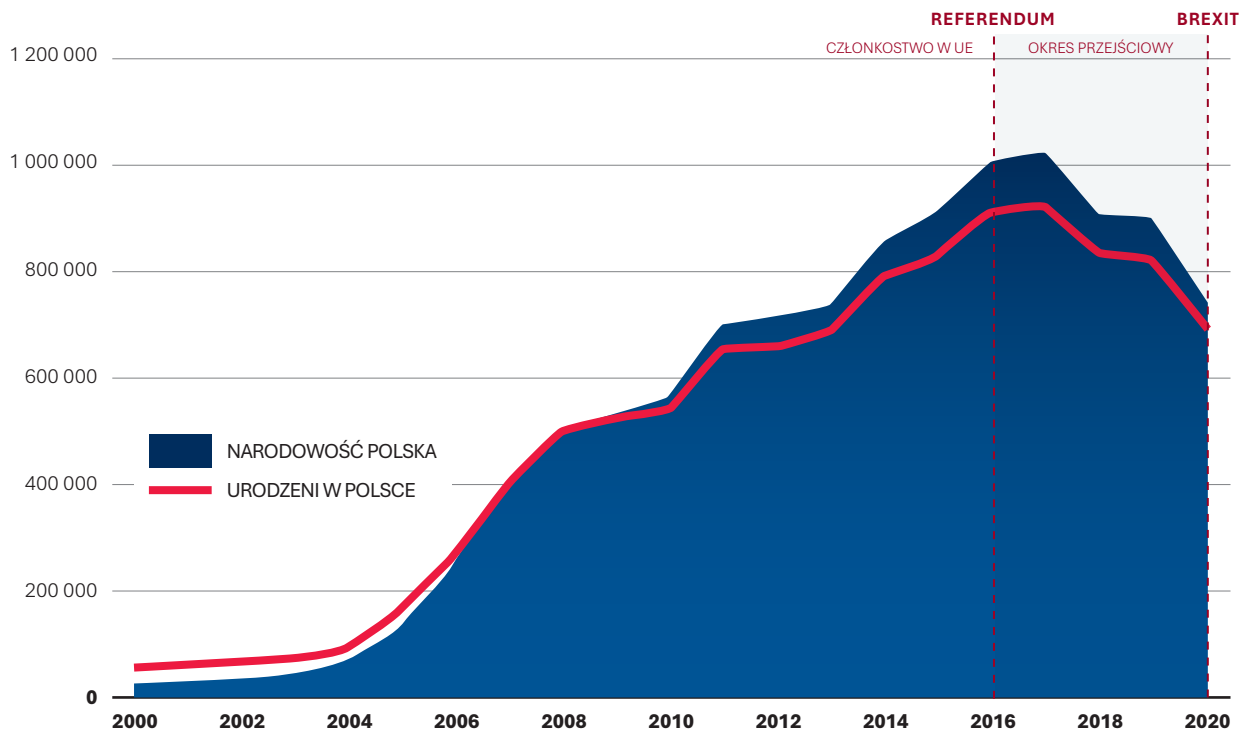

Źródło: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2024). International Migrant Stock 2024.

169 Office for National Statistics, *Population of the UK by Country of Birth and Nationality: Individual Country Data*, Office for National Statistics, Newport 2021, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/populationoftheunitedkingdombycountryofbirthandnationalityunderlyingdatasheets>.

170 United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *International Migrant Stock 2024*, United Nations, Nowy Jork 2024.

POPULACJA POLAKÓW W WIELKIEJ BRYTANII 2000–2020

Źródło: Office for National Statistics (ONS), „Population of the UK by country of birth and nationality: individual country data” (underlying datasheets; discontinued after June 2021).

5.8.2. POLSKA JAKO HISTORIA SUKCESU

Zmianę percepcji Polski wzmacnia również sukces gospodarczy ostatnich dekad. Polska coraz częściej przedstawiana jest przez brytyjskich komentatorów jako jedno z największych osiągnięć transformacji postkomunistycznej oraz jeden z najbardziej dynamicznie rozwijających się krajów Europy.

Po 2022 r. dodatkowe uznanie wzbudziły zdolności organizacyjne państwa polskiego, jego odporność społeczną oraz skala wsparcia udzielonego Ukrainie. Polska przestała funkcjonować w brytyjskiej świadomości wyłącznie jako państwo nadrabiające dystans wobec Zachodu, a zaczęła być postrzegana jako współtwórca europejskiego bezpieczeństwa i rozwoju.

5.9. WNIOSKI I REKOMENDACJE

1. Dziesięć lat po referendum brexitowym stosunki polsko-brytyjskie można uznać za jedno z najbardziej udanych partnerstw bilateralnych w Europie. Brexit nie doprowadził do ich osłabienia. Przeciwnie, stał się impulsem do budowy bardziej dojrzałych, strategicznych relacji.
2. W nadchodzącej dekadzie priorytetem powinno być dalsze pogłębianie współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Należy rozwijać wspólne projekty przemysłów obronnych, zwiększać współpracę w zakresie cyberbezpieczeństwa oraz budować wspólne zdolności reagowania na zagrożenia hybrydowe.
3. Równolegle należy wzmacniać współpracę gospodarczą w sektorach przyszłości, szczególnie w obszarach nowych technologii, sztucznej inteligencji, energetyki i przemysłu obronnego.
4. Konieczne jest także utrzymanie wsparcia dla inicjatyw służących popularyzacji wiedzy o Polsce w Wielkiej Brytanii. Doświadczenia ostatniej dekady pokazują, że trwałość partnerstwa strategicznego zależy nie tylko od decyzji politycznych, lecz także od jakości relacji społecznych, kulturowych i akademickich. Polska nie powinna zadowalać się zaistniałą zmianą w postrzeganiu naszego kraju, powinna nie tylko kontynuować, ale wręcz wzmacniać swoją obecność w sferze kultury, historii, nauki, aby oddziaływać zarówno na brytyjskie elity, jak i społeczeństwo, a także jak najszerszej wykorzystać globalny zasięg Londynu, brytyjskiej kultury oraz brytyjskich uniwersytetów do promocji wiedzy o Polsce.
5. Najważniejszym osiągnięciem ostatnich dziesięciu lat nie jest jednak wyłącznie rozwój współpracy politycznej, wojskowej czy gospodarczej. Jest nim fundamentalna zmiana wzajemnego postrzegania. Polska i Wielka Brytania przeszły drogę od relacji obciążonych ograniczoną wiedzą, sporami wokół migracji i częściowo odmienną oceną zagrożeń do realnego partnerstwa opartego na wspólnych interesach oraz zbieżnej wizji bezpieczeństwa europejskiego.

6. KLUCZOWE REKOMENDACJE

Arkady Rzegocki

1. **Brexit potwierdza, że opuszczenie wspólnego rynku wiąże się z trwałymi kosztami gospodarczymi.**

Doświadczenie Wielkiej Brytanii pokazuje, że nawet duża, wysoko rozwinięta gospodarka o globalnych ambicjach nie jest w stanie bezkosztowo zastąpić korzyści wynikających z uczestnictwa we wspólnym rynku. Nowe bariery regulacyjne, ograniczenia handlowe i dodatkowe koszty administracyjne doprowadziły do osłabienia wymiany gospodarczej, zakłóceń w łańcuchach dostaw oraz spadku atrakcyjności inwestycyjnej części sektorów brytyjskiej gospodarki.

Rekomendacja: *Polska powinna konsekwentnie wspierać rozwój i pogłębianie wspólnego rynku europejskiego, traktując go jako jedno z najważniejszych źródeł własnego wzrostu gospodarczego i konkurencyjności.*

2. **Zmiany o charakterze strategicznym wymagają długofalowej wizji państwa.**

Jednym z najważniejszych problemów okresu po referendum okazał się brak spójnej strategii określającej miejsce Wielkiej Brytanii po opuszczeniu Unii Europejskiej. Samo odzyskanie kompetencji nie oznacza automatycznie skuteczniejszego państwa ani lepszych polityk publicznych.

Rekomendacja: *Polska powinna unikać decyzji strategicznych podejmowanych pod wpływem krótkoterminowych emocji politycznych. Każda fundamentalna zmiana dotycząca pozycji kraju w Europie musi być poprzedzona realistyczną oceną kosztów, korzyści i długoterminowych konsekwencji.*

3. **Suwerenność formalna nie zastępuje współzależności gospodarczych.**

Brexit pokazał, że w zglobalizowanej gospodarce nawet państwa dysponujące znacznym potencjałem politycznym i ekonomicznym pozostają zależne od międzynarodowych przepływów kapitału, towarów, usług i pracowników. Próba ograniczenia jednej zależności często prowadzi do powstania nowych.

Rekomendacja: *Polska powinna prowadzić politykę wzmocnienia suwerenności poprzez budowę potencjału gospodarczego, technologicznego i militarnego, a nie poprzez ograniczanie współpracy międzynarodowej.*

4. **Polityka migracyjna wymaga realizmu, a nie haseł politycznych.**

Brexit miał umożliwić odzyskanie kontroli nad migracją. W praktyce Wielka Brytania ograniczyła napływ pracowników z Unii Europejskiej, jednocześnie osiągając rekordowe poziomy migracji z państw trzecich. W wielu sektorach gospodarki pojawiły się niedobory pracowników, których nie udało się szybko zastąpić.

Rekomendacja: *Polska powinna prowadzić pragmatyczną politykę migracyjną opartą na potrzebach rynku pracy, bezpieczeństwie państwa oraz długofalowych trendach demograficznych.*

5. **Europa potrzebuje Wielkiej Brytanii, a Wielka Brytania potrzebuje Europy.**

Pomimo brexitu Wielka Brytania pozostała jednym z najważniejszych filarów bezpieczeństwa europejskiego. Szczególnie wyraźnie uwidoczniło się to po rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie, gdy Londyn wraz z Warszawą odegrał kluczową rolę w organizowaniu wsparcia wojskowego i politycznego dla Kijowa.

Rekomendacja: *Polska powinna wspierać utrzymywanie możliwie bliskich relacji między Wielką Brytanią a Europą, zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa, obronności i polityki zagranicznej.*

6. **Partnerstwo polsko-brytyjskie powinno stać się jednym z filarów polskiej polityki europejskiej.**

Ostatnia dekada pokazała, że interesy Polski i Wielkiej Brytanii wykazują wyjątkowo dużą zbieżność w kwestiach bezpieczeństwa, polityki wschodniej, przyszłości NATO oraz przeciwdziałania agresywnej polityce Rosji. Partnerstwo rozwijane po 2016 r. należy uznać za jeden z największych sukcesów polskiej polityki zagranicznej tego okresu.

Rekomendacja: *Polska powinna konsekwentnie rozwijać strategiczne partnerstwo z Wielką Brytanią, traktując je jako trwały element swojej polityki bezpieczeństwa i polityki europejskiej.*

7. Polska powinna aktywniej wykorzystywać brytyjski soft power dla wzmocnienia własnej pozycji międzynarodowej.

Brexit nie pozbawił Wielkiej Brytanii jej największych atutów: globalnych uniwersytetów, mediów, instytucji kultury, rynku finansowego, języka angielskiego oraz ogromnej siły oddziaływania kulturowego i intelektualnego. Brytyjski soft power pozostaje jednym z najskuteczniejszych instrumentów wpływu na świecie.

Rekomendacja: *Polska powinna wykorzystywać współpracę z Wielką Brytanią do wzmocnienia własnej rozpoznawalności międzynarodowej, promocji polskiej kultury, nauki i gospodarki oraz budowy silniejszej marki Polski. Dotyczy to również wspierania wizerunku polskich produktów jako wyrobów wysokiej jakości, innowacyjnych i konkurencyjnych cenowo, a więc lokowanych w segmencie „premium za rozsądną cenę”, a nie wyłącznie jako tańszej alternatywy dla produktów zachodnich.*

8. Polska i Wielka Brytania powinny wspólnie utrzymywać zainteresowanie Zachodu Europą Środkową i Wschodnią, a także działać na rzecz wzmocnienia więzi transatlantyckich.

Jednym z najważniejszych wyzwań nadchodzących lat będzie utrzymanie trwałego zaangażowania państw zachodnich w budowanie bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej. Dotyczy to zarówno wsparcia dla Ukrainy, jak i długofalowego odstraszenia Rosji.

Rekomendacja: *Polska i Wielka Brytania powinny pozostać liderami współpracy na rzecz bezpieczeństwa wschodniej flanki NATO, współpracy transatlantyckiej, szczególnie z USA i Kanadą, oraz kontynuować działania przeciwko imperialnej i rewizjonistycznej polityce Federacji Rosyjskiej.*

WNIOSEK KOŃCOWY

Najważniejsza lekcja płynąca z pierwszej dekady po brexicie jest stosunkowo prosta: **nawet państwo dysponujące potencjałem gospodarczym, finansowym i politycznym Wielkiej Brytanii ponosi wymierne koszty opuszczenia głęboko zintegrowanego rynku bez jasno określonej strategii dalszego rozwoju.**

Jednocześnie doświadczenie ostatnich lat pokazuje, że geografia, bezpieczeństwo i wspólne interesy pozostają silniejsze niż instytucjonalne podziały.

Dlatego **Polska powinna jednocześnie wzmacniać swoje zakorzenienie w strukturach europejskich oraz rozwijać strategiczne partnerstwo z Wielką Brytanią jako jednym z najważniejszych państw europejskich i globalnych.**

O AUTORACH I WYDAWCY

Dr hab. Arkady Rzegocki

Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, ambasador RP w Zjednoczonym Królestwie (2016–2021), ambasador RP w Irlandii (2023–2024), szef służby zagranicznej RP (2021–2023). Autor książki *Dyplomacja otwarta, czyli jak skutecznie realizować rację stanu* (Księgarnia Akademicka, Kraków 2025).

Dr Piotr Arak

Główny ekonomista VeloBanku oraz adiunkt w Katedrze Ekonomii Politycznej na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Pełni funkcję Non-Resident Senior Fellow w Atlantic Council. Jest także współtwórcą Polskiego Instytutu Ekonomicznego, którym kierował w latach 2018–2023. Studiował na Uniwersytecie Warszawskim, w Szkole Głównej Handlowej, na Université du Québec à Montréal oraz w Harvard Kennedy School.

Dr Przemysław Biskup

Adiunkt w Instytucie Międzynarodowej Polityki Gospodarczej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, gdzie prowadzi działalność naukową i dydaktyczną w zakresie stosunków międzynarodowych i polityki europejskiej. Z SGH związany od 2018 r. Wcześniej pracował na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Jego zainteresowania badawcze obejmują relacje polsko- i unijno-brytyjskie ze szczególnym uwzględnieniem brexitu, oraz politykę energetyczną i klimatyczną Wielkiej Brytanii. Prowadzi także badania nad pobrexitową współpracą państw Anglosfery (m.in. AUKUS i CANZUK). Interesują go też polityczne uwarunkowania integracji europejskiej, ruchy eurosceptyczne, polityka zagraniczna UE i ESDZ oraz polityka sankcyjna UE. Jest członkiem sieci badawczych nt. sankcji: SIFMANET (RUSI) i MINOS (Ghent University), profesorem wizytującym w Sciences Po Lyon (2016, 2018, 2022, 2024, 2026), a od 2017 r. także analitykiem Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM) w programie „Unia Europejska”.

Zuzanna Hebdzyńska

Ekspertka w obszarze migracji i polityki azylowej. Absolwentka Migration Studies na Uniwersytecie Oksfordzkim (St Anne's College) oraz PPE (politologia, filozofia, ekonomia) na King's College London. Doświadczenie zdobywała w instytucjach europejskich i organizacjach międzynarodowych – m.in. w Parlamencie Europejskim, Frontexie, Ambasadzie RP w Londynie i Urzędzie do Spraw Cudzoziemców – a także podczas badań terenowych w Kenii i Ugandzie.

Dr Aleksander Łaszek

Ekspert w dziedzinie makroekonomii oraz senior manager i lider zespołu ds. analiz ekonomicznych w firmie doradczej Deloitte Polska. Wcześniej przez wiele lat był związany z Forum Obywatelskiego Rozwoju (FOR), gdzie pełnił funkcję głównego ekonomisty i wiceprezesa zarządu. Wykształcenie zdobył w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie (SGH). Jest także aktywnym członkiem Towarzystwa Ekonomistów Polskich. W swojej działalności badawczej i doradczej specjalizuje się w zagadnieniach długookresowego wzrostu gospodarczego, finansów publicznych oraz wpływu regulacji prawnych na gospodarkę. Jest współautorem znanych projektów edukacyjno-analitycznych, takich jak „Rachunek od państwa”, oraz autorem analiz dla instytucji, m.in. Banku Światowego czy Lisbon Council.

Profesor Anand Menon

Profesor polityki europejskiej i spraw zagranicznych w King's College London. Pełni funkcję dyrektora w Public First oraz kieruje inicjatywą „UK in a Changing Europe” (www.ukandeu.ac.uk), która stała się wiodącym źródłem bezstronnej, opartej na badaniach wiedzy na temat Wielkiej Brytanii i jej relacji z Unią Europejską. Jest autorem licznych książek i artykułów naukowych, w tym *Oxford Handbook of the European Union* (OUP, 2012) oraz *Brexit and British Politics* (Polity, 2018). Regularnie współpracuje z mediami prasowymi i nadawczymi; występował w najważniejszych stacjach radiowych i telewizyjnych, w tym w programach Today Programme, Newsnight i Question Time. Jest członkiem zarządu (*trustee*) organizacji Full Fact, członkiem Rady Strategicznej European Policy Centre, członkiem Rady European Council on Foreign Relations oraz członkiem Rady Doradczej Resolution Foundation.

Dr Julia Patorska

Ekonomistka z ponad 20-letnim doświadczeniem, partnerka w Deloitte oraz liderka projektów na styku ekonomii, regulacji i zrównoważonego rozwoju. Specjalizuje się w analizie wpływu zmian regulacyjnych i polityk publicznych na gospodarkę, wspierając zarówno sektor publiczny, jak i największe przedsiębiorstwa w podejmowaniu decyzji strategicznych. W latach 2017–2024 pełniła funkcję przewodniczącej Towarzystwa Ekonomistów Polskich (TEP), aktywnie angażując się w rozwój debaty publicznej, popularyzację wiedzy ekonomicznej oraz wzmacnianie dialogu między światem nauki, biznesu i administracji.

Instytut Sobieskiego jest polskim prywatnym ośrodkiem analitycznym typu think tank, którego misją jest „Tworzenie idei dla Polski”. Został zarejestrowany w 2005 r. jako fundacja, choć rozpoczął swoją działalność w 2003 r. W latach 2003–2010 Instytut wydawał kwartalnik „Międzynarodowy Przegląd Polityczny”. W latach 2011–2015 był organizatorem corocznego kongresu „Polska – Wielki Projekt”. W 2017 zorganizował edycję Krajowej Ligi Innowacji. Od 2017 r. Instytut kładzie duży akcent w swojej działalności na publikacje opracowań i rekomendacji, których celem jest pokazywanie w jaki sposób polska gospodarka powinna wykorzystywać szanse związane z czwartą rewolucją przemysłową, innowacyjnością i nowymi technologiami.

Instytut Sobieskiego prowadzi także działalność edukacyjną poprzez realizację projektu „Akademia Młodych Ekspertów”, który wspiera młodych ludzi w rozwijaniu kompetencji przywódczych i umiejętności miękkich. Każda edycja programu koncentruje się na innym istotnym zagadnieniu, odpowiadając na aktualne potrzeby młodego pokolenia. Obecnie, podczas 6. edycji, projekt koncentruje się na tematyce Unii Europejskiej, przekazując wiedzę oraz przygotowując uczestników do udziału w konkursach Europejskiego Urzędu Doboru Kadr (EPSO). Program otwiera uczestnikom drzwi do międzynarodowej kariery w instytucjach unijnych. To wyjątkowa okazja do zdobycia praktycznych umiejętności i rozwoju zawodowego na najwyższym poziomie.

Jednym z najnowszych projektów Instytutu Sobieskiego jest „Kanał Sobieski”, do którego subskrypcji zapraszamy na YouTube. Kanał został stworzony z myślą o inspirujących rozmowach na ważne tematy dla Polski. Spotykamy się z tam ciekawymi osobowościami, by wspólnie kształtować przestrzeń do merytorycznej debaty.

W swojej działalności Instytut Sobieskiego współpracował z wieloma podmiotami. Do tej pory były to m.in.:

- organizacje pozarządowe: Forum Automatyki i Robotyki Polskiej, Fundacja Wspierania Ubezpieczeń Wzajemnych, Fundacja Republikańska, Instytut Jagielloński, Nowa Konfederacja, Ambitna Polska, Młodzi dla Polski, Studenci dla Rzeczypospolitej, Fundacja Konrada Adenauera, Central European Energy Partners, Fundacja im. Sławomira Skrzypka, Fundacja im. Wacława Felczaka, Institute for Foreign Affairs and Trade (Külügyi és Külgazdasági Intézet), Institute for Politics and Society (Institut pro politiku a společnost), The F. A. Hayek Foundation Bratislava;
- firmy komercyjne: Aiut, Assay Group, Rohde&Schwarz, WB Electronics, Asseco, Samsung, Lotos, Google, Procter and Gable, PWC, Cisco, EY, Phoenix Systems, Uber, USP Zdrowie, Fortum, Orange, Energa, Zysk i Ska, Collegium Wratislaviense, 4CF;
- instytucje państwowe/ponadnarodowe: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Fundacją Platforma Przemysłu Przyszłości, Agencja Rozwoju i Przemysłu, Giełda Papierów Wartościowych, Bank Gospodarki Krajowego, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwo Cyfryzacji, Prawo i Sprawiedliwość, Ambasada Węgier, Senat RP, Europejska Partia Konserwatystów i Reformatorów, Biuro Parlamentu Europejskiego w Polsce.

Pełną listę raportów i publikacji oraz informacje o działalności Instytutu można znaleźć na stronie www.sobieski.org.pl.

Zapraszamy także do subskrybowania Kanału Sobieski na platformie [youtube.com/kanalSobieski](https://www.youtube.com/kanalSobieski). Dołączcie do nas – warto!

10
LAT PO
REFERENDUM

SKURCZONE MOCARSTWO

BILANS GOSPODARCZY, POLITYCZNY I SPOŁECZNY
ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA

- @InstSobieskiego
- Instytut Sobieskiego
- Instytut Sobieskiego
- Kanat Sobieski
- Kanat Sobieski

 **INSTYTUT
SOBIESKIEGO**

Lipowa 1a/20
00-316 Warszawa

sobieski@sobieski.org.pl
www.sobieski.org.pl

©Copyright by
Instytut Sobieskiego 2026

ISBN 978-83-68374-22-3
Warsaw 2026